

Hubbes Éva

BENKŐ FERENC EGYETEMJÁRÁSA

Érc- és Ásványbányászati Múzeum
R u d a b á n y a
2004

Hubbes Éva

BENKŐ FERENC EGYETEMJÁRÁSA

*Tanulmány
és Benkő Ferenc peregrinációs albuma*

Érc- és Ásványbányászati Múzeum

R U D A B Á N Y A

2004

Szerkesztette:
HADOBÁS SÁNDOR

Szakmailag ellenőrizte:
DR. PAPP GÁBOR
DR. VICZIÁN ISTVÁN

A borítón:
Benkő Ferenc arcképe

ISBN 963 86575 2 9

Kiadta:
Érc- és Ásványbányászati Múzeum
3733 Rudabánya
Petőfi u. 24.

Felelős kiadó: Hadobás Sándor múzeumigazgató
K – B Aktív Nyomda, Miskolc. *Felelős vezető:* Kása Béla

B e v e z e t é s

Az erdélyiek külföldi egyetemjárásának, a peregrinatio academicának a kérdése művelődéstörténetünk fontos tárgyköre. Idevágó forrásaink legnépesebb csoportját a peregrinációs albumok – nevezhetők még *úti emlékkönyvnek*, *album amicorumnak*, *Stamm-buchnak* – alkotják, de az útinaplók, omniáriumok, diáriumok és a hazaküldött levelek jól kiegészítik ezeket. Számbavételük, feldolgozásuk és közzétételük kultúrhistóriánk sürgető érdeke, hisz rávilágítanak régi művelődésünk és a kortárs *Európa* szellemi élete közötti kapcsolatra.

Az album tulajdonosának kérésére a diáktársak, a barátok, a professzorok és sok esetben jelentős személyiségek bejegyzik jelmondatukat vagy egy-egy idézetet klasszikusoktól, „modernektől” avagy a *Szentírásból*, emlékezetnek okáért (*memoria causa*, *zum Andencken*), egészen pontosan keltezten és helyhez kötöten, kézjegyükkel is ellátva. Így az albumbeírások hitelessé teszik az otthoniaknak az akademiták egyetemi tanulmányait és a beírók emlékét is idézik. Sok esetben megőrződnek olyan kiváló egyéniségek bejegyzései, akik az album tulajdonosának emberré formálásában, érdeklődésének felkeltésében és elmélyítésében szerepet is játszottak.

Ilyen peregrinációs albuma maradt fenn a külföldjárás kései hulláma egyik jeles tagjának, a református lelkész, tanár, természettudós és elsősorban neves mineralógus *Benkő Ferencnek*. *Album amicorumára* az 1960-as évek vége felé bukkantam, amikor a székelyudvarhelyi *Tudományos Könyvtár* számára átvettem a város egykori katolikus gimnáziumának régi könyvtár-állományát. A 189 bejegyzőt tartalmazó album közzétételével és a nagyenyedi *Bethlen Dokumentációs Könyvtárban* fellelhető *Benkő Ferenc* hagyatéka, valamint *Diáriuma* egyes részeinek felhasználásával elsősorban *Benkő* külföldi egyetemjárásának pontos képét szeret-

ném megrajzolni, és a korábbi közlésekben jelentkező sajnálatos hibákat kiigazítani. Ugyanekkor szükségesnek láttam, hogy életútját, munkásságát is néhol kiegészítve árnyaltabbá tegyem és összefoglaljam. Céljaim elérésében segít még az eddig közöletlen dokumentumok reprodukciók formájában való bemutatása, peregrinációi útvonalának a térképe, s nem utolsósorban a beírók zöménél a bővebb névmutató is.

Benkő Ferenc albumának sajtó alá rendezésével és közlésével, valamint élete, tevékenysége és emléke felidézésével remélhetőleg az erdélyi és az általános magyar művelődéstörténetet gazdagíthatom.

Hálával tartozom mindazoknak, akik kutatásaimat segítették. A gótbetűs német szövegek olvasatait teljes egészében a régész, történész Ferenczi Gézának köszönhetem, de ő segített a többi kézirat szöveg ellenőrzésében is. Támogatta még munkámat Róth András Lajos, a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár, és Győrfi Dénes, a nagyenyedi Bethlen Dokumentációs Könyvtár főkönyvtárosa.

Hubbes Éva

BENKŐ FERENC

(1745 – 1816)

A felvilágosodás eszméit hordozó természettudós, *Benkő Ferenc* külföldi egyetemjárásának ismertetése és peregrinációs albumának közlése előtt életének és munkásságának jelentősebb mozzanatait is meg kell ismernünk. Régebben és közelmúltban egyaránt többen foglalkoztak vele. Közülük a jelentősebbek: *Szilády Zoltán, Vita Zsigmond, Csiky Gábor és Varga Árpád* publikációi, de az általuk leírtak részben még tovább bővíthetők, és jónéhányuk helyesbítésre is szorul.

I.

Benkő Ferenc 1745 januárjában született az akkor *Belső-Szolnok* megyei *Magyarlápason* (*Tîrgu Lăpuș, Máramaros m.*), papi családból. A kis-batzoni előnév¹ használata utal családjá székely, háromszéki származására. Apja, *Benkő Sámuel*, fellelt adataim szerint 1745–1762 közt *Magyarlápason*, majd 1765–1770 közt *Domokoson* (*Dămcușeni, Máramaros m.*) református lelkész, édesanyja *Foglár Erzsébet*, testvérei *József* és *Ágnes*, az előbbi később *Belső-Szolnok* vármegye komisszáriusa (biztosa), 1788-tól szolgabíró. Lánytestvérét 1777-ben domokosi lakosként tüntetik fel.³

Elemi iskoláit szülőhelyén kezdte, 1759-től – 14 évesen – *Nagyenyeden* folytatta.⁴ Itt az alsótagozat IV. osztályába sorolhatták be – tudván, hogy a kollégiumi oktatás alsó gimnaziális tagozata kilenc éves volt –, ugyanis öt év múltán, 1764-ben már subscribált,⁵ tógás diák lett. Ebből az időszakból (1765-től) származó *Diáriuma*, amolyan *Mindenes könyve* betűrendes bejegyzései korán jelentkező sokoldalú érdeklődéséről tanuskodnak.⁶ Tanulmá-

nyai befejeztével (1771) öt évig *Ribicén* (*Ribița, Hunyad m.*) *Ribitzei Adám*, későbbi patrónusa, a híres erdélyi bányatulajdonos és -szakember két idősebb fia, *Károly* és *Dániel* mellett nevelősködött.⁷ Az itt eltöltött évek feltehetően igen meghatározóak voltak a később neves mineralógussá lett *Benkőre*. *Ribitzei* gyakorlati útmutatásai alapján kezdhette meg ásványtani gyűjtéseit *Ribicén* és környékén. (Az itt megszerzett ásványaira gyakran utal Magyar *Minerológiájában*.)

Itt csupán a folytonosság miatt említem külföldi egyetemjárását, mivel azt majd részletesen taglalom: 1776–1778 között *Svájcban, Zürichben* teológiát tanult. Innen visszatérve, a *Nagyenyeden* levő hagyatékában található, 1779. június 13-án kiállított diploma szerint a dévai zsinaton pappá szentelték.⁸ Második peregrinációjára 1780–1782 között került sor.

Egyetemjárásait befejezván, 1783 májusától rövid ideig a malomvizi *Kendeffi Elek* főkormányszéki tanácsosnál udvari pap, és lányai – *Zsuzsa, Borbara* és *Rákhel* – mellett nevelő. Őket természethistóriára, főleg botanizálásra oktatta. Legalábbis ez tűnik ki *Benkő Józsefnek* 1783 októberében a pozsonyi *Magyar Hirmondóhoz* küldött tudósításából.⁹ Itt kell megemlítenem, hogy *Kendeffiné Bethlen Krisztina* ösztönzésére és támogatásával beutazhatta *Erdély* nevezetesebb helyeit (erről a *Parnassusi Időtöltés* VI. darabjában ad majd számot). Mindkét család, ahol nevelősködött – vagyis a *Ribitzei* és a *Kendeffi* – áldásos hatással volt *Benkőre*, és sokban segítette későbbi munkásságát is.

1784 őszétől Nagyszeben református lelkipásztora, majd 1786-ban az ugyanott működő *Református Főkonzisztórium* papja lett. Az itt eltöltött időszakra esik igen jelentős ásványtani munkájának, a *Magyar Minerológiának* a megjelenése. Az *Egyházi Főtanács* előtt ezeknek köszönhetően is megnőtt a tekintélye; ezért javasolták a *Guberniumnak*, hogy a *Litteraria Comissióban* – ennek feladata a könyvek megvizsgálása volt – a reformátusokat *Benkő Ferenc* képviselje.¹⁰

Kuriózumként említem meg, hogy felvilágosult, mások iránt türelmet tanúsító lelkészként Szebenben románul eskette össze *Monoki Jánost Sztán Máriával*.¹¹ Toleráns voltát bizonyítja az is, hogy a nagyszebeni szász értelmiség jó részével bensőséges kap-

csolata volt, akik értékelték és számon tartották őt. Így *Karl Joseph Eder* az, aki elsőként értesíti *Benkő Józsefet Benkő Ferenc Magyar Minerológiájának a megjelenéséről*.¹² *Szebenben* való időzése alatt egyébként főleg szászok írnak *Albumába: Fichtel, Müller, Lerchenfeld, Filtsch* és mások, vagyis az erdélyi szellemi élet németajkú kiválóságai.

Az a tény is megbecsültségére utal – ami eddig nem volt ismeretes – ,hogy a nemcsak *Erdélyben*, hanem külföldön is tekintélyes történetíró, *Benkő József* már 1784-ben a befolyásos *Teleki Sámuel*hez írott levelében a természethistóriát és német nyelvet tanító professzornak ajánlotta *Benkő Ferencet Marosvásárhelyre*.¹³ (Ez akkor és ott nem valósulhatott meg.)

Nagyszebenből már ismert tudósként „a’ *N. Enyedi Kollegyomban* hivatott Professornak 1790-ben, hogy ne tsak néma betűkkel, hanem elő (!) nyelvel is, legyen a’ *Természetnek* tolmáttsa” – írta *Baritz János*, egykori tanítványa, majd famulusa.¹⁴ Az egyházfőtanács a *Galambos Mihály* elhalálózásával megüresedett taniszékre javasolta: „*Tiszteletes Benkő uram* tanítson *Naturalis Historiát, Geographiát, folytassa a Catechizálást és azokon kívül a német nyelvet is*”.¹⁵ Katedráját 1790. június 24-én magyar beköszöntő beszéddel – *Nagyenyeden* először – foglalta el: „*E mai nap hát az, a melyen parantsoltatik, hogy mi is egybe kötött erővel Nemzeti született nyelvünket a setétes hajnalból a napfényre kihatolni segítük, hadd tündökölhessék az is végre, mint szintén más nemzeteknek nyelvek, a’ Boldogságnak egén késő időkgig*”.¹⁶ Ezek a szavak felvilágosult eszmevilágának fő gondolatai.

Kezdetben a természet- és földrajzot, majd 1792-től az ásványtant is magyarul adta elő diákjainak, s a zaklatások, tiltások ellenére is mindvégig kiállt az anyanyelvi oktatás mellett. Továbbra is *Baritzot* citálva ismerjük meg pedagógiai módszerét: „*Tanítása lassú, tsendes, de kedves, tiszta és érthető volt, nem a’ nevek’ tsupa előhordásából, és a’ külömbféle állatok leírásából állott; egybe tudta ő ezzel kötni a’ kedvest, gyönyörűségest és hasznost is; minden előadásában a’ volt a tzélya, hogy használjon, vagy gyönyörködtessen. Fűvészi kisétálásai, tanúsággal és kellemetességgel telyesek voltanak, ’s én is ezeknek köszönöm, a’ Természet’*

ezen pompás országának szelíd lakóssaihoz, a' többi felett, különös szeretetemet.”¹⁷

Tanítványai közül a legismertebbet, *Körösi Csoma Sándort* említtem. *Enyedi* tanulmányainak időszaka 1799–1814 közé esik, de seniorként még a következő években is a kollégiumban maradt.¹⁸ A természetrajzot és a *Csoma* számára később oly fontos földrajzot, valamint a német nyelvet tanító *Benkő* feltehetőleg nagy hatással volt rá, annál is inkább, mert indiai jelentésében kedvenc tantárgyai között a földrajz is szerepel. A *Benkő Ferenc-től* kapott általános és világföldrajzi ismeretek segíthették *Csomát* későbbi útján; olvas(hat)ta a *Parnassusi Időtöltést*, benne a *Napkeleti Utazókat*. Megszerezhetette *Benkő Ferenc Magyar Geográfiájának* második kötetét, *Ázsia* leírását – ebben magyar östörténeti vonatkozások is vannak –, s ezzel útipoggyászát is gazdagíthatta. *Benkő* a német nyelv professzoraként (is) segítette a göttingai egyetemre való felkészülésében.

A kollégiumban folyó tudományos nevelés megkövetelte a könyvtár és a különféle gyűjtemények létesítését. *Benkő* kollégiumi tevékenysége ezekhez is szorosan kapcsolódik.

A könyvtár két ízben is elpusztult, az 1658-as tatár betöréskor még *Gyulafehérvárt*, majd a *Rákóczi-szabadságharc* alatt. Az újjászervezés és a rendszeres gyarapítás révén a 18. század közepén már újra számottevő a könyvtári gyűjtemény, majdnem 5000 művet számlált.¹⁹ *Kazinczy* szerint 1816-ban – amikor erdélyi utazásai során *Nagyenyedet* is érintette – a kollégium bibliotékája 8000 kötetből állott. Ő a tetemes gyarapodás egy részét – tévesen – épp *Benkő Ferencnek* tulajdonította. Szerinte *Benkő* ezer kötetet adományozott és 1000 Ft tőkepénzt is hagyományozott a legújabb filozófiai munkák beszerzésére. (Ez így nehezen hihető, hiszen az ez év végén elhalálozott *Benkő Ferenc* szegény sorban hagyta négy árváját, akik később kénytelenek voltak segélyért folyamodni a Főkonzisztóriumhoz.) Ha így is lett volna, a természettudós *Benkő Ferenc* nyilvánvalóan nem filozófiai, hanem természettudományos munkák megszerzését szorgalmazta volna. *Kazinczy* valószínűleg a *Benkő Ferenc*cel egyidőben ott tanító, s vele közel egyidős filozófiát tanító *Benke Mihállyal* tévesztette össze. Annál is inkább megtörténhetett ez, mert erdélyi levelei kéziratát csak

utólag szövegezte meg.²⁰ E feltevést támogatja, hogy *Benkő Ferencnek Benke Mihállyal* való összetévesztésére van más példa is a szakirodalomban: *Friedrich Schwabe Benkének (Berke!)* tulajdonította az első magyar ásványtani kézikönyv megírását.²¹

Ha ezer kötettel nem is, de 1790–1797 között nyolc darabbal mindenképpen gyarapította az enyedi kollégiumi könyvtárat – erről *Szilády* tudósít –, közöttük volt két saját ásványtana, s más természettudományos munkák.²² Ám nemcsak gazdagította a könyvvállományt, hanem a *Parnassusi Időöltés* 7. darabja *Enyedi Ritkaságok* című részében foglalkozott magával a könyvtárral is.

Saját könyvtárral is rendelkezhetett, hiszen minden más akadémitához hasonlóan ő is könyvekkel gazdagodva érkez(het)ett haza külföldről, aminek csak egyetlen bizonyítékával rendelkezem. A székelyudvarhelyi *Tudományos Könyvtárban* fellelhető, 1777-ben *Zürichben* megszerzett négykötetes német nyelvű teológiai munka címlapján a következő possessor-i bejegyzés áll: „*Fran. Benkő. Tig. 777.*”.²³ Könyvtára, mint sajnos legtöbb kortársáé, szétszóródhatott, possessor-katalógusok segítségével majdan rekonstruálható lehet.

Viszont sokkal számottevőbb *Benkő Ferencnek* a kollégium múzeumával való kapcsolata. Most nem szándékszem kimerítően bemutatni ezt, sem *Benkőnek* ebbéli szerepét részletezni, amit már megtett *Szilády Zoltán* és *Vita Zsigmond*.²⁴ Múzeumi munkásságára egyébként ő maga nyújtotta a legfőbb forrást az előbb említett *Parnassusi Időöltés* 7. darabjában, s ugyanezt tette az ő irányítása alatt, többnyire *Branyicskai Nagy László* írásával készült, ma is fellelhető leltárban: a *Catalogus Raritatum et Benefactorum Nro. II*-ban.²⁵

Az enyedi kollégium gyűjteményének a kezdetei még a 17. századra nyúlnak vissza, viszont a 18. század hozta meg a jelentős gyarapodást. *Benkő* 1790-ben már számottevő gyűjteményeket talált, azokat tudatosan és szakszerűen bővítette, s elkülönítette az egyes gyűjteményeket. Mindezért ő tekinthető az enyedi iskolai múzeum rendszerezőjének és megszervezőjének. Jelentős szerepet vállalt a hazai ásványok összegyűjtésében és meghatározásában, ezirányú mély tudása lehetővé is tette ezt. Az ő idejében került be *Bethlen Gergelynek*, a kollégium főkurátorának ásványtani kollek-

ciója, s a proveniencia elvének tiszteletben tartásával külön gyűjteményként sorolta be. A kb. 4500 darabból álló saját állat-, növény- és ásványtani gyűjteményét a kollégiumnak ajándékozta. Halálakor a múzeum állománya hozzávetőleg 12000 tárgyat számálhatott. A *Raritatum et Rerum Naturalium Museum* 1796-ban az ő kezdeményezésére nyitotta meg kapuit, Erdély első ilyen jellegű nyilvános intézményeként.

Ebben az évben családot is alapított: 51 évesen nősült meg. A máátészalkai *Géresi István* és *Mohai Mária Griseldis* nevű leányát vette feleségül. *Frigyükből* 4 gyermek született: *Ferenc*, *Károly*, *Griseldis* és *Karolina*.

Fiairól (főleg *Károlyról*) többet tudunk. *Ferenc* 1812-ben, még apja életében subscribált *Nagyenyeden*. Az 1812–1815 közötti évekből származó szépirodalmi fordításai kéziratban maradtak fenn. *Szilády* tévesen az apjának tulajdonította ezeket.²⁶

Károly (Nagyenyed, 1805 – Marosszentkirály, 1863) iskoláit *Nagyenyeden* kezdte 1813-ban, ott is subscribált 1821-ben. Pályafutása változatos volt, életútjának egyes állomásai közül említésre érdemesek a következők: 1825-ben *Marosvásárhelyen* királyi táblai írnok, majd megnősülve 1826-tól *Mezőkövesden* gazdálkodik, 1849-ben *Maros szék* levéltárosa, 1850-től a mezőmadarasi járásban, ezután pedig *Felcsíkban* becsübiriztos. Két megjelent munkája van: *Csík, Gyergyó és Kászón leírások* (Kolozsvár, 1853) és *Marossszék ismertetése* (Ugyanott, 1869). Részletesebben azért foglalkozom vele, mert apja szellemi hagyatékának letéteményese volt. Tudjuk azt is, hogy lefordította és kiegészítette *Benkő József Transsilvania Specialisát* – ez, sajnos kiadatlan maradt –, s hozzáfogott *Benkő József* életrajzának megírásához. Ehhez édesapja naplóját és leveleit is felhasználta. Sajnos ezeket nem ismerjük (jó volna fellelni őket). *Koós Ferenc* közvetítésével²⁷ közvetlenül a halála előtti igen érdekes terveiről is értesülünk. Szándéka volt ugyanis (*Csík-, Gyergyó-, Kászón- és Marossszék után*) a többi székely szék megírása: „*Miben nagyon elősegít azon körülmény, hogy néhai b. e. édes atyámról e célra jeles kézírataim maradtak s még többet gyűjtöttem melléjük. Mielőtt azonban fölhasználnám, oly körutat kell tennem, mi két egész évet igényel; minden helységben külön megjelennem mulhatatlan levén.*” Tervei, elképzelései,

megoldási módokai igen hasonlóak a nemsokára *Orbán Balázs* által megvalósítottakhoz. Kéziratai – bennük édesapja adatai is – fennmaradhattak, lappanghatnak, mint ahogy a *Koóshoz* intézett levélben is említett, Marosvásárhelyről írt munkája megtalálható a *Román Akadémia Marosvásárhelyi Kutatóintézetnek* könyvtárában.²⁸

E szükséges kitérő után visszatérek írásom főszereplőjéhez, *Benkő Ferenc*hez: képi ábrázolásához, külleméhez és személyéhez. A kor divatjának megfelelő árnyképe a *Werner-fordítás* címlapján és *Albumának* előzéklapján látható arcvonásait, viszont két olajportré örökölte meg. Az utóbbiak közül az 1791-ben *Ajtai Mihály* által festett kép ma *Enyeden* lelhető fel.²⁹ Egykori diákja, későbbi munkatársa írásban így rajzolta meg alakját, alkatát: „A’ mi Benkőnk, Kitsiny testállású volt, ábázzattából szelídség nézett ki, járása lassu, tsendes, a’ mely indulatinak mérsékltségére mutatott; tsendesekek voltanak azok, mint a’ maga partjai közt folydogáló, lassu tsermely, a’ mellyet semmi idegen víz nem dagaszt, a’ mely partyait nem szagattya, ’s a’ körülötte ültetett plánták’ gyökereiről, az oltalmazó földet, árjával ki nem mossa: senkit se gondolattal, se tselekedettel, meg nem kívánt bántani, mindennek kedvibe járt; maga mérséklő, még a’ legkényesebb környülállásokban is; majd tsaknem késő vénségig tökéletes egésséggel birt, ha a’ néha – de ritkán – előkerülő lábbeli köszvényt kiveszszük.”³⁰ Ennek ugyan kissé ellentmond *Benkő Ferenc* 1803-ban *Kazinczyhoz* írt levele,³¹ amiben már akkor a szemére és reumájára panaszkodott. De főképp élete két utolsó esztendeje, s különösen hitestársának 1816 nyarán történt elvesztése viseli meg: „látta a’ jó atya, hogy neveletlen gyermekei, már annyokat elvesztették, ’s maga is, mellöllek, mint a’ megaggott tölgy, a’ gyenge folyó borosztján mellől, kidől, ’s képzelte gyermekeinek árvaságát ’s idegen kézre jutását.”³² Így is történt; tüdőgyulladást kapván, 1816 decemberében (11-én vagy 16-án), 71 évesen elhalálozott. *Bodola Károly* halotti prédikációjából tudjuk,³³ hogy árvái *Tövissi Gergely* alsó-fehér megyei alispán gyámsága alá kerültek. Sírja jeltelen maradt, pedig 1913-ban emlékmű-állítási szándékkal adományozásra felkérő kis nyomtatvány került ki a sajtó alól *Emléket Benkő Ferencnek* címmel, ámde, fájdalom, eredménytelenül. Ezért ma

sírhantja sajnos azonosítatlan az enyedi temetőben. A fenti írás mottója így ma is időszerű:

„Oh e hazában olyan sok jeles
Sírján ingatja vándor fuvalom
A feledésnek tüskebokrait!”

(Petőfi Sándor: *Vajda Péter halálára.*)

II.

Munkássága részletekbe menő, szakszerű ismertetésétől szintén eltekintek. Továbbra is *Szilády* és *Vita* már említett írásai, valamint *Vadász Elemér* és *Csiky Gábor* szakszerű közleményei az irányadóak.³⁴ A tájékozódást segítő áttekintést és néhány kiegészítést viszont fontosnak tartok.

Legfőbb érdeme, hogy műveit anyanyelvén írta. Ehhez meg kellett teremtenie – s ezt meg is tette – a magyar ásványtani szaknyelvet. Feltehetően első munkája, *Werner* könyvének a fordítása jelentette számára a legnagyobb erőpróbát. Az ásványtan atyjának nevezett *Abraham Werner* munkásságára göttingeni egyetemi tanára, *Johann Friedrich Gmelin* hívta fel a figyelmét, de amint a könyv második helyen szereplő ajánlásában – özv. *Ribitzei Ádám-né, Horváth Mária* asszonynak – ő maga írja: patrónusa, néhai *Ribitzei Ádám* leveleiben „a’ *Kövek és Értzokről való Tudományt tanulnom, parantsolta.*”

Ugyanebben ír *Gmelin* ásványtani előadásairól, megbeszéléseikről, s már itt megemlíti, hogy saját ásványtani gyűjteménye is van, s még két egyetemi társa, a *Jeszenák* úrfiak biztatására is hivatkozik. Már *Göttingában* az ott töltött két esztendő alatt³⁵ nemcsak lefordította *Werner Von der äusserlichen Kennzeichen der Fossilien* című munkáját, hanem azt „a’ két Magyar Hazabéli ’s más *Idegen Kő ’s Ertz Nemekkel is*” kibővítette. A fordítás *A Köveknek és Értzeknek külső megismerhető jegyeikről* címen hazatérte után *Kolozsváron* 1784-ben jelenik meg. A mű már július 1-e előtt kikerült a református kollégium nyomdájából; erről *Benkő*

Józsefnek a Magyar Hírmondóhoz küldött leveléből értesülünk. Ez lehetett az első híradás – ősrécenzió – a könyvről.³⁶

Újabb kutatási eredményekből tudjuk, hogy az 1774-ben napvilágot látott *Werner-könyvnek* 1784-ben megjelent magyar nyelvű tolmácsolása messze megelőzte a nyugat-európai fordításokat. A francia nyelvű első kiadás csak 1790-ben, az angol pedig csupán 1805-ben hagyta el a sajtót.^{36a}

Fő műve, a *Magyar Minerologia*, a *Magyar Werner* (így említi *Benkő F.* is) folytatásának is tekinthető. Az előbbi részletes minerológiának, az utóbbi pedig általános ásványtannak bizonyul. Már 1784 októberében kész lehetett vele, erről szintén *Benkő József* értesít bennünket az ugyancsak a *Magyar Hírmondónak* küldött „sajtótudósításában”. Jelzi benne, hogy ugyanott fog megjelenni, ahol a *Werner-fordítás*, nyolcadrét formában, e szavakkal méltatva: „*Nem lehet tsak álmodni-is, hogy nagy betsüje és kelete ne légyen ezen varrtt (!) munkának, és halhatatlan ditsérete a' tudós Írónak a' ki a' kövekről és Bányászásgról valo Tudományt maga kezdi leg-előbbször a' Magyar nyelven igen tudósan és értelmesen meg-izelíteni,'s ismértetni*”. Előfizetési felhívást is hirdet a kolozsvári és a nagyenyedi kollégium egy-egy tanárának címére, előfizetési díjként pedig 20 krajcárt említ.³⁷ A mű megjelenési idejének szűkebb behatárolását is *Benkő József* levelezéséből végezhetjük el: *Karl Josef Eder* 1786. február 27-én *Nagyszebenből* a következőket írta neki: „*Francisci Benkő Mineralogia Hungarica iam typis excessit, videre non dum potuit*”.³⁸ Magyar ásványtana tehát már az év elején elhagyta a nyomdát. Ez az első magyar nyelvű eredeti ásványtan, állítja *Joannes Honorius à Fichtel* erdélyi kormányiszéki tanácsos, ásványtani szakember is: „*Opusculi huius in idiomata hungarico primi divulgatio peroplauda sit.*” *Benkő* e könyvében – tiszteletben tartva a szerzői jogokat –, mások mellett megkülönböztető jelekkel ellátva közli a saját megfigyeléseit, a gyakorlatából ismert ásványokat és lelőhelyeket, nemkülönben a gyűjteményében fellelhető darabokat. Ezekből kirajzolódik, hogy szülőhelyétől, *Magyarlápостól* és környékétől kiindulva *Ribicén*, majd később *Svájcban* és *Németországban* – különösen a *Harz-hegységben* –, hazatérte után pedig *Malomvizen*, valamint

Erdélyben mindenütt, ahol csak megfordult, tudatosan gyűjtött, osztályozott, s az így szerzett ismereteit könyvébe be is építette.

Szebeni lelkészsége idején látott még napvilágot két halotti és egy templomfelszentelő beszéde is. A *gr. bethleni Bethlen Gergely* hadnagy, *Kendeffi Rákhel* férje fölött 1785 decemberében tartott halotti orációja 1786-ban *Kolozsvárott* került ki a sajtó alól. Itt emlékeztetek arra, hogy élete egy rövidebb szakaszán (1783–1784) udvari papként és nevelőként *Kendeffi Elek* családjához szoros szálak fűzték, melyeket a kölcsönös tisztelet hatott át. Özvegy *Bethlen Gergelyné Kendeffi Rákhel*, *Kendeffi Elek* testvére is *Benkő Ferenc* támogatója volt. Ezt jelzi az a textus, ami a *Parnassusi Időtöltés* 3. darabja *Kendeffi Rákhelnek* való ajánlásában jelentkezik: „A’ *Musák, Tanulók, és a Benkők* kegyes patronájának.” (A „*Benkők*” meghatározással arra utal, hogy *Benkő József* is patronájának tekintette, hisz még *Enyeden* alumnusa volt *Kendeffi Rákhelnek*.)

Az 1790-ben *Szebenben* megjelent másik halotti prédikációjának alanya *gr. hidvégi Mikó Miklós* királyi táblatanácsos. Felesége, *Bethlen Klára* révén így ő is az előbbi *Bethlen Gergely* tágabb családjához tartozott.

A szebeni ref. templom 1786. november 26-i felszentelésekor elhangzott beszédét *Kolozsvárott* adták ki 1787-ben. Templomi és halotti beszédeivel a *Parnassusi Időtöltés* 5. darabjában még találkozunk.

Az esztendőnként publikált *Parnassusi Időtöltések* témái nagyon változatosak; enyedi kollégiumi tanársága kiegészítésének is tekinthetők. A kiadvány szélesebb körben is népszerű volt, bár elsősorban tanítványainak szánta. Hét kötete ismeretes. Megjelenésük ideje 1793–1800 közé esik, részben *Szebenben*, részben *Kolozsvárott* nyomták. A kezdő darabbal ugyan már 1790-ben elkészült, de az csak 1793-ban látott napvilágot. Ezt a görög régiségek bemutatásának szentelve, bevezetőjében pedig ribicei nevelőkódását idézi fel: „*Régen az én kedves Tanítványimmal haszonnal tanultattam Ribitzén ezeket a’ Görög régiségeket.*”

Az 1791-ben elkészült 2. darab a római régiségeket tárgyalja; mottójával („A’ *Régiség szülte az Ujjakat*”) a történelem jövőformáló szerepére is utal. Ez is még *Szebenben*, 1794-ben került ki a sajtó alól.

A napkeleti utazókról szóló 3. darabot özv. *Bethlen Gergelyné Kendeffi Rákhelnek* ajánlja. Ez azt (is) tanúsítja, hogy – a kor szokásának megfelelően – kiadványa megjelentetését patrónája anyagiilag támogatta. A kötetet 1792-ben állította össze, 1794-ben *Szebenben* került ki a nyomdából.

A 4. darab *A' világnak V-dik Része Otahaitiról* (Polinéziáról) szól. Ennek toldaléka: *A' Geográfiára valo rövid bévezetés földrajzi alapismereteket közöl*. 1793-ban készült el vele, de csak 1796-ban jelent meg *Kolozsvárott*. Ajánlása neveltjeinek, a három Kendeffi-lánynak: *Zsuzsannának* (gróf *Teleki Domokos* felesége), *Borbarának* és *Rákhelnek* szól. Feltehető, hogy ők is támogatták anyagiilag a kiadását.

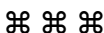
Az 5. darab *Örvendetes és szomorú dolgok* címen három halotti (Kendeffi Farkas, II. József, Kemény Sámuelné fölött), templomban tartott 5 alkalmi prédikációt, valamint a saját életpályájához kapcsolódottakat: a Szebenből való távozáskor mondott búcsúbeszédet, s az enyedi Professzorságának beköszöntő oratióját foglalja magában. Ez a kötet is Kolozsváron hagyta el a sajtót 1798-ban.^{38a} Talán a legérdekesebb, legeredetibb a 6. darab. Mottója: „*Mentül jobban esméri valaki a tulajdon hazáját, annál jobban tudja azt mind szeretni, mind pedig más idegen földek felett betsülni.*” Elsőként egy kis hazabéli utazását közölte benne. Jó egy évig tartó országyárásának ihletője s egyben anyagi támogatója neveltjei édesanyja, *Kendeffi Elek* felesége, *Bethlen Krisztina* volt. Ebben a kötetben írja meg a németországi (*Harz-hegység, Ilmenau*) ásványtani, valamint bányászati kirándulásainak tapasztalatait, és a magyarországi, erdélyi bányákról tájékoztat *A bányász helyekről* címen. A könyv befejező része (*A mineralogiának legújabb systemájáról*) az ásványtan fejlődéséről ad számot a *Magyar Minerologia* megjelenése utáni időszakból. Kiadási helye szintén *Kolozsvár* (1800).

Az enyedi iskolai múzeummal kapcsolatban forrásértékű a 7. darab, amely *Enyedi Ritkaságok* címen részletesen ismertette a kollégiumot és gyűjteményeit. Ugyanitt közzétett gyakorlati útbaigazításai a madarak kitömésére (gyakorlott volt benne) és herbárium készítésére vonatkoznak.³⁹ Ez is *Kolozsvárott* jelent meg, ugyancsak 1800-ban.

Már a *Parnassusi Időtöltés* 4. darabjában világföldrajzi kézikönyvet ígér tanítványai és az érdeklődők számára. Ez a *Magyar Geográfia*. Ez csak a második résszel – Ázsiával – kezdődik (Kolozsvár, 1801), és a többi kontinenst tárgyaló részekkel teljesedett volna ki. Elöljáró beszédében *Benkő* erre magyarázatot is ad: „Mivel Európának háboruságos körülállása mián, míg az, egy ohajtott közönséges Békesség által, meg nem tsendesittetik, és meg nem határozodik mely által, sok Europai Részek a’ régi állapotjokra hitelesen vissza állittatnak, nem lehet, ha tsak valamennyiben-is, állandoul Európát ki-adni.”⁴⁰ *Baritz* szerint e területekre vonatkozó gyűjtései kéziratban fennmaradtak. (A csak *Szilády* közvetítéséből ismert anyagok remélhetőleg valahol még lappanganak; előkerülve és kiadva majdan tudománytörténeti érdekességként talán még olvashatók is lesznek.) A 3. rész *Afrikát*, a 4. pedig *Amerikát* ismerteti. Ilyen irányú tevékenységét ismerve megállapítható, hogy *Benkő Ferencnek* a korabeli földrajzi szakirodalomban való tájékozottsága kiemelkedő volt. Külön megjegyzést érdemel, hogy ebben az esetben sem feledkezett meg felhasználni egykori göttingai tanárainak műveit.

Elkészült, de sajnos, soha meg nem jelent munkájáról, a *Magyar Linneusáról* is tudunk. Az *Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság* természettudományokkal foglalkozó tudós tagjaként – valószínűleg megjelentetés céljából – az állatok országának lajstromát 1798 januárjában részben, majd júniusban egészében átadja a társaságnak.⁴¹ Ez a kézirat (vagy egy másik példánya?) szerencsére nem veszett el, megvan a kolozsvári *Egyetemi Könyvtárban*.⁴²

Munkássága betetőzéseként említem a külföldi ásványtani szakma elismerését: a *Jénai Ásványtani Társaság* levelező tagja lett. A *J. G. Lenz* kezdeményezésére 1797-ben megalakult „*Societät für die gesammte Mineralogie zu Jena*”-ba gróf *Teleki Domokos* elnöksége alatt és az ő *Bécsben*, 1798. március 1-jén kelt ajánlására – ha valós *Vita Zsigmond* adata – 1798. március 11-én, tehát rendkívül rövid idő alatt már meg is választották.⁴³

EGYETEMJÁRÁSA

Az előzőekben megismerkedtünk *Benkő Ferenc* életútjával és munkásságával. Eddig éppen csak jeleztem külföldi egyetemjárásának időszakát. A következőkben, peregrinációjának legfontosabb forrása, az *Album* közzététele előtt, elsősorban ennek alapján, de felhasználva az időközben jórészt közzölt *Diáriumát* is,⁴⁴ áttekintjük peregrinációjának állomásait.

Ribicei nevelősködését követően, 31 évesen, 1776-ban kezdte meg egyetemi tanulmányait. Külföldi egyetemeken tanulni vágyóknak, az akademiai jelölteknek akkor már (1766-tól kezdve) a három nagynevű kollégiumban: *Nagyenyeden*, *Kolozsvárott* és *Marosvásárhelyt* nyilvánosan vizsgáznuk kellett. Csak a sikeres próba és ajánlólevél alapján nyerhettek a *Guberniumtól* útlevelet. *Benkő Ferenc* ajánló- és útlevelét a nagyenyedi *Bethlen Könyvtár* őrzi.⁴⁵ Vizsgáinak időpontja: január 28. *Enyeden*, január 31. *Kolozsvárott* és február 3. *Marosvásárhelyt*. *Szerentsi (Nagy) István*nal közösen kapott német nyelvű útlevelük keltezése: *Szeben*, 1776. május 17.

Benkő már márciusban – ahogy ezt *Albuma* tanúsítja – hozzálátott, hogy albizálással⁴⁶ egybekötve emléksorokat gyűjtsön *Album Amicorumába*. (Az utazáshoz és külföldi tanulmányokhoz szükséges anyagiak összegyűjtésekor az adományozók, a meglátogatottak – akiktől elbúcsúzott – emléksoraikat, jókívánságaikat és a nevüket keltezve és a hely megjelölésével írták be.) Így e dokumentum alapján hitelesen követhetjük albizálását, búcsúzkodását, külföldi útját, sőt a peregrinációs album utóéletére támaszkodva tájékozódhatunk hazatérése utáni működésének egy bizonyos időszakáról is.

Anyagiakban és szellemiekben a legtöbb útravalót *Ribitzei Ádám* és családja, valamit enyedi jeles tanárai biztosították *Benkő* számára. Nem véletlen, hogy az *Album* első lapjainak kitöltői a *Ribitzeiek*. *Ribitzei Ádám* alezredes, bányaszakember, későbbi pat-

rónusa soraiból értesülünk arról, hogy több mint öt évig a két idősebb *Ribitzei-fiú* nevelője volt. „*Tranquilli Sint, Amantes tui*” sorral „nyitja meg” az *Albumot*, a felesége, *Horváth Mária* folytatja, s gyermekeik is bejegyzésekkel tisztelték meg oktatójukat. Mindannyiuk bejegyzésének dátuma: *Ribitze*, 1776. április 21-22. Június elején begyűjtötte albumába enyedi vizsgáztatói, *Kováts József*, *Kőrösi György*, *Szegedi József*, valamint *Ajtai Abód Mihály*, egykori kollégiumi tanára elismerő sorait is. A beírók közül nem mindenki volt anyagi támogatója. Ilyenek az egykori iskolatársak, néhányuk még enyedi alumnus – köztük *Gyarmathi Sámuel* – vagy a szintén egyetemre, *Utrechtbe* készülő *Csernátoni Vajda Sámuel*.⁴⁷ De voltak a peregrinációjukból nemrég hazatértek is, ilyen az *Utrechtben* tanult és *Sárdon* lelkészkedő *Fábián László*, vagy az *Odera menti Frankfurtból* hazatért cegei pap: *bikfalvi Szabó Zsigmond* és az egykoron genfi ösztöndíjas désaknai lelkész: *Fosztó Benjámín*. Tőlük, de a többiektől is igen fontos tájékoztatást, útravalót kaphatott a *Svájcba* készülő *Benkő*. Nem soroltam fel minden itthoni bejegyzőjét, s a későbbiek közül is csak válogatok. Az utolsó két hazai beírója augusztus 3-án *Domokosról* való. Ekkor testvére, *Benkő József*, *Belső-Szolnok* megye köfarki járásának komisszáriusa, és útítársa: *Szerentsi Nagy István* vetette papírra sorait úti emlékkönyvébe.

Ezután hagyhatták el *Erdélyt*, mert a következő bejegyzések augusztus 15-én már *Debrecenben* íródtak az ottani kollégium teológus diákjai: *Mindszenti Sámuel*, *micskei Nagy István*, a contrascriba *Ormos András* és a bibliothecarius *Péczei József* által. Ez utóbbi később magyarul tolmácsolta a francia felvilágosodás több alapművét, létrehozta a *Komáromi Tudós Társaságot* és szerkesztette *Mindenes Gyűjtemény* című folyóiratot.

Augusztus végén már *Bécsben* van, passusa (útlevele) reverzálisának keltezése 28-a. Ebben úticélként *Zürichet*, tanulmányai tárgyául pedig a teológiát jelölte meg. *Baritz* szerint: „*Külső Országgra menetelekor, papságra szánta magát, mert – szegény leány volt – de jó idején kiűtötte magát benne, a’ természeti tárgyak, ’esmeretének buzgó kívánsága.*”⁴⁸ Valószínűsíthető, hogy az akkor csupán egyetlen enyedi diák számára biztosított zürichi ösztöndíjat vette igénybe, ottlétekor ugyanis a *Collegium Carolinum*-

ban nem volt más erdélyi tanuló.⁴⁹ *Albumának* első zürichi bejegyzése november 23-ai keltezésű. Kétéves helvéciai tartózkodása alatt – még 1777-ben – ellátogatott *Baselbe* és *Bernbe*, ahol csak néhány ott tanuló magyar, illetve erdélyi egyetemi hallgató rótta be emléksorait *Albumába*.

Egy kis kitérőt kell tennem *Benkő Ferenc* állítólagos baseli tanulását illetően. *Borzsák* szerint⁵⁰ ugyanis göttingai beiratkozása-kor egykori baseli diákként vezették be az anyakönyvbe. A *Zsindely István* által közölt baseli anyakönyvben nem akadtam a nevére, s *Révész* sem említi.⁵¹ Szerintem elírás, tévedés történt. *Baselben* tanulását bizonyítandó nyilván nem mulasztotta volna el begyűjteni ottani tanárai és diáktársai emléksorait, mint ahogy tette ezt *Zürichben* és később *Göttingában* is. *Baselből* ugyanis mindössze egyetlen (magyar) diákbejegyzője van. Sajnos *Benkő* semmivel sem igazolható baseli tanulása a közelmúltban már bekerült életrajzába is.⁵²

Az általános gyakorlatot követve, közvetlenül *Zürichből* való indulása előtt, 1778 nyarán 18 személytől kap elismerő búcsúsorokat. Nemcsak diáktársai, professzorai is megtisztelték nagyrabecsülő bejegyzésekkel: a teológia tanárai, *Johann Caspar Mejer* és *Johann Jakob Ulrich*, a nyelvész *Steinbryckel* és a filozófia tanára, *Kaspar Hess*. Két további beírója még: *Johann Gessner*, a fizika és matematika professzora, aki *Boerhaave* és *Bernouilli* tanítványa volt, valamint az orvos *Salomon Schintz*. Az ugyan teológiát tanuló, de a természettudományok iránt már itthon is érdeklődő és fogékony *Benkő Ferenc*re az említettek feltehetően jelentős hatással voltak. Ezt a vélekedést erősíti az is, hogy a *Magyar Minerológiában* gyakran említi a helvéciai ásványlelőhelyeket, és ásványokat is gyűjtött ott.

Útlevele záradéka szerint szeptember 23-án újra *Bécsben* van, s a városban időzik még októberben is zürichi diáktársainak egy részével. Ők itt pótolják bejegyzéseiket emlékkönyvébe. Az *Album* tanúsága szerint a következő év, 1779 márciusában még *Debrecenben* tartózkodott, s akkor mások mellett a kollégium két jeles tanára, a teológia professzora és későbbi püspök *Szathmári Paks*i *István*, valamint a keleti nyelvek, régiségek híres tanára, *Varjas János* idézetei s ajánlásai kerülnek az *Albumába*.

A már említett *Diárium*a viszont semmit sem tartalmaz svájci útvjáról, benne csak az enyedi és a göttingai évek rögzülnek. Gyanítható, hogy első külföldi útjára külön útinaplót vitt magával, ami azonos lehetett a *Károly* fiához került és – remélhetőleg – levelei-vel együtt csak lappangó napló. Esetleges fellelésüket követő közlésük segítségével ez az útja is színesebbé, árnyaltabbá tehető.

Másodízben pártfogója, *Ribitzei Ádám* két idősebb fia, *Károly* és *Dániel* kísérőjeként nyílt lehetősége külföldi akadémiára menni. 1780. február 22-én közös útlevelekkel⁵³ – *Varga Árpád* állításával szemben – csak május 22-e után indulhattak el, hiszen *Túri László* guberniumi titkár még május 22-én itthon, *Ribicén* írt be *Albumába*. (Ez a példa is igazolja a még fellelhető peregrinációs albumok közzétételének szükségességét: segítségükkel, a beírások helyének és keltezésének felhasználásával pontosabbá, hitelesebbé tehető a peregrinusok egyetemjárása.)

Benkőék nyomon követésénél mostantól az *Album* mellett a *Diárium* is felhasználható. Az utóbbiban a betűrendbe sorolt címszavaknál található az útjuk során érintett városok leírása.⁵⁴ Nem közlöm ennek teljes szövegét, mivel már megtette ezt *Varga Árpád*. Az *Album* alapján vetítem „térképre” a valós útvonalat az előbb is hangsúlyozott okok miatt, és azért is, mert ez némileg eltér a *Varga Árpád* által közölttől.

Első állomásukról írja: „*Budán igen szép az Universitas, ottan a Natur Cabinét, Professor Abbas Pillér, az bibliotheca Thec. Pray és Schönviser, a Phisicum Auditora, Prof Horváth, a Kunst és Müntz Cabinétok, kivált a Mínerologiu igen szép.*” Már itt megnyilatkozik a jövő nagy magyar mineralógusa? *Pozsonyt* elhagyva – az útlevél tanúsága szerint – június 8-án már *Bécsben* vannak. „*Bétsbe* második uttal voltam a Hetzbe, Az Universitasba, turris Astronomicákába Pater Hellnél, Az Universitásnál a Festő és kép tsináló Theatrumokban, A Bibliothecába, az Udvarnál a Natur, Kunst Kabinetban az hol Knaus ur a nagy Mester, és Müntz Cabinétokba, a Bibliothécába, a Müntz Háznál Laxenburgba.” Sajnálatos, hogy itt a kor kiváló csillagásztól, a jezsuita *Hell Miksától* nem kért bejegyzést *Albumába*. Az is lehetséges, hogy emlékönyvét nem vitte magával a látogatásra. Ez a feltevés elfogadható, hiszen az ugyancsak itt említett híres mechanikus és feltaláló,

Friedrich Knaus bejegyzése nem az *Album* eredeti papirosára (a dokumentum fizikai vizsgálatáról majd később még szó lesz), hanem más, vékonyabb anyagú lapra íródott. Sőt a lap hátoldalán *Benkő Ferenc* sajátkezű bejegyzése („*Inventa machina fuit 1760. ibidem Scripsit Machina Fr Knaus Vienna 5 jul. 1780.*”) helyettesíti *Knaus* aláírását, a beírás lokalizálását és keltezését. A bécsi bejegyzők közül még a későbbi egyetemi tanár *Cornides Dánielt* említem.

Útjukat *Prágán* és *Drezdán* keresztül folytatták. Ásványtani érdeklődése a cseh fővárosról írottakból is kiolvasható: „*Igen szép az Universitásban az három szakasz nagy Bibliotheca a Mathematic Cabinét, a Natur Cabinét sok drága Stufái Idegen és haza Kőveivel, kivált tettzet a Carpatusi kis két követske mely a vízbe fejerből Sárgará, a más veressé változott, A Topázok mellyekbe appro Insect Hangya Légy volt, A víz tseppes kristály. A Tordai So melybe víz tsepp van. A Mathemat Cabinétba az Instrum készítette Jesui Klein. a Thecarius Sam Mende. a Natu Cabinet Prof. Zausener.*” E két utóbbi neve július 12-i keltezéssel szerepel is *Albumában*. *Drezdában*, amit igen szép városnak ír le, július 16-19. között tartózkodtak: „*Igen szépek a Kunst, Uhrwerk, és Mathem. Cabinetok és az Elector igen pompás sok szép palotái 's approbb drága Házai, az Esztergárius Mihellyivel, és a kövesítő porcellán Házsal. A sok szép Colletioval gazdag Mineral, Insecta, Petrif. Conchilia, Animal. és a Jerusalemi Templom Naturalium Cabinét, egészs Sztrutz madaratt itt láttam elsőb.*”

Az *Odera menti Frankfurt* egyetemén előadásokat is hallgatott, jóllehet itt csak egy szűk hetet tartózkodhatott: „*Frankfurtba nevezetes a Bibliotheca a Professorok A M. Rector, Hausen, Daries Cause, Stochs. akiket hallottam.*” Mindannyian bejegyzői is *Albumának*.

Július 27-én már biztosan *Berlinben* vannak: „*Berlin igen gyönyörű város átaljába, és talán ritka leszsz szebb. az Udvar, a sok. Paloták szám nélkül, az Ujj Biblioth. a Templomok, az Oper Haus, a Király Házai felettébb gazdagok ezüstel, egyik házba volt a Fridrich.... Az Armamentoriumot Austriacusnak nem szabad látni. A Nádméz Fábrica is nevezetes, és a sok Tudosok.*” *Albuma* tanúsítja, hogy itt találkozott *Jean Henri Samuel Formey*-jel, a berlini

Tudós Társaság titoknokával, és a felvilágosult idealista filozófussal, *Moses Mendelssohnnal*. (Útjának kisebb állomásai közül nem sorolom fel mindet, a függelék térképén és jegyzékében ezek is megtalálhatók.)

Hosszabban időzött *Halléban* és *Lipcseben*; megnézte a számára lényegesebbeket: „*Hállában az Imperiumba nevezetes Az Arvák háza, abba a Natur és Kunst Cabinét, a Bibliothéca, a Typographiák... Az Natur Cabinétb sok approság ráritások vagynak, kivált két szép Globus. üvég patok, 's több efféle. nevezetes a só főző hely, az hol van 4. sos Kut, 93. so főző Ház, az mellyekben minden hat oraalatt (!) két Mását főznek ki.*” A *Francke-féle* árvaház felügyelője mellett neves egyetemi tanárok gazdagították soraikkal emlékkönyvét.

„*Lipsia igen szép magoss fel házokkal szeles uttzáival az Elba mellett és a város körül (!) öt hat sor Aléjával ékes város. Meg nézni méltó a D Vendler Kertibe a Gellert oszlopa... Igen szép az Universitas Bibliothecája és kivált ha curálnák sok benne Mscript és sok approrátások (!) vivum Piscarium À Sido Synagoga, és van Müntz Cabinetya is. Meg érdemli a meg nézést Kereskedő Vinkler ur Bilder Galerija, melybe ki téve és bé kötve van Nyoltzvan ezer darab kép.*” Az itteni beírók közül hazánkfiát, *Bél Károly Andrást* (*Bél Mátyás fiát*), a lipcsei egyetem professzorát emelném ki. Weimari látogatása után visszatért *Lipcsebe*.

Hosszabban kell elidőznöm *Jénánál*. Innen mindössze egyetlen beírója akadt: *Johann Gottfried Müller*, egyetemi tanár és az ösztöndíjak ephorusa személyében. Útjának keltezéseit faggatva augusztus 19-én biztosan, de esetleg már 17-18-án ott tartózkodhatott. *Diáriumában* is viszonylag keveset írt a városról: „*Jéna szép kis város, szép benne az Universitas és annak két szép Tékája, a Nagy Templomban hires a Luther Ertz Statuája és szép az oltárnál. Igen szépek a Téka Manuscriptumi kivált a Frantziák feles számal, és igen drágák. Vize a Saála. A Manuscriptumi között igen drága Fridricus II. Elektornak a Bibliáját itt egy Angyal tsengét ora ütéskor, a más egy almát tart. egy medveelibe (!), mellyet el akar kapni az ora ütésre.*” Ez ismételtén arra kényszerít, hogy megkérdőjelezzem jénai tanulását is, annál inkább, mert az életét és tevékenységét taglaló írások *P. Szathmáry Károlyig*

(1868-ig) bezárólag nem tudnak róla.⁵⁵ Ettől kezdve⁵⁶ a téves adat sajnos átörökítődött a későbbi szakirodalomba. A *Jénában* tanult ifjak névsorát tartalmazó, s általam hozzáférhető forrásokban sem találok *Benkő Ferenc* névvel.⁵⁷ Szerintem az okozta a tévedést, hogy *Benkő* levelező tagja volt a *Jénai Ásványtani Társaságnak*, ugyanis ennek tagsága többnyire a jénai egyetem egykori hallgatói közül került ki. A már említett, igen jelentős forrásértékel bíró, *Bodola Károly* által 1817-ben megtartott, de mindaddig közöletlen halotti megemlékezésbe is becsúsztott ez a hiba, mindössze fél évvel *Benkő Ferenc* halála után. Az elhunyt első peregrinációjának célállomását ugyanis először tévesen *Jénának* említette, de a lap szélén hamarosan *Tigurumira* javította át,⁵⁸ nyilván azért, mert a család és a hozzá közel állók jól ismerték aényt.

Erfurt, Gotha és Kassel érintése után végcéljukhoz érve írja mindenekönyvébe: „Göttingába érkeztiünk 24ta Aug 780. elég szép város, itt szállás egy ház egy oldal hálózattal leg alább 25. tser a Koszt holnap számra 5 rts. Esztendőre. a Professio 5 Tallér egy Cursuson leg alább privatissim pedig több. A ház is ki több ki kevesebb, némely Esztendőre némely félre, Legelső Curiosum egy vakot láttam akit a kutája hordoz szellyel avároson(!). Kőrös körül lehet Setálni egyora(!) alatt szép Zádogfa alá között. A Bibliothecaja igen nagy szép és fényes, minden eddig látottakat fellyül mult, és lehet egy rangba a Bétsi és Dresdaival, a könyvek sokaságára nézve. a bé iratásra itten egy Nemes Ifjunak 8. Ths⁵⁵ egy Burgernek akár honnan is 4. egy aki Más Universitásokon is volt fél anyi Báro Grof két anyit ad mint a nemes. a Groff 16 rts. Báro 12 rts. akkor volt 1780.ban 454 Tanulo.”

A 18. század második felében – amikor *Benkőék* is a városba érkeztek – az 1737-ben alapított göttingai *Georgia Augusta Egyetem* a fénykorát élte. Hírneves professzorok tanítottak itt: *Beckmann*, a közgazdaság tanára; *Blumenbach*, az antropológia atyja, akit *Magister Germaniae* néven is emlegettek; a „tudós annales-írók” nemzedékéhez tartozó prorektor, *Gatterer*; a mineralógus, botanikus *Gmelin*; az európai tekintélyű filológus, *Heyne*; a finnugor-magyar nyelvrokonság kérdésével, valamint *Oroszország és Kelet-Európa* történetével is foglalkozó *Schlözer*, és még sokan

mások. Korának leghaladóbb szellemű egyeteme volt, a tudás, az ismeretszerzés korlátok nélkülisége jellemezte. Gazdag könyvtára, múzeuma, botanikus kertje, tudományos társasága egyre több hallgatót – arisztokratákat (házitanítóik kíséretében, így juthatott ide *Benkő Ferenc* is), polgári származásúakat, sőt tehetősebbeket is –vonzott bűvkörébe. A magyar diákok – köztük az erdélyiek – száma az 1780-as évektől kezdve szembetűnően megnőtt.⁵⁹

Benkő Ferencet 1780. szeptember 7-én a két *Ribitzei-fiúval* – *Károlyal* és *Dániellel* – együtt írták be az egyetem anyakönyvébe. E hónaptól fogva *Diáriumába* (108. old.) bevezette olvasmányainak a jegyzékét is. Zömük korabeli filozófiai, teológiai és természettudományi munka, szerzői jórészt személyes ismerősei voltak, és találkozott velük idevezető útján: például *M. Mendelssohn* és *A. F. Büsching*, valamint göttingai tanárai, *Blumenbach*, *Gmelin*, *Less* és mások.

Egy másik könyvjegyzék is található a *Diárium* 126. oldalán, ez azonban már nem olvasmányaira vonatkozik. A professzora, *Chr. G. Heyne* kívánságára 1781 szeptemberében összeállított lajstrom *Erdély* történetére vonatkozó műveket tartalmaz. A többnyire latin nyelvű, 17 tételes jegyzékben szereplő kiadványokat *Heyne* a göttingai egyetem könyvtára számára – amelynek főkönyvtárnoka is volt – szerette volna megszerezni. *Benkő* e kívánság tolmácsolója volt, a listát eljuttatta honfitársának, az ismert historikusnak, *Benkő Józsefnek* (nem tévesztendő össze hasonló nevű testvérével!), aki *Heynének* küldött 1782-es keltezésű két levelében a kérésre kedvezően is válaszolt. A vásárlást és a könyvek kijuttatását *Bécsen* keresztül, peregrinusok által kívánta lebonyolítani. Második levelében bővített, szakszerűbb – immár 28 tételes – jegyzéket közöl az erdélyi és magyarországi történetírók még megszerezhető műveiről.⁶⁰ Talán nem érdektelen, hogy a *Heyne* kívánságára összeállított jegyzék 6 könyve a ma régi magyar nyomtatványnak nevezett kategóriába tartozik. Ezek a *Benkő J.* által összeállított listán nem szerepelhettek, hiszen már akkor ritkák és beszerezhetetlenek voltak. Így mindössze 4 nyomtatott mű és egy kézirat került a göttingai „kívánságlistáról” a megszerezhető és elküldhető művek lajstromára.

Benkő Ferenc tanárainak meghatározó szerepéről is szólunk kell. Az ásványtan professzora, a sokoldalú természettudós, *Johann Friedrich Gmelin* közvetítésével ismeri meg *A. G. Werner* ásványtanát, amit már ott, „helyben”, *Göttingában* nyelvünkre ültetett. Az ő hatására így vall a fordítás ajánlásában: „*Sokat segített kedves Professorom Gmelin Urnak tanítása, méltóztatott gyakor társalkodása.*” Magyar *Minerológiájában* a szakirodalomra való hivatkozásait böngészve is láthatjuk, hogy főleg *Gmelinre* és *Bornra* támaszkodott. De *Gmelinre*, valamint földrajztanárára, *Gattererre Magyar Geographiájában* is utal.

Az egyetemi hallgatók számára igen jelentősek voltak a *Beckmann* professzor vezette gyakorlati jellegű kirándulások is. Manufaktúrákat, gyárakat, bányákat látogattak meg. Különösen fontos volt a *Harz-hegység* megismerése. Az ásványtannal elkötelezett *Benkő Ferenc* számára az ide vezetett kirándulás maradandó értékűnek bizonyult. *Diáriumában* ezt így rögzíti: „Hártz Hannoverába 10 órára *Göttingától felettebb nevezetes bányász hely, a közepén levő Blohsberg körös-körüli rakva levén bányákkal. A nevezetesebbek a melyeket 782 August. az urfiakkal meg jártunk Clausthal mellett a Zellerfeld, az elsőbe vagynak pár Stompok, Kohok – hiresebb bánya Dorothea Cather. S. János. a másba a hiresebb bánya Glüksrád. Itten mind meg vértésekbe dolgoznak két 's több száz öltre is, a vizi, és huzo machina igen sok benne, mind kettőbe van pénz vérő Zellerfeldbe különösön kalapáttal verik nem mind masutt igen szép Cabinettya van Patikárius Ilseman urnak. 2/ Hely Goslár mellett Ranessberg a Bánya igen szép, az elsőbb helyeken felettebb bajos bé járo és motskos itt az értz ad aranyat, ezüstöt, rezet, bűdös=követ, mindenféle vitriolt. Zinket sat. Okker ide egy kis órára nevezetes sokféle Kohojával, és Réz fábrikájával. Bűdöskővivel, 3/ Blankenbughoz közel van a Márvány és Porphir Bánya és Pallerozomalom, Ribelingbe a vas kohok hámor, és a hires Baumannshöle. 4/ Andréás bergbe a Samson, és Catherina a leg gazdagabb bányák melyek köveihez hasonlók ritkán lathatni.” Albuma is tükrözi e kirándulást: 6 bejegyzője is akadt, közöttük a ma a Világörökség részét képező Gosláron a bányász-szakember, Volkmar, meg a neves svéd utazó és mineralógus, Samuel Gustav Hermelin, Clausthalban pedig a*

Diáriumban is említett gyógyszerész, *Ilseman*. Itt újra fel kell idéznem, hogy a *Parnassusi Időtöltés* 6. darabjában *A bányászhe-lyekről* címen a harzi és az ilmenai bányavidékről írottak nyomta-tásban is megjelentek. Az is valószínűsíthető, hogy nem egyszer volt kutató- és gyűjtőúton e tájon, hiszen a *Magyar Minerologi-ában* több harzi lelőhelyet említ, és ásványtani gyűjteményében is szerepelnek ott szerzett darabok.

Jóllehet néhány bejegyzője már 1780–1781-ben is volt *Götting-ából*, ám zömük – ahogy az szokásos volt – útra készüléskük évé-ben, 1782 augusztusában írt be *Albumába*. Búcsúzóul neves taná-raiktól és tanuló társaitól kap emléksorokat. Az előbbiekhöz tartoz-tak: *Schlözer, Less, Gmelin, Beckmann, Koppe, Blumenbach, Böhm-mer, Gatterer, Kulenkamp, Dieze, Heyne* és *Eberard*. Mindannyi-an koruk közismert tudós professzorai voltak, és bizonyossággal állítható, hogy szellemi hatásuk meghatározó szerepet játszott *Benkő Ferenc* sokoldalú alkotó értelmiségivé válásában.

Jónéhány ezidőből származó egyetemi jegyzete maradt ránk. A székiyudvarhelyi *Tudományos Könyvtárban* fellelhető 3 (!) taná-rának is az előadásait rögzítő kézirata. *Gottfried Less* két jegyzete a kétrészes *Keresztény Morál* – egy kötetben –, melyet magyar fordításban rögzített 1780–1781 között. A latin nyelven fennma-radt, 1781–1782 folyamán készült *Collegium Criticum*. E kötetben kolligátumként jelentkezik *Peter Miller* kurzusa: *Collegium His-tor. litterar. theolog.* címen. Ugyancsak e kötethez tartozik *Johann Andreas Dietze* professzor: *Prelectiones de vita Eruditor.* című előadásának *Voltaire*-rel kezdődő jegyzete, de szerepel benne – többek között – a francia író, *Fénélon de Salignac*, a nálunk kollé-giumokban jól ismert német filológus, földrajzos és történész, *Cellarius* és az angol fizikus-kémikus, *Robert Boyle* is.⁶¹

Itt említem meg, hogy a marosvásárhelyi *Teleki-Bolyai Könyv-tár* is őrzi *Johann Beckmann Benkő Ferenc*től származó két jegy-zetét, *Az hasznos Gazdaság* és a *Politzai* címűt. Az előbbi 1781-ben, az utóbbit 1782-ben írta (fordította le) a maga számára.⁶²

A *Magyarországról* és *Erdélyből* jött egyetemi társak egy ré-széről – amint bővebb névmutatóm tanúsítja – lexikonok, kézi-könyvek segítségével többet is megtudhatunk. Az *Albumába* is beíró teológushallgatók: a pozsonyi *Porubszky János* és *Rakvitz*

Károly, a lőcsei *Rombauer Mátyás*, a gömöri *Márton István*, a késmárki *Schwartner Márton* és a soproni *Donner János*. Természetesen a vele egyidőben ott tanuló jogászok is megtisztelték soraikkal, hiszen a két *Ribitzei-fíú* joghallgató, ő pedig mentoruk volt. A két báró *Jeszenákról*, *Pálról* és *Jánosról* a *Werner-fordítás* ajánlásában így emlékezik meg: „*E könyvetskének fordítására pedig indított B. Jeszenák Úrfiaknak barátságos kérése.*” Ez arra utal, hogy ők biztatták Benkő Ferencet a feladatra, de lehet, hogy anyagi támogatást is ígértek és adtak neki. Még két nemes ifjú jurista: báró *Prónay Sándor* és *Péchy Imre* írt be emlékkönyvébe *Göttingában*, de korábban – még idefelé jövetelük alkalmával *Lipcsében* – már beróttá sorait a lipcsei akadémiai tanulmányait 1782-től *Göttingában* folytató báró *Kemény Sámuel* és *Lénárt József*. Ez a felsorolás sugallja annak a szakmai körökben ugyan ismert következtetés levonását, hogy akkoriban a szegényebb sorúak a teológia tanulására adták a fejüket, mert így többnyire ösztöndíjhoz juthattak, a főrangúak pedig, inkább jogot tanulván, magasabb hivatalok betöltéséhez szerezték meg a szükséges ismereteket.

1782 augusztus végén, második peregrinációjáról hazatérőben, hosszasabban – közel egy hónapig – időzött *Bécsben*. Itt a kor híres vegyészével, mineralógusával és bányász-kohász szakemberével, *Born Ignáccal* való kapcsolata volt a legjelentősebb. *Born*, a szabadkőművesek osztrák országos nagypáholyának főtitkára találkozásuk dátumát – 1782. 10. 24. – az *Alumba* a szabadkőműves szimbólumként is használt *András-keresztbe* írta. Ekkor már *Benkő Ferenc* tarsolyában volt a *Werner-fordítás*, amit bizonyára meg is tárgyalt azzal a *Bornnal*, akinek a munkásságára ásványtani munkáiban támaszkodott és hivatkozott is.⁶³

Alumba következő bejegyzései már erdélyi működésének szintereire kalauzolnak bennünket, további felvilágosításokat adva hazai kapcsolatairól. 1783 első felében több beírója akadt *Nagyszébenből*, közülük kettő ugyancsak „szakmabeli”, akiknek eredményeit ásványtani műveiben szintén hasznosította. Egyikük *Franz Josef Müller* mineralógus, bányatanácsos, 1788-tól az erdélyi bányák felügyelője és a tellur felfedezője, a másik *Johann Ehrenreich Fichtel*, ugyancsak ásványtanos, több tudós társaság tag-

ja, az erdélyi paleontológia megalapítója, aki elismerően nyilatkozott *Benkő Ferenc Magyar Minerológiájáról*. Ezidőbeli beírói még *Kendeffi János (Kendeffi Elek fia)* és *Jacob Schneider* bánya-mester *Kapnikbányáról*. Feltehetően mindannyian a *Kendeffi Elek* családjánál töltött nevelősködése, udvari papsága idején rótták emlékkönyvébe soraikat.

Nagyszebeni papsága idejére esik a híres olasz természettudós, *Spallanzani* erdélyi mineralógiai utazása során tett beírása. *Nagyszebenből Nagyenyedre* történő települése, a kollégiumi tanárság végleges elfoglalása előtt 1790 októberében azoktól a neves személyektől kap búcsú-émléksorokat, akikkel *Erdély* központjában osztozott a város politikai-szellemi életében. A tanár, botanikus *Josef Lerchenfeld*, a katolikus pap, tanár és történész *Josef Karl Eder*, az evangélikus lelkész, tanár, az első erdélyi agrárirodalmi bibliográfia szerzője, *Daniel Filtsch*, a jogász, hivatalnok *Peter Karl Bruckenthal* és a protomedikus *Michael Neustädter* mind arra érdemesíti, hogy ír albumába.

Az 1813-as év az utolsó, amikor még használja albumát, beírói ekkor Enyeden tisztelik meg soraikkal. Ismert, hogy a két neves történész, *Kovachich József Miklós* és apja, *Márton György*, levéltárakban búvárkodva 1810–1815 között beutazta az országot. Így jutottak el 1813 októberében *Enyedre* is, amit *Benkő Ferenc* albuma ugyancsak tükröz.

Végezetül érdekességként megemlítem, hogy a dokumentum utolsó lapjának bejegyzője (ugyan nem időrendben, hanem 1782 októberében *Bécsben*) az az egyszerű székely származású ügyvéd, dalnoki *Teleki Mihály*, aki egykoron a gyermek *Kendeffi Elek* nevelője volt, *Benkő Ferenc* pedig ez utóbbi lányait oktatta. A *Kendeffiek*, *Wesselényiek* és *Kemények* jogásza az előbbieket hatására és bibliofil hajlamait követve igen szép könyvtárat szerzett magának, főleg bécsi tartózkodása idején.⁶⁴ Könyvtára a székelyudvarhelyi református kollégiumba került, ma az ottani *Tudományos Könyvtár* őrzi. Így hát e bibliotékában *Teleki Mihály* tékája az egykor szintén *Kendeffi* által „gyámolított” *Benkő Ferenc* hagyatékának töredékével „találkozik össze”.

AZ ALBUMRÓL

A kézirat album 103x160 mm nagyságú, haránt alakú „könyv”. Megtalálásakor már csak a hárombordás gerincborítás volt meg a ma még pontosan keltezhetetlen készítésű „első” (eredeti) bőrkötésből. Az 1990-es évek második felében szakszerű, sötétbarna bőrkötést kapott. A régebbi bekötéskor az oldalszéleket sajnos levágták a könyv testéről, ezért a bejegyzések sok esetben megsérültek. Ebből következtethetően a „könyvecske” egyenetlen nagyságú és lazán összefűzött félívekből állhatott.

Kétféle vastagságú és minőségű, többféle vízjeggyel ellátott papír alkotja az albumot. Kivétel a 44. lap, ez ugyanis nem eredetileg bekötött, hanem *Benkő Ferenc* halála után utólag beragasztott: más a textúrája és 1,5 mm-rel rövidebb is a többnél. Vizsgálódásaim alapján a kétféle papír albumba fűzése – összekeverten – 1781 szeptemberében *Göttingában* történhetett, addig ugyanis majd’ minden beíró – egy kivételével – csak a vastagabb, durvább anyagú papírra írt. Az említett kivétel (a 135. lap) a bécsi *Knaustól* származó beírás. Ez a finomabb, vékonyabb, de az alján 21, oldalán pedig 4 mm-rel megkurtított papírlapon található, amit így illeszthetett be utólag *Göttingában*. Ennek datálását és lokalizálását, sőt a *Knaus* nevét is (nem aláírás!) *Benkő Ferenc* sajátkezűleg vezette a lap versójára.

Az *Album* két számozatlan és 141 ceruzával utólag (napjainkban) számozott lapból áll. Az 1. számozott lap versóján *Benkő Ferenc* árnyképe látható, a következő a címlap a tulajdonos kézírásával. Az oldalakon összesen 188 bejegyzés található 189 szerzőtől (egy beíró kétszer jelentkezik), ebből 8 a hely megjelölése és keltezés nélkül, ezért nem sorolható be peregrinációjára vagy tevékenységi területére, 2 hely-, 3 pedig keltezés nélküli, egy pedig teljes „anonimitást” élvez. Az utólag beragasztott 44. lapon található 61. bejegyzés kakukktójsnak is tekinthető, hiszen keltezése

az 1839. évből, vagyis jóval a mi *Benkőnk* halála utánról való. Talán azért került utólag az albumba, mert *Benkő Ferenc* árnyképe is szerepel rajta. (A rajz készítője e lap aláírója, *Benkő István* ügyvéd; ő egyébként a historikus *Benkő József* unokaöccse; híres nagybátyja arcképét is elkészítette, amit a *Hon és Külföld* 1846-ban le is közölt.)⁶⁵ Ezen kívül még két rajz és egy árnykép díszíti az albumot, illetve egy kézírással kiegészített német nyelvű nyomtatott lapocskát ragasztottak az egyik levélre. Ez a kétszer is beíró *Johann Paul Eberhardt*tól származik.

A bejegyzések zöme latin és német nyelvű, de van görög, francia, héber, magyar, angol, olasz, holland és még arab szöveg is. Az esetleges technikai nehézségek miatt nem közlöm a görög, a héber és az arab szövegeket, ezekre csak szögletes zárójelben utalok. Úgyanígy jelölöm a bizonytalan olvasatokat, a hibákat és az idézetek forrásait illető kiegészítéseket.

A bejegyzések és a bejegyzők sorszámozása, illetve számozása tőlem származik. A névmutatóban szereplő személyek család- és keresztnéveit nem a beírt latinos, hanem a lexikonokban, kézikönyvekben feltalálható mai „hivatalos” alakjukban közlöm: például *Huldricus* = *Ulrich*. Visszakeresésük ennek ellenére is könnyű, mivel számozásuk azonos.

Az album jelzete: 41223. Régebbi provenienciái és *Székelyudvarhelyre* kerülésének körülményei – akárcsak a nagyenyedi kollégiumi, valamint a már említett göttingai egyetemi jegyzetek esetében is – még tisztázatlanok. Mint már említettem, az egykori székelyudvarhelyi római katolikus gimnázium régi könyvtárányának átvételekor került a *Tudományos Könyvtárba*. Mindhárom kéziratos jegyzet kötetstáblájának belső oldalán a következő szövegű „ex libris” található: *Szombatfalvy Lajos ny. rendőr főkapitány ajándéka, Székelyudvarhely, 1918*. Emlékeztetek arra, hogy az Album kötetstáblája hiányzott. Sejthető, hogy azon is rajta volt az adományozóra utaló előbbi feljegyzés. Célravezetőnek találtam, hogy *Szombatfalvy* igen kevés számú régebbi könyvei között is kutakodjam. Így akadtam rá hat latin nyelvű, a 18. század második feléből származó *Calendáriumra* (öt nagyszombati és egy kassai kiadás). Az azokban található bejegyzéseket faggatva, az 1766. éviben *Szombatfalvi Jánosné Benkő Krisztina* nevére akadtam.⁶⁶

Talán ez, vagy *inkább* más rokoni szál, aminek a kibogozásával megoldható lesz a *Benkő Ferenc-hagyaték* e része idekerülésének kérdése? Nekem ezt eleddig nem sikerült kiderítenem.

J e g y z e t e k

¹ Pálmai József: *Háromszék vármegye nemes családjai*. Sepsiszentgyörgy, 1901. 66. – Előneve mindkét (1776. és 1780. évi) útleveleiben, nagyenyedi és göttingai jegyzetei, valamint Albuma címlapján is előfordul, Károly nevű fia is használta.

² Kádár József: *Szolnok–Doboka vármegye monographiája*. (A továbbiakban: Kádár.) V. Deésen, 1901. 23.; Kádár III. 1900, 362.

³ Bodola Károly: Az Holtaknak az Elők felett való DITSÉRETE. egy Halotti Beszédben melyet n: Tiszt Benkő Ferentz Urnak a NS Nenyedi Collegium Ter. Hist Geogr. Nemet Litteraturat tanitto Professorának és kedves volt Feleségének n: T. Géresi Griseldis Aszszonynak vég meg tisztelésekre készített és 1817-ben Jun. 22-én a N Nenyedi Ref. Templomban el is mondott Bodola Károly helybeli R. pap. (A továbbiakban: Bodola) 17., 19. Kézirat, Benkő Ferenc hagyatéka, jelzete: Ms. 250 a nagyenyedi Bethlen Dokumentációs Könyvtárban. Vö. még az Album 13. bejegyzőjével; Kádár: III, 356., VII. 231-232.

⁴ Baritz János: Benkő Ferentz élete. = *Tudományos Gyűjtemény*, 12/1817. Pest, 113. (A továbbiakban: Baritz.)

⁵ Jakó Zsigmond – Juhász István: *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Buk. 1979. 169. (A továbbiakban: Jakó – Juhász.)

⁶ DIARIVM Varia Miscellanea continens, quae sibi connotavit, diversis temporibus, in proprium usum, FRACICUS (!) BENKŐ. Civis Togatus N. Enyediensis. Collegii N. ENYEDINI. MDCCLXV. (A továbbiakban: Diárium.) Kézirat, jelzete előbb: székelyudvarhelyi *Haáz Rezső Múzeum* 11653, most: székelyudvarhelyi *Tudományos Könyvtár* 74804. Nem teljes közlése: Varga Árpád: Benkő Ferenc. (A továbbiakban: Varga.) = *Erdélyi Múzeum* (a továbbiakban: EM), Kv. 55/1993. 20-40.

⁷ Vö. az Album sorszámozás szerinti első bejegyzőjének, *Ribitzi Ádámnak* ajánló soraival.

⁸ A *Bethlen Dokumentációs Könyvtár Benkő Ferenc hagyatékában*. Ms. 250. – E diploma alapján helyesbítenem kell *Vita Zsigmond* állítását: szrinte enyedi tanulmányai befejeztével, már zürichi útja előtt (1776) pappá szentelték. Vö. *Vita Zsigmond: A természet megismerésének útján.* = *Tudománnyal és cselekedettel*. Buk. 1968. 179.; u. ő.: Benkő Ferenc élete és munkássága. = *Magyar Minerológia*, Miskolc, 1986 (hasonmás kiadás). Függelék XIV. (A továbbiakban: Vita, 1968 és Vita, 1986). L. még: erdélyi református zsinatok iratai. 3. k. kv. 2001. 126. és 274. a lel-készképesítő vizsga címszónál.

⁹ Helyesbítem *Varga Árpádot*: nem ifjakat, hanem lányokat tanított, Varga 30. Vö. még a *Parnassusi Időtöltés* 4. és 6. darabjának ajánlásával, és *Benkő József levelezése* Bp. 1988. 206-207, 209, levéllel. (A továbbiakban: Benkő J., 1988.) Ez megjelent: *Magyar Hírmondó* (a továbbiakban: MH), 1783. 88. (nov. 8.), 701-704. *Erdélyi tudositás* címen.

¹⁰ Varga, 31.

¹¹ Kalmár Zoltán: Erős várunk nekünk az Isten. = *Romániai Magyar Szó*, 2/1992. 673-674. (márc. 7-8.), C old.

¹² Benkő J., 1988. 264., 273. lev.

¹³ U. o.: 223., 227. lev.

¹⁴ Baritz, 114.

¹⁵ Varga, 32. és 47. sz. jegyzet.

¹⁶ Szilády Zoltán: Bethlen Kollégiuma és a természettudományok. Székfoglaló értekezés = *A nagyenyedi ev. ref. Bethlen-Kollégium 1903–1904. évi értesítője*. Nagyenyed, 1904. 15. (A továbbiakban: Szilády, 1904.)

¹⁷ Baritz, 114.

¹⁸ Csetri Elek: *Kőrösi Csoma Sándor indulása*. Buk. 1979. 69-70. (A továbbiakban: Csetri.)

¹⁹ Dankanits Ádám: A Nagyenyedi Bethlen-Könyvtár 1752. évi katalógusa. = *Könyvtárosok Tájékoztatója*. Buk., 3/1959. 42-43.; Vita Zsigmond: A Bethlen-kollégium Könyvtára a XVIII. század közepén. = *A Bethlen-kollégium emlékkönyve*. Bp., 1995. 156. (A továbbiakban: Emlékkönyv, 1995.)

²⁰ Kazinczy erdélyi levelei közlésének két változatát sikerült fellelnem: Kazinczy Ferenc: *Erdélyi Levelek*. = *Felső-Magyarországi Minerva*, Kassa, 7/1831, 761.; itt a 18. levél; u. ö.: *Utazásai*. Budán, 1839. 385., itt a 21. levél. V. ö. még ennek a bevezetőjével. *Kazinczy e tévedését átvette* Csetri E. is: 83.

²¹ D. Nagy Anikó: *Ifjú gróf Teleki Domokos*. = EM, 56/1994, 26.

²² Szilády, 1904. 28.

²³ Jelzete: 5590. Saurin, Jakob: *Vertrachtungen über die Wichtigsten Begebenheiten des Alten und Neuen Testaments*. I-IV. Rostock, 1745–1749. A *Benkőt* megelőző possessor – csak az I. kötetben – az előzéklapon: C. H. H. 1761, a kötéstábla versoján pedig az utolsó bejegyzés: *A' Sz. Udvarhelyi Ev. Ref. Fő Iskola Könyv Tára számára ajándékozta Sz. Udvarhelyt, November 10-én 1844 Fábián Dániel Hit Tanár*.

²⁴ Szilády, 1904, 3-35; Vita Zsigmond: A nagyenyedi kollégium múzeumának kialakulása és fejlődése. = *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kv., 1957, 614-629. (A továbbiakban: Vita, 1957.)

²⁵ Kézirat a *Bethlen Dokumentációs Könyvtárban*, jelzete: Ms. 217.; ld. még Szilády, 1904. 22.

²⁶ Jakó – Juhász, 213.; a neve mellé tett megjegyzés szerint politikai pályára került, szépirodalmi próbálkozásai (öt db.) a *Bethlen Dokumentációs Könyvtárban*, apja hagyatékában lelhetők fel; Szilády Zoltán: Adalékok Benkő Ferenc életéhez. = *Irodalomtörténeti Közlemények* (A továbbiakban: ItK), 35. évf. 1925. 128-129. (A továbbiakban: Szilády, 1925.) V. ö. még: Vita, 1968. 295-296. és 11. sz. jegyzet.

²⁷ Koós Ferenc: Külföldi levelezés. Bukarest ápr. 22. Még egyszer ts. Benkő Károlyról, a hazai történelem feledhetetlen bajnokáról. = *Kolozsvári Közlöny*, 1863. 51. (ápr. 30.) 205. Benkő F. naplójával kapcsolatosan ld. Egyetemes Magyar Encyclopaedia. VI. k. Pest, 1868. Benkő Károly címszónál, 107. hasáb.

²⁸ D. Nagy Anikó: *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*. Kv., 1997. 321. sz. jegyzet.

²⁹ Varga, 40.; Szilády Zoltán – Molnár Károly: *Emléket Benkő Ferencnek*. Bp. [1913] (A továbbiakban: Szilády – Molnár.); a *Bethlen Dokumentációs Könyvtárban*, jelzete: 18132/190; Szilády, 1925. 128.

³⁰ Baritz, 116.

³¹ *Kazinczy Ferenc levelezése*. III. 1803–1805. Bp. 1892, 69, 602. lev. (A továbbiakban: Kazinczy III.)

³² Baritz, 116.

³³ Bodola, 20.

³⁴ Szilády, 1904.; u. ö.: Benkő Ferencz, az első magyar mineralógus. = *Természettudományi Közlöny*, 43. évf. 1911. 256-267. (A továbbiakban: Szilády, 1911.); u. ö.: Benkő Ferenc geográfiái. = *Földrajzi Közlemények*, 42. évf. 1914. 414-430. (A továbbiakban: Szilády, 1914.); Vadász Elemér: A mineralógia első oktatója, Benkő Ferenc. = *Az MTA Földtani és Bányászati Osztályának Közleményei*, Bp. 1967. 187-197.; Csíky Gábor: Benkő Ferenc tudomány- és művelődéstörténeti jelentősége. = *Földtani Közlöny* (a továbbiakban: FK), 98. évf. 1968. 271-276.

³⁵ Itt kell kiigazítanom „saját” hibámat. Ugyanis felolvasásra eljuttatott, két ismertetésemben – mások általi „bejavítás” következtében (egyéb hibák mellett) – mind akkori, mind jelenlegi állásfoglalásomnak ellentmondó, azonos tárgyi tévedés van. Eszerint ugyanis *Born* ösztönözte volna *Benkőt* a *Werner-könyv* lefordítására, holott ez már – láttuk fentebb – találkozásuk előtt megtörtént. V. ö. Molnárné Hubbes Éva: *Born Ignác kapcsolata Benkő Ferencével*. = *Born Ignác (1742–1791) születésének 250. évfordulója tiszteletére rendezett emlékünnepek előadásai*. [Rotaprint kiadás. Miskolc 1993], 50. (A továbbiakban: MHÉ 1993/a); u. ö.: Benkő

Ferenc mineralógus peregrinációja. = *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből prof. Dr. Szabadváry Ferenc 70. születésnapja tiszteletére.* Bp. [1993.] 65-67. (A továbbiakban: MHÉ 1993/b.)

³⁶ Benkő J. 1988. 225., 229. lev., 1784. július 1-i keltezésű. Ez megjelent: MH 1784. 55. (július 21.), 457-461.

^{36a} Itt köszönöm meg Viczián Istvánnak, hogy felhívta a figyelmemet Kázmér Miklósnak az „Abraham Gottlob Werner and His Times” nemzetközi szimpozionon 2000 februárjában *Werner’s first translator: Ferenc Benkő, Hungarian priest, mineralogist, professor* címen megtartott előadására, s eljuttatta hozzám ennek szövegét. – Kénytelen vagyok megkérdőjelezni Kázmér Miklósnak a Benkő F. születési helyével kapcsolatos vélekedését. Magam is találkoztam Benkő F.-nek az 1803. jún. 30-án Kazinczy Ferenchez írott (tudtommal egyetlen közölt) levelében (Kazinczy III, 69-70., 602. lev.) az alábbi – kétségtelenül kétféleképpen értelmezhető – szövegével: „Máté-Szalkáról származom, Néhai Géresi István Leánya Hitvesemmel és egy Ferencz Fijatskámmal.” Kéziratos diáriumát és más jegyzeteit, bejegyzéseit átböngészve tudom, hogy próbára tévő apró betűs írása több helyet is kétségesen olvasható. Felteszem, hogy a fenti levél szövegében (amennyiben a felesége származási helyével azonosulna) a „származom” helyett „származunk” a helyes olvasat. A levél későbbi szövegrészei is **csak** a Géresiek mátészalkai eredetére utalnak, de a család más adatai is Benkő Ferencnek mátészalkai származása, születési helye ellen szólnak (pl. apja, Benkő Sámuel 1745–1765 között *Magyarláp*oson lekipásztor).

³⁷ Benkő J., 1988. 234-235., 239. lev. Megjelent: MH 1784. (nov. 3.) 700-702.

³⁸ U. o., 1988. 264., 273. lev.

^{38a} E kötet mutatótáblájának a fénymásolatát Rácz Hajnal marosvásárhelyi könyvtárosnak köszönöm.

³⁹ Vita, 1957. 623-624.; Lőrincz, Ladislau: Metode de preparare a păsărilor din secolul al XVIII-lea. = *Analele Banatului*, Timișoara, Vol. 33. 1983. 271-273.; A székelyudvarhelyi Benedek Elek Tanítóképző természetrajzi szertárában található herbáriuma: Vivum HERBARIUM Plantarum Maritimarum... FRANCISCUS BENKŐ Ecclae Refr. Cibiniensis parochus MDCCLXXXVII. CIBINII. TOM. I.

⁴⁰ Szilády, 1914. 421.

⁴¹ Jancsó Elemér: Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság iratai. Buk., 1955. 258-259., 286.

⁴² Vita, 1986. XXVI. 21. jegyzet.

⁴³ Vita Zsigmond: A Bethlen-kollégium az erdélyi kultúrában. = *Emlékkönyv*, 1995. 113. Sajnálatos, hogy Vita Zs. a *Benkő Ferenc* beiktatásáról szóló keletkezésre vonatkozóan sem jegyzetet, sem utalást nem nyújt. Ezért kényszerülök használni a „ha valós” feltevés kifejezést. – Sok közlésben tévesen 1796 szerepel jénai levelező tagsága elnyerése éveként, jöllehet a társaság ekkor még nem is létezett. Ld.: Csíky Gábor: A magyar természetvizsgálók szerepe a jénai „Mineralogische Societät” működésében a hazai földtudomány kialakulására. = FK 111. évf. 1981. 339.; Viczián István: Teleki Domokos elnöksége a jénai Ásványtani Társulatban – a korabeli levelezés tükrében. = *Múzeumi Füzetek. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Természettudományi és Matematikai szakosztályának közleményei*. Ú. s. 7/1998. Kv., 1998. 3-19. Ezt az adatot is köszönöm Viczián Istvánnak.

⁴⁴ A *Diáriumot* közlő Varga Árpáddal betegsége, majd elhalálózása miatt, sajnos, már nem tudtam egyeztetni az *Album* nyújtotta, általa nem ismert adatokat, ezért soraimmal igyekszem kijavítani közlésének tévedéseit.

⁴⁵ *Benkő Ferenc-hagyaték*, jelzete Ms. 250. Idézi még Varga, 20.

⁴⁶ Tonk Sándor: *Albizálás erdélyi városokban és falvakban*. Szeged, 1991. (Peregrinatio Hungarorum 9.)

⁴⁷ Ballagi Aladár: Magyar stipendiumok külföldi egyetemeken. = ItK 1. évf. 1891, 406.

⁴⁸ Baritz, 113.

⁴⁹ Benkő, Josephus: *Transsilvania. Sive Magnus Transsilvaniae Principatus*. Tom II. Vindobonae, 1778. 305.; Török István: *A kolozsvári ev. ref. Collegium története*. III. Kv., 1905. 291.; főképp ld. még: *Catalogus studiosorum et scholasticorum gymnasii Turicensis... Collegium Carolinum. Classis Theologica*. Kisnyomtatvány *Benkő F.* hagyatékában. Jelzete: Ms. 250.

⁵⁰ Borzsák István: *Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk kezdetei*. Bp. 1955. 192.

⁵¹ Zsindely István: A bázeli egyetem anyakönyvből. = *Sárospataki Füzetek*, 4. évf. 1860. 154-165.; Révész Imre: A bázeli egyetemen tanult magyarok névsora 1600-1852. = *Magyar Történelmi Tár*, (A továbbiakban: MTT), Pest, 9. évf. 1861. 239-242. V. ö.: MHÉ 1993/b, 65-66.

⁵² Varga, 20. kképpen 8. jegyzet; Szabó Miklós – Szögi László: *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849*. Marosvásárhely 1998, 78/311. (A továbbiakban: Szabó – Szögi.)

⁵³ Megtalálható *Benkő F.* hagyatékában, ezen kívül *Diáriuma* 107. lapjára bemásolta a *Bécsben* 1780. ápr. 12-én a *csak személyére* kiállított

útlevelének szövegét. Ennek alapján a *Római Szent Birodalom* országai-ba és *Hollandiába* utazhatott.

⁵⁴ A Varga Árpád által közölt *Diárium* szövegétől az én olvasatom – az eredeti kézirat alapján – helyenként eltér, ezt azonban külön nem jelzem.

⁵⁵ Baritz, 113.; *Közhasznú Esméreték Tára* II. Pest, 1844. 193.; Ferenczy Jakab – Danielik József: *Magyar Írók. Életrajz-gyűjtemény* [I.], Pest, 1856. 44.; *Egyetemes Magyar Encyclopaedia*, VI. Pest, 1868. 102.; *Magyar Lexikon* III., Bp. 1879. 474.

⁵⁶ Szathmáry Károly: *A Gyulafehérvár-Nagyenyedi Bethlen főtanoda története*. Nagy-Enyed, 1868. 303. Ő Benkő F. születési és halálozási adatát is tévesen közli. *Vita Zsigmond*, több Benkő Ferencsel kapcsolatos írás szerzője sem említi korábbi közleményeiben jénai tanulását. V. ö. Vita, 1957. 618-619.; u. ö.: 1968. 179-180. és képpen 295. 1. jegyzet; ellenben Zoványi Jenő: *Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*, Bp. 1967.; Szabó – Szőgi, 78/311. ezt az adatot veszi át.

⁵⁷ Haan, A. Ludovicus: *Jena hungarica sive memoria hungarorum a tribus proximus saeculis Academiae Jenensis adscriptorum*. Gyulae 1858.; Révész Imre: A jénai egyetemen tanult magyarok s erdélyiek névsora 1550–1850. = MTT 9. évf. 1861. Pest, 219-238.; Schiel, G. – Herfur, F.: Verzeichniss der auf der Universität zu Jena inmatriculierten Ungarn und Siebenbürgen. = *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*. N. F. 12/1874–1875. 312-353.; Mokos Gyula: Magyarországi tanulók a jénai egyetemen. = *Magyarországi tanulók külföldön*. I. (Szerk. Ábel Jenő) Bp. 1890. V. ö. MHÉ 1993/b. 66.

⁵⁸ Bodola, 17.

⁵⁹ Dümmerth Dezső: Göttinga és a magyar szellemi élet. Bp. 1962; Molnár László: Rövid közlemény a göttingai egyetemről. = *Kecskeméti Protestáns Közlöny* Pest, 3. évf. 1859. 56-72.

⁶⁰ Benkő J., 1988. 156/157., 167-169/174.

⁶¹ Jelzetük: 32210-11., 32213-14., ezen kívül van egy 1768-ból keltezett nagyenyedi kollégiumi jegyzete, jelzete: 32209.

⁶² Varga, 29., 23. jegyzet, Ms. 227-6., 228-6.

⁶³ MHÉ 1993/a. 50. V. ö. még a 35. jegyzettel.

⁶⁴ Jakó Zsigmond: A székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár története. = *Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*. Buk., 1976. 233-238.

⁶⁵ Benkő József: *Transsilvania Specialis. Erdély földje és népe*. Ford., bev. és jegyz. Szabó György. I. Buk.-Kv. 1999. 82. és 58. sz. jegyzet.

⁶⁶ Jelzete: 32216. Callendarium Tyrnaviense 1766, az október hónap után bekötött „üres” lapon.

ALBVM
Duplicis ad Exteros Peregrinationis.
Ani 1776. M. Julij et Ami (!) 1780. M. Maji.
FRANCISCI BENKŐ.
de
K. Batzon Transsv. V. D. M.

1.

Tranquilli Sint, Amantes tui.
Academico Cursui Se Se procingent [...]
Filiorum Suorum Caroli et Danielis
per quinquennium, et quod Superat, Paedagog [...]
Valdè Charo, Albi hujus Proprietario, in
Assecurationem perpetuae Dilectionis, praemissu [...]
S. S. textum, Signavit. Ribitze. 22a. Apr 776
Sacrae Caesareo Regiae et Apostolicae
Majestatis, Decretalis V: Colonellus, Adamus Ribitze [...]
de ea

2.

Anno 1776. 21dik Aprilis irtam ezt
Sz D 34 Soltár Aki az Istenben bizik soh[...]
ha meg nem tsalatkozik
Ismét SzD 42 Stár. Bizzál Istenben s, nem hágy el.
Az Vr viseljen gondott te réád és örizen mg
tégedett mind a te kimeneteledben mind a
te bé jöveteledben
ezt kíványa néked míg[...]
el
Horváth Mária
[Benkő F. beírása:] P.

3.

Auxilium Christi venit ad nos tempore tristi.
Aspera cuncta tibi, quivis super aethera scribe
reddat dulcia,
Ad observandum haud indignos
hos versus dilectissimo suo Paed[...]
gogo Dno Francisco Benkő hu
millime offert

Carolus Ribitzei

Ribitze 1776

22da Aprili

4.

Az én lelkem Szép tsendesen nyugszik tsak az Ur Istenben
Mert tsak Ő az én Idvességem Őnékem erősköváram emegtartóm (!)
és én Oltalmam minden Gonosztól meg ment Engem
Miháljházi Susánna

5-6.

Si quis Salvari, vult perpetuoque beari
Christo devotum Studeat Se tradero totum
Haec aeterna pro Basi charissi [...]]
erexere Praeceptor F Benkő [e név más kéz betoldása]
Daniel Ribitzei et Andreas
Ribitze-776
22da Apr

7.

Josephus Miller Sacertos, pro tempore vicarius in
Trautmanstorf ad Leitam prope Viennam
perpetuum pro te ad Deum se precatorem Sponcel.
Mensis Septembris Die 7no Anni 778.

8.

Gellert.

Besitz ich nur ein ruhiges Gewissen!
So ist für mich, wen Andre zagen (!) müssen,
Nichts schreckliches in der Natur.
Dies sey mein Theil! Dies soll mir Niemand rauben,
Ein reines herz von ungefärbten Glauben,
Der Friede Gottes nur ist Heil.

Durch diese Zeilen empfiehlt sich zum
geneigtem Andencken. Ludwig August
Graf Mellin aus Liefland, Hauptman
vom Preussischen General Staabe.
Göttingen d 15a Aprill
1782.

9.

Ich billige der [...]ger Ratz:
Ein Treu erfurdener Freund, dass
ist der grosste Schutz.
Hir durch Empfilt sich
Ein Wahrer Freund
J H(?) Schar
J. S. E.
Göttingen
d. 24. Aug
1782.

10.

Naturae contemplatione oblectare animum,
atque im mensa ejus opera explicando persequi,
is vero labor dignus viro. [Más tintával és kézírással]
Plinius.

Quit sit futurum cras, fuge quaerere, et
Quem sors dierum cunque dabit, lucro
Appone

[Horatius, Carmina Lib. I, 9, 13.]

Non si male nunc, et olim sic erit.

[Horatius, Carmina Lib. II, 10, 17]

Haec Amico ad explicandam naturae
historiam Enyedinum proficigenti aeger et lecto
ad fixus, manu officium vix faciente, in perpetuum
davinctissimi animi testimonium adscribit
Jos. Carol. Eder
Sch. Norm. Director.
Cibin. 13. Oct. 790.

11.

Bene vives, bene docebis. Si factis dicta probabis.
Il vaut mieux glisser avec les pieds, qu'avec la lunge
Es ist besser mit den Füßen als der Zung [...] stolzenn.
His comitatur Amicum suum
Sincere dilectum peregrè proficiscentem Franciscum Benkő
Samuel Gyarmathi MS.
ill. Coll. Alb. N. Enyed Alumnus et Romanae Litteratur Praeses.
Ao 1776. 7a Juny

12.

Trantibus in sit pax untibus ex Salus.
Clarissimo ac charissimo Affini
Dno Francisco Benkő nec non
Albi hujus Possessori bonam
in memoriam offert et sincere commendat
Samuel Técsi mp
F: Szótsini 13a Apr
=779

13.

Sufficit, et longum probitas perdurat in aevum
Perq Suos annos hinc bene pendet amor.
His charissimo Fratri Consang
vineo Albi hujus Possessori Franc [...] quaeq precatus sui memori [...] commendare voluit Francisco Benkő
Josephus Benkő
I: Cottus Szolnok Interioris Jurasso
Processusq Köfarkiensis Rectific Commissarius.
Domokosini
3tia August
1776

14.

Postquam ego, amato tui aspectu desiero, vive mei memor [...]
Professionemq tuam, habitu et incessu demonstra, ut sit
in ingressu tuo Simplicitas, in motu puritas, in gestu
gravitas, in incessu honestas.
et
Novos parans Amicos, ne obliviscere veterum et veteres.
His Albi hujus Possessorem
prosequitur,
Adamus Zejk de Zejkfalv[...] MP
Cujus Symbolum,
Unus Deus, et plures
amici.
Anno 1776. Die 2da Mensis Mart, Pokafalvae.

15.

[Arab és héber szöveg]
Kit a' kigyó meg-mart, Ne tsudáld, ha az tart
Kötelet-is kigyónak.
Qui semel est laesus, fallaci, piscis, ab hamo;
Omnibus, vnca, cibus, aera subesse putat.
[Ovidius, Ex Ponto Lib. II. Epist. VII, 9]

Memoriae caussa scripsit
Joannes Varjas Theologiae Symbolicae
item Ling. et Antiqq. Hebb. Prof. mp.
Debrecini d. XVII. Kal. Apr. A. p. CH n. (I)I) CCLXXIX.
[Az évszám héberül is]

16.

[Görög szöveg]
Josephus Pétzeli Bthecar Ord.
Debr: A. 1776 die 16 Aug.

17.

Nec timidè: nec tinirè.
Memoriam sui Viro Cl- Albi
huius Domino cum sincerissi
mae Diuinae Benedictionis
adprecatione commendat

Sam. Szilágyi Eclie. Helv. Conf.
Debrecinensis Past. Ord. et
in Distr. Trans Tibisc. Supint m. u.

18.

Solutos

Qui captat risus hominum, famamq dicacis
Affectat, niger est, hunc tu Romane caveto.

[Horatius, Satirae Lib. I, IV. 82]

memoriae causa scrips.

Emericus Péchy de

Péchujfalu Mpra

Göttingae 25a Martij

1782.

19.

Reconditas naturae divitias pa-
trio sermone explicanti pluri-

mum se commendat

Emericus Cserei Mpa

Decanus et Paro-

chus Cibiniensis.

20.

Dic bona, bene, breviter, & sic docebis
utiliter.

Reverendo Philothecae hújús

Possessori hoc consilio sui me-
moriám commendare volu [...]

Steph. P. Szathmári

S S. Theol. Professor. V. Super
intend. Trans-Tibiscanae Gene-
ralis Notarius m. pr.

Debretzini, die

14. Mart. 1779.

21.

Amor vincit omnia,

[Vergilius, Ecloga X, 69]

Hiermit empfiehlt sich Ihne [...]

von ganzen Hertzen

Ihr ganz aufrichtiges Freu [...]
u Diener
Magister philosophiae Joannes Henric [...]
Klein nat: C (?) ondon

22.

Neminem laedere et suum
cuique tribuere,
[Cicero, De officiis Lib. I. 5]
Zürch, Scripsi vom 23ten Novbr: J. 1776
ex Ducatu Württembergensi.
Stuttgart,
Wilhelm J: Krainer.
Landschaft Cancellist

23.

Johann Lorenz Cortano:
Handels Man Von wiersborg-
Auspurgii 1776 Mse 7bri
[Benkő F. beírása:]
Ez az Ember, Erdélybe M. Lápason járván, ezen arelation (!),
igen generosa tractált egynéhányszor Auspurba, a Szüleimnél
isjárván (!) Lápason létibe.

24-25.

Sellig ist der Man der die
Vafechtung er duldet dan
noch dem er Bewährt ist wird
er die Krone des Lebens
empfahen welche Hat der heise [...]
Hat denen die Ihn LieBen
[Zürich]
de 17 Tag augusti 1778-
Rudolf Locher von Mia Magle Her[...]

26.

Seele strebe stets nach denn
was endlich ist!
Nichts werde dir die Welt, und
aller Jesus Khrist.

[Zürich]
vom Susana Locher
d 17 Tag august 1778-

27.

Vetus Dictum, Ut ameris amabilis esto,
[Martialis, Epigrammae Lib. VI. 11]

juxta quod, Praeclarus hujus
Albi Possessor bene multa in
ter itineris molestias se intii [...]
amabilem, reddens, suum Cand [...]
rem, amoremq, tamquam tes
seram et aeternum pignus
offert, Samuel W Tsernátoni mp
Itineris Sacri Academic [...]
Candidatus
Ribitze 1776
16. Martii

28.

Conveniet esse aequum et facilem,
multa multis de iure suo sedentem.
Cic. Off.
[Cicero, De Officiis Lib. II. 18]
Honor. & Mem. c. Scr.

Chr G. Heyne
Gottingae d. 23 Aug
1782.

29.

Heil mir an Deiner ----- Seite treuer Lehrer!
[az utolsó három szó a következő bejegyzőnél]
Heil mir an Deiner -----
Heu quantum mutamur in illis!
[a napórás emlékoszlop tábláján:]

AMICITIAE CAVSA
POSVIT
CHR. ANDR. NILSON.
GOETTING.
A. (I)I CCLXXXII. Mens. Aug.

30.

Seite treuer Lehrer!

[görög szöveg]

[A név és egyetem átírásban: Ioannes Paulos Eberard ... Akademia Georgia Augusta.]

1782

31.

Distantia loci non tollit amicitiam. Cor
pora quidem; at non mentem animum
que separat

Johannes Szűgyi

Rima-Szombatino Hungarus NP

Basileae

Ao 1777

die 17 May

32.

Homo est vita Jesu

Ubi cumq; ergo jacteris in mu[...]

do in manu Jesu eris

Hoc Argumento Veteris amici me

moriā retinendam commend [...]

Georgius Sylvester MP

Veteranus Albi hujus Possessoris Amicus

33.

Inimicitiae terminus cognosce, Amicitiae nu[...]

ait Greg.

quod etiam tibi Amico dilectissimi[...]

meo ego etiam servidis precorvatis

Nicolaus Galatzi

Ref. Sövényfalvensis

Ecclae Parochus mpa

Sövényfalvae 15ta May

1776.

34.

Gal: VI. [görög szöveg]

Memoriae caussa

Scriptis

D. Jo. Aug. Noesselt.

Theol. ordin. Professor.

In academia Halensi d. X Aug. A. MDCCLXXX

35.

[görög szöveg]

Memoriae et honoris caussa scripsi

JB Koppe.

Th. Profess. ordin.

in Acad. Georg. Aug. d. III August. (I)I CCLXXXII.

36.

Malo esse, quam videri.

Paucis hisce Praenobilissimo

hujus Albi Possessori fausta quaevis

ad precatur, et amicitiae benevolamque

sui memoriam enixe commendat

Jo. Frid. Gmelin,

Med. Dr. et Pr. P. O.

Goettingae.

d. XXVII. Jul.

1782.

37.

Unus dies bene et ex praeceptis virtutis

actus, peccanti immortalitati est anteponendus.

H. et m. c. s.

G: Less

D. et P. Theol.

Gottingae d. XVI Julii. LXXXII

38.

Novos parans Amicos ne obliviscere Veterum;

Quia Supplex Deum adoro, cordiculus voveo, imo Credo

quod Tibi quoque dictum Genesios 28: 15: Et ero Custos

tuus quocunque perrexeris, et reducam te in terram han[...]

nec dimittam nisi complovero universa quae dixi.

Sincerus Amicus
Ladislaus Fábián mpra
Eccleae Ref. Sardensis V. D. M. Sárd 1776
23 May

39.

Der Herr Bechäte dein Eingang und
ausgang, von nun an Bis in
Ewigkeit.
diesses wunschte ein neuer
aber teuer freund und diest
willigster deiner
Johannes Fazekas
Zingistr Meister
von Debreszin.
Raro tutus
a hospite Hospes

40.

[Görög szöveg]
Sis licet felix, ubicun:
que mavis –
et memor nostri!

[Horatius, Carmina Lib. III, 27, 13]

Hosce [görög szöveg]
benigni Sospitatoris
qui tibi viae comes adsit!
huic albo adscribit
in tesseram amicitiae
Jacobus Hessius
Diac. Abatissanus.
Turici
14. aug. 1778.

41.

Scire cupis, quae sit famae via certa paranvae.
Talem te praesta, qualem te poscis haberi.
Ita scribsit, quia ita sensit
Cultor Singularis Possessoris
isthujus Albi. Michaël Kis MP

III. Coll. Alumnus.
N. Enyed
Ao 1776 27a Juny.

42.

Die Gottseligkeit ist zum alles Ding eintze
das empfiehlt dem Herrn
Besitzer, mit herzlicher Am-
stimschung (?) aller Gned (?) und
alles Sorgens von Gott.
A. F. W. Sack
Berol: d 27te Jul:
1780.

43.

Ardua per praeceps gloria vadit iter
[Ovidius, Tristia Lib. IV, Eleg. III, 74]
Honoris et memoriae caussa
Scripsi
Joh. Christoph Gatterer
[Benkő F. beírása:] Prorektor.
Goettingae d. 17 Augusti
A.1782

44.

Cicero.
Vnus dies ex praeceptis virtutis actus, peccanti
immortalitati anteponeendus est.
Memoriae causa scripsit
L. Kulenkamp.
Gottingae
D. 20, Augusti,
1782.

45.

In recto decus.
Comis memoriae causa scripsit
Georgius Ludovicus Böhmer
M. Britan. Regi a consiliis iustitiae intimis
et Antecessor iuris Primarius in

Academia Georgi Augusta.
Gottingae a d. XV. Aug. (I)I CCLXXXII.

46.

Göttingen. Ao. 1781.

An den Herren Pastor Benkö
Nicht Gold, dass manchen Schurken hebet,
Nicht leere Freude, die den Thor
Im Taumel trunkner Lust begräbet,
Nicht Rang, wobey das Herz verlohrt.
O nein! das stille Glück der Weisen,
Das Edle, Tugendhafte preisen,
dies Glück den Thoren nicht beschert,
Sey ewig Dein! Du bist es werth.
Vom M. Johann Paul Eberhardt.

[Beragasztott lapocska, az An – Benkö F. neve előtt, és a vers nyomtatott.]

47.

[Héber szöveg]

Qui confidunt Jehovae, similes sunt Minti Tzionis: qui non
dimovet [...]

in seculum permanet. Psal. CXXV.

in memoriam nominis coniice [...]

huc evoluit Stephanus Nagy, Mits
kiensis, I. Collegii Refti Debr. Scto
Thlg. Stud. 1776. die 15a August.

48.

Nulli inimicus ero sed nec bis Amicus amico, Sed cuicunque semel,
semper Amicus ero.

Albi hujus possessori, Amico suo
egregie caro, Itineris Academic [...]
socio, in tesseram perennaturae

Memoriae, lubens apposuit

Stephanus Szerentsi mp

Domokosini

Ao 1776. 3tia Aug.

49.

Homines omnes aequè diligendi sunt, sed omnibus si prod[...]
se non possis, his potissimum subveniendum est, qui pro le[...]
rum & temporum vel quarumlibet rerum: opportunitatibus
constrictis, tibi quasi quadam sorte uniuntur.

[Augustinus Aurelius, De doctrina Christiana. Lib. I, 28]

Hoc Augustiniano Epiphonemate Alb[...]

hujus Possessori memoriam sui com
mendare voluit

Stephanus Kolosvári

V. D. M. Capellanus

Debrecini 1776

15 Augusti.

50.

Haec est una via et honoris & dignitatis et Laudis, a bonis
viris et sapientibus & a natura bene constitutis ama-
ri & diligi. Cicero pro Sext.

[Cicero, Oratio pro P. Sextio LXV.]

hoc dicto memoriam sui recomen-

dat Amico svanissimo albi huius

possessori Paulus Szántó. Debr. Hung.

Wien 1778. d. 18 Oct.

51.

[Görög szöveg] epictet.

Sustine et abstine

Item [görög szöveg]

Quae nocent docent.

Scripsi Andreas Ormós ICollegi [...]

Reformatorum Debrecinensis p. t[...]

Contrascriba 15a Augusti 1776

52.

[alfa, omega.]

Spes confisa deo, nunquam confusa
recedit.

His sui memoriam aeterna in basi collo
care voluit, apud huju [...]

albi Cl. Possessore

Georgius Jenei.
S. S. Theol. studios [...]
Hungarus
Bernae Helvetior
die 28 Maii 1777.

53.

Qui recte vivit, is Scientiam utilem et necessariam
est adeptus. Istam Sententiam bonae frugis plenam Albi hujus
possessori amicissimo magnopere comendat, simulq fausta
prece salubrior quaevis Ei apprecatur
Joh. Casp. Mejerus
S. Theol. Professor
ac p. t. gymnasii
Rector.
Turici Helvetorum
VI. Iduum August.
MDCCLXXVIII.

54.

Felix quem faciunt aliena pericula
cautum
Infelix autem quem sua damna do
cent.
Scripsit in qui
Nomine caret

55.

Semita certa tranquillae per Virtute [...]
(puta Christiana) patet unica Vitae:
Juvenalis.

[Juvenalis, Satirae X, 363]

Elegans hoc Hominis gentilis Monitu
sensu Christianae sumtu, in sui
Memoriam adscribere, ac Rever. Alb[...]
hujus possessori, Auditori sua un[...]
ex Charissimis, simul omnia Faust[...]
felicemq ad Patrios Lares Redi[...]
animibus apprecari voluit
Joh. Jac. Huldricus Fac[...]

Theolog: Professor
Turici
D. 11. Augusti
1778./.

56.

Malus scripturae interpres, malus
Theologus; et vicessim.
Hoc Turico abiturienti reverendo
ac doctissimo Benkőe (a szóvégi e halványítva), diligentissi.
mo lectionum Philologico-criticaru
auditori, memoriam sui com-
mendat, ac faustissima quaeq
precatur
J. J. Steinbryckel.
Prof. Linguae Graecae et
Philologiae Sacrae.
D. XV. Augusti
(II) CCLXXIIIX

57.

Wirke mit deiner gesammten Kraft auf Einen Moment;
du wirkst für Ewigkeiten.
Wirke mit deiner gesammten Kraft auf Eine Menschen;
du wirkst aufs universum das Menschengeschlechtes.
So wirkte Christus; darinn bleibt seine wirkung ewig, wie Er.
Höchste Intension ist höchste Extension, aber nicht umgekehrt.
da dieser Gedanke mir gerade ist der nächste und hettnüch-tendste (?)
war,
schriebich
ihn meinem Bruder in Bern, herrn Benkő, in sein Album, mit
Bittes meiner
Zugedenken.
Zürich, den 16. Aug. 1778.
Johann Castar Lawater,
Diakon bey St Peter

58.

Ingenii comenta delet dies, Naturae judicia confirmat
CICERO
reverendo & Nobilissimo Possessori

Morum elegentia, Assiduitate Studiorum, veritatis
& pietatis sincere amore, suo in studio Physicae
& Historiae Naturalis, ad Medicinam & Theologiam
applicatae Auditori diligentissimo, gratissimo
fautissima quoque precatur haec pauca in
mei memoriam adposui
Johannes Gesnerus Med. Dr.
Phys. & math. Prof
Turici p̄xidie Idibus Augusti
MDCCLXXVIII.

59.

Cupere omnia scire, cujus cumque modi
sint, curiosorum est: duci vero cupiditate
scientiae ad magnarum rerum contempla-
tionem sumorum virorum esse est putan-
dum. CICERO.

Hisce Nobilissimo et Venera[...]
do Albi hujus Possessori,
ad utilia aspiranti, sui me-
moriam comendat
S. Schinz. Med. Dr.
Turici. d. 14. Aug.
1778.

60.

An dem war Wahrhaft Glücklich macht
Lüst Gott er keinem fehlen,
von Regula Schinz d 15 Aug 1778.
[Zürich]

61.

Mens manet et virtus, caetera mor-
tis erunt.
Steph. Benkö mp Advocatus.
[utólag beragasztott lapon rajz és árnykép, évszáma:] 1839.

62.

Contra injurias vitae beneficium mortis habemus.
[Seneca, Ad Marciam consolatio, Cap. XX.]

Hoc Senecae et meo Solatio
memoriae tuae, vir clarissime,
et amori me commendo
Godefredus Schaefer Smo Hassiae
Haereditario Principi a Consiliis
Gottingae 17 augusti 1782

63.

Estimer la vertu, c'est toujours ma maxime;
Voyez vous la raison, pourquoi Je vous estime.
Clarissimo Albi hujus
Possessori amico manu
adponere voluit
Petrus Jánosi, Trans=Hu[...]
Bernae Helvetor.
27a Maÿ 1777.

64.

Felix qui patriis aevum transegit in agris.
[Claudianus, Epigramma LII, V. 1]
Memoriae causa scripsit
Michaël Benedek. VDMi-
nister in Ecclae Rfta Debrecin.
Debrecini 19. Martii 1779.

65.

[Görög szöveg]
Hocce Epicteti Symbolo sui memoriam cum votis optimis
comendat Reverendo Do. Benkö, qui biennium optimis studiis
apud Nos strenuam operam navavit,
Gasparus Hess. prof. philos
Colleg. Canonicorum Prae-
positus
Turici Helvetiorum
d. 15. Augusti 1778.

66.

Symbolum
Nosce te ipsum
Zum andenken

beÿgesetzt, von J: Rudi Furksar [?]
Chirurg: jurat: et Demonst
Anat:
Zürich d 17. Aug:
1778

67.

Leide und meide
Zum Andenken beygefüget
von
Stephano Székely de Tasnád mp
chaqve oiseau
trouve son nid beau.
Barnae 28 May
1777

68.

Ars artium cura Animarum
Illam Artem ut feliciter adque cum
Sperato fructu tractare, et hac in
parte & in Ecclesiae Dei viri, proficiuus
ac utilis Minister esse possit Reve-
rendus Dominus Albi huius Possessor,
vovet cordicitus: ac sui etiam memo-
riam Ediem ut Collegae atqve Amico
Amantissimo desideratissimoqve sin-
cere recomendat
Alexander Kuthy
Nob. Hungarus Debr.
Tiguri 17 Aug
1778.

69.

Wir irren allesamt, nur jeder irret anders
Zum Andenken beygefüg[...]
von
Jac: Weber, V. D. M
u: Provisor der
Realschule
in
Stein.

Zürich d. 30. Aug.
1777.

70.

Amicitia nisi in bonis esse non potest.
[Cicero, Laelius, 5]

Haec quotiescunque verba legis
memineris velim amici Tigurini

J. Caspari Eberhardi.

V. D. M.

Turici.

d. 17. August.

1778.

71.

Dulce est confecto rité labore quies.

His paucis memoriam sui
apud Albi huius Possessori[...]

Cl. voluit prostare

Michaël Katona mp.

Tiguri I Junij

1778.

72.

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene praeparatum
Pectus

[Horatius, Carmina Lib. II, 10, 13]

Memoriam sui comendat

Julius Guilielmus Hambergerus

Bibliothecarius

Gotae d. 21. Aug.

1780

73.

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem. Horat.

[Horatius, Carmina Lib. II, 3, 1]

His, sui memoriam Albi hu-
jus Possessori comendat.

C. Johannes Kendeffi mpr.
Cibinii 2.da Apr.
1783.

74.

[Görög szöveg] Isocrates ad Demonium.
Josephus Cserej mp
Cibinii die 13 8bris
790

75.

Rebus angustis animosus atque
Fortis appare; sapienter idem
Contrahe vento nimium secundo
Turgida vela. Horat.
[Horatius, Carmina Lib. II. 10, 21]
His memoriam sui, Albi hujus
Possessori commendare voluit
Michaël Intze m. pr.
Cibinii. 2da Aprilis
1783.

76.

Candidior Sole est, qui pectus suum intaminatum ser-
uauit inter amicos.
His memoriam sui vult retinere
apud Albi huius Possesso[...]
Johannes Steller mp
Patakino Hungarus
Tiguri 1778.
d. 4. July.

77.

Ex ungue Leonem.
[Alcaios]
ad patrios revertenti Laus
Viro ornatissimo, Doctissimoque
in Sui memoriam apposuit
Ludovicus Eckhart
Ex-ses. Philologus

Th
Tiguri 15. augusti
1778.

78.

Non nobis solum nati sumus, sed ortus nostri partem patria vindicat,
partem amici. Plato ap Cic:

[Cicero, De officiis Lib. I, 7]

Reverendo atque doctissimo D. Benkő, in patria[...]
redenti, hisce sui memoriam commendat, et fau
sta quaeque precatur,
Joannes Rodolphus Huldricus, Ecclesiae
Turicensis Antistes.
Turici d. XVII. Augusti
1778.

79.

Dimidium plus toto.
Praeclarissimo Viro, memoriam
mei commendaturus, scripsi
D. Car. Andr. Bel, prof. Poes.
Consil. Aul. Acad. Bibliothecarius
et h. t. Rector.
Lipsiae d. XI. Aug. (I)I CCLXXX.

80.

Felix quem faciunt aliena pericula cantum
Infelix autem quem sua damna docent.
His sui sempiternam
memoriam constantemq
Amicitiam Albi hujus Possessori
commendat Stephanus Helmetzi mp
Viennae Austr. 1778.
13 Obris.

81.

Der Krieg duncket [!] keinen süß als den, der
den Jammer und Ungemach desselben
nicht erfahren.
Dulce Bellum inexpertis.
Zum Andenken beygesetzt

von

Paulo Sz. Balog

Anno quo

TrVX Mars. perbeLLae, VIoLaVIIt foeDera paCIIs.

d 17. 8bris. Viennae

82.

Auch ich war in Arkadien.

Zum Andenken beygefüget

von

Friedr Ernst Harwen.

Augsburg

d. 18te Sept. 1776.

83.

Sunt Pastor ovem, me Dominus regit:

nil deerit penitus mihi. Psal. 23. Ita dicat

Nemini. debr 20a Marty 1779.

Joannes Mihályházi Lrae ac

Regiae Civitatis Debreczen Senator mp.

84.

Virtutis praemium in ipsa est, et recte facti

merces est fecisse.

[Seneca, Epistola LXXXI, 17]

His Nobilissimo Albi hujus Pos-

sessori, suo per aliquot Annos

Auditori gratissimo fausta

quaeque precatus sui memo-

riam commendare voluit:

Josephus Kováts mpria.

Philos. et Mathes. Professor.

Enyedini

8a Junii

1776.

85.

Die sine fine preces,

duc sine crimine vitam.

Fac sapienter opus, fer patienter onus.

Les Fammes, le vin, et les dettes, Rendent les hommes ruiné
His nobilissimo Albi
hujus possessori, sui
memoriam commenda
re voluit:
Benjamin Fosztó
V. D. M. D: A:sis.
Des=Aknae
27ma Julii
1776

86.

Il faut esseier les attaques des mouches,
Si l'on en veut prendre de miel.
En regardent ces lignes
vous vous devez souveni[...]
que je sois votre le plus
sincéré ami J: Sövényfalvi mp
A Viénne
1778
le 2e 8br

87.

Porditus inde solamen habet si perdere possit
Innocuos fratres: talis amator erit
Mich. A. Ajtai mpr.
[Nagyenyed 1776]

88.

Vivitur ingenio, caetera mortis erunt.
[Pedo Albinovanus, Elegia in obitum Maecenatis v. 38]
Hisce Clarissimo Do Alb[...]
hujus Possessori memoriam co[...]
mendare voluit
Stephanus Kúthy mp.

89.

Sustine et abstine, sic ítur ad astra.
[Epictetos; Vergilius, Aeneis 9, 641]
Hoc, se suamq memoriam
erudito Juveni, Albi hujus

Possessori commendare voluit
Josephus Szegedi mp
S. S. Th. P. P. O.
N. Enyedini Transilv.
Ao. 1776. 9. Iunii.

90.

Felix cui licet in diem dixisse.
Vixi! Seneca.
[héber szöveg]
Reice in Jehovam quidquid dat tibi, et ipse Sustentabit te: non per-
mit[...]
iusto unquam ut dimoveatur. Psalm. LV. w. 23.
Viro Juveni, moribus et eruditi[...]
ne commendatissimo, Albi huiu[...]
possessori, in fidem amicitiae p[...]
suit Georgius Kőrösi
Literarum elegantiorum, et LL.
O. O. in illustri Gymnasio Anni[...]
Professor P. mpria
Enyedini. M. D. CC. LXXVI.
die 9. Junii

91.

'A szivesség nagy Jozság,
Kinél nints szegény ember.
Bikfalvi Szabo Sigmond
most Czegei Ref: Pap.
Czege 14dik Julii
1776.

92.

Vita maxime perfradet.
His paucis Virum Claris-
simun Franciscum Benkó
exteris ex Academiis reducem comitari in Patriam
voluit
Samuel Nagy mp Refor
ad Aug. Aul. Caes. Reg
Agens.
Viennae 28 Oct.
1782.

93.

O Du, der mir, gleich an dem ersten Tage
Von meinen Hermannstadter Aufenthalt,
Erschien in hochehrwürdiger Gestalt,
Hoch aus der Kancel von Kalvin, voll Klage,
Von der ich zwar, als Deutscher, nichts verstand,
Und die ich doch, beÿ alle dem – empfand;

Weil sie ward, ohne Schweißheÿ, geweyhet
Dem alten Freunde meines Teleki,
Der ihm ergiesst mehr Trauen, und mehr Müh,
Durch seinen Tod, wie er, durch Erbschaft ihn erfreuet!
O Du, zu dem mich draus geführt so sittsamlich,
Ein samster Lehrer und Ermahner

Der Eltern, Hofnungen der bierden Lutheraner
Von dort, und den ich draus weit weniger sah wie dich!
O Du, der mir die Freude draus gewächste:
Das einen Mann in ihm ich kennen lehrt
Der uns weit lieber Gott gegründet hätt'
In Steinen selbst, und aus dem Blumenbeet,

Als an der oft nicht so hocheil'gen Städte,
Durch tausendmal verlesene Gebete!
O Du, der mich nicht bloss mit seinen Ungangs Ehr'
Erfreut nein, auch zu Höher dene wir er,
Hinaushob, und auch so zu zwoen edlen Schönen
Von seinen Dauen [!], die meiner Messe tönen

Auch Hügel geben, zu des jungen Kendeffvís
Gar holden Schwester, und auch eines Telekis
Gar holden Gattin, die, im Ungarschne Habite,
Mit ihrem zarten Reiz mit ihres Seelengutes
Verschafft dem Aug' und auch dem Herzen Lust,
Zur güt'gen Türÿ, mit der blossen rothen Brust

Mit der ich gerne noch einmal Gesundheit tränke
Und gerne noch einmal von ihre Lippen sänke!
O Du, durch den ich die Verschindenheit
Von Michelsbergs und Heltaus Emsigkeit,
Mit Augen hoch, und eines selteren Scene
Für die Empfindsamkeit da weÿste – eine Thräne!

O Du, durch den doch sonder ihn,
Ich kühn mich liess herunter ziehe
Zu Salzburgs Wunderrollen diesen
Wo brennend Stroh gleich einem Meteor,
Und eine Beysselshaut aus dunklen Nächsten riesen,
Beÿ Donnerwetter ein Krÿstallnes Schloss hervor!

O Du, der mir, noch an dem letzten Tage
Von meinem Hermannstadter Aufenthalt,
Den ich indessen hoffe, bald
Zu wiederhollen, wollt, im ländlichen Gelage,
Zu Kosten geben Orlath Bier,
Und seine Autorspeise, sein Papier!

Mein Benkö! Alle das, was mir die Freundschaft zollte,
Durch Dich, und was sie mir, durch Dich, noch geben wollte,
Verdanke Dir, itzt hier, aus eines Pallasts Eck',
Allein, wo die Natur noch prächtiger Sich zeigt,
Wo die Marosch, verliebt, sich um ein Tenge beuget,
Um meines Grafen Gernÿesek,

Da danke Dir für jenes Alles,
Beÿn Ranschen meines Wasserfalles,
Auf die Freundschaftliches Gesuch,
Durch mich – Dein eignes Freundschafts Buch!
Georg Gesellius,
aus Zelle in Hannovrischen.
Gernÿesek, den 18ten Aug.
1789.

94.

Dein Leben sey mehr Lust als Schmerz.
Erinere Sie sich auch von
Göttingen entfernt von
Ihren ergebenten Freund
Samuel Porubszky.
Göttingen d 16 Aug=82.

95.

Reverendo ac Clarissimo Domino
Francisco Benkő, novam peregrina-
tionem in externas Universitates
medianti.

Sz. Job. 28: w 18. A' böltességnek ke-
resménye drágább a' Kárbunkulu-
soknál.

Bartok Ferentz

Felső Bányai Tisztiből ki aggott m. a.
Predicator.

96.

Spes confisa Deo, nunquam confusa recedit.

His paucis, Albi hujus possessoris, Reverendi Dni
Francisci Benkő aurem vellicavit, sui memo-
riam enixe commendavit, hoc addito sinceri
Cordis Voto: Angelus ille, qui Jacobo Dux Vico
fuit, et eripuit cum ex omni malo, sit Comes
Tuae quoq; Viae, et quocunq; iveris custodia[...]
Te Custos Izraelis, reddatq; Patriae meo.
Lumen precor.

Petrus Wajda Tsernátoni

Ecclesiarum in Magno Principatu Transylva-
niae Helveticae Confessionis addictarum, ut et
quorundam Augustanarum Confessionem profit[...]
tium, Superintendens. Venerabilis Dioeceseos
Desiensis Senior, necnon Ecclesiae Refr. Dési-
ensis Antistes. Scribebam tremula manu
mpr. Desini Anno 1780. 29: Martii

97.

Gott Sä...er [?] dich und deine Familie – distes [?]
Wuinsched dir deine unbekande Schönen
Cornelia,

[Benkő F. kézírása:] Ez a Cornélia az itten N. Enyeden járt
Gojobisos Berlini híres Mecchá
nicusnak felelő Léánya Henning urnak 1813. 6to Apr.

98.

Naturae species ratioque

Lucret.

[Lucretius, De rerum natura Lib. I, 149]

Jo. Frid. Blumenbach

Göttingae d. 14 Aug. 1782.

99.

Quamdiu in Officina Penatibusque haeseris,

Nunquam Vir evaseris, o Insipiens!

Mundum obbeas atque perlustres,

Priusquam ex Mundo migrandum erit.

Rosarii Politici Cap. 3tio.

his sui memoriam Comendare voluit Sigismundus

Eperjesi de eadem. Ecclesiar. in Magno Tranniae

Principatu Reformatar. Generalis Notarius;

Ecclesiaeque F. Vintzensis Parochus. Ima Apr. 1780

100.

Mens sana in corpore sano;

[Juvenalis, Satirae X, 356]

quod Deus O. M.

det & servat orna-

tissimo hujus albi

possessori.

JHS. Formey R. M. Ber.

Consiliarius intimus,

Regiae Sc. Acad. Berol.

Secr. perp. & res.

Berolini

d. 28 Julii

1780

101.

----- Felices, qui ferre incommoda vitae,

Nec jactare jugum, vita didicere magistra.

[Juvenalis, Satirae XIII, 21]

Honoris & memoriae causa

scripsit

Jo. Andr. Dieze.

Gottingae d. 21. August. 1782.

102-103.

Martinus Georgius Kovachich Senqviciensis mppa
Nagy-Enyedini d. l. Oct. 1813.
Josephus. Nicolaus Kovachich. Senqviciensis mpia
AA. LL. et Philosophiae Doctor.
Die la Octobris. Anno 1813.

104.

Johann Nep: Lang v Hanstadt mp.
k:k: Bergrath und berg=
ackad: Professor, bittet ihnen
in werthen Andenken zu erhal=
ten, und danket für die bezeugte
Freundschaft.

105.

Ignavum est, rediturae parcere vitae
Honori, memoriae, amicitiae dedit
Aug. Ludov. Schlözer.
Gottingae, 25 Septemb. 1781.

106.

Eum felicem fuisse judicamus, cui & accipere lucem
prosperae, & reddere placide contigit. Medii temporis
cursus, prout fortuna gubernaculum rexit, modo
aspero, modo tranquillo motu peragitur; spe
semper minor, dum & cupide votis extenditur,
& fere sine ratione consomitur. Nam etsi eo bene
vti velis, etiam parvum amplissimum efficies,
numerus annorum multitudine operum
superando. Alioqui quid attinet inerti mora gaudere,
si magis vitam exigis, quam approbas!
Valer. Max.

[Valerius Maximus, Factorum et dictorum Lib. IX, Cap. 12]

Memoriam sui commendaturus
scripsit
Johannes Beckmann
profess. ordin. oeconomiae
Gottingae d. l. Aug. 82.

107.

Fata regunt Homines regit ipsa Deus.

[az első három szó, Juvenalis, Satirae IX, 32]

Hisce memoriam sui
cum Voto omnigenae pros
peritatis commendat

F. W. Stosch.

Consil. et Bibl: Regii.

Berolini

29: julii

1780.

108.

[Görög szöveg]

memoria D. Jo. Salomo. Semle

109.

Non Scholae sed vitae discendum

[Seneca, Epistulae, CVI]

J. J. Spalding

Berol: d. XXVIII Julii

MDCCLXXX

110.

Nullum theatrum virtuti conscientia majus est

[Cicero, Tusculanae Lib. II, 26]

Hoc Ciceronis dictum
memoriae causa adscripsit

Sam. Mursinna.

Theologiae Prof. Publ. Ordin.

et Gymnasii illustris Ephorus.

Halae Magd. d. VIII Aug.

MDCCLXXX.

111.

-----Secretum iter et latentis semita vitae. Hor.

[Horatius, Epistulae, XVIII, 103]

Memoriae causa scrips.

Christ. Gothold. Crusius,

Sereniss. Elekt. Sax a Consiliis

et a Biblioth. Palatina

Dresd. a. d. XVII Jul 780.

112.

Si vis fieri bonus concionator, sui sis bonus
biblicus.

Memoriae caussa

Schickedanz

V. D. M.

Traj. ad Viadr.

d. XXV Iul. MDCCLXXX.

113.

Sunt et sub terra, minus nota nobis
jura naturae. Senec.

[Seneca, Naturales quaestiones Lib. III, XVI, 5]

haec in praenobilissimi Dni

Possessoris memoriam scripsit

L. F. B. Lentin M. D. et med. reg.

metall. herc. sup.

Clausth:

d. VII. Aug: 1782.

114.

Plin.

In contemplatione naturae nihil
videtur esse supervacaneum

[Plinius, Naturalis historia Lib. XI, I. 4]

Praenobilissimi Domi=

ni possessoris memoriae

se commendaturus scri=

psit

P. C. G. Volkmar

Collegii ad curandas res metal=

licas Hercinae inferioris assessor

et Canonicus liberae eccles. ad Mon

tem Sancti Petri prope Goslarium.

Goslar

d. VII Aug. 1782.

115.

Boileau

Je vais, où je puis, et semblable à l'abellie en nos Jardins
écloze, de différentes fleurs j'assemble et je compose
le miel, si j'en puisse produire. Gotzlar ce 8 Août. 1782.
Samuel Gustaf de Hermelin, Baron de Noor,
voyageur de Svede.

116.

Origo fontium et fluuiorum, omnium mare est;
Virtutum et Scientiarum, Dominus JESVS Christus:
Bernh. Sermon. 13. in Cas...
Hib [?], dass ich hier Alles nur echte für Noth[...]
Und Jesum gewinne: dies eine ist noth.
hierzu ermuntert, den Besi
tzer dieses StamBuchs, vor-
mach die Schriebett tre. chtet [?]
George Petermann
Böhm u. deuschr Pr.
Dresde
von 19. Jul. 1780.

117.

Laufe warheit, u Verkaufe sie nicht.
zum Andenken
Schreibt J. P. Bamberger
Postdam
d 5. August 1780.

118.

Haec via ad gloriam proxima et quasi compendiaria
est, si quis id aget, vt qualis haberi velit,
talis sit.
Anton. Frid. Büsching
Berolini
d. 29 Jul. 1780

119.

Vita Sine litteris mors est, Sine Fide et pietate
infernus
Memoriae caussa

Scriptsit
Julius Carolus Schlaeger
Gothae d: 21 Aug. 1780
[Benkő F. beírása:] In Camera Monetaria.

120.

Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,
Quae lacrymas dedit.
[Juvenalis, Satirae XV, 131]
Doctiss. Possessori memoriam sui
diligenter commendat
Jo. Matthias Schroeckh,
Historiar. Professor.
Vitebergae, a. d. VII Augusti a. (I)DCCCLXXX.

121.

Laetus in praesens animus, quod ultra est
Oderit curare, et amara lento
Temperet risu.
[Horatius, Carmina XVI, 25]
Jos. Lerchenfeld mp
Cibinii die 13. Octob. 790.

122.

Nihil in humanis rebus firmum,
nihil stabile, nihil diuturnum
reperitur.
In benevolentiae et
recordationis fidem
scrib:
Carolus de Bruken=
thal mpria
Cibinij die 16ta 8br 790
Symb Recte faciendo
neminem timeas.

123.

Iusticia et Prudentia, Mansuetudo et Solertia
cum Pietate conjuncta
Sunt efficacissima ad juventutem bene educan=

dam Media.

Haec si Tu sequeris, habebis Semper tui amantissimum

B Wolfgangum Bánffi de Losontz mpr.

[Benkő F. kezeírása:] Exelsus Thesaur. 1790.

124.

Illi sunt optimi Theologiae cultores,

qui eam non solum scholae, sed

etiam vitae, discunt.

mem. caussa Scripsit

Jo. Isaacus Ludovicus Causse,

S. Theol. Doct. et Prof. Publ. Ord.

Facult. Theol. in Acad. Reg.

Viadrina p. t. Decanus.

d. XXV. Jul. (I)CCLXXX.

125.

Il faut au Voyageur un but & du génie.

Qu'on suive Votre exemple; on aura mon suffrage,

Je condamne l'abus en approuvant l'usage;

Si tous nos jeunes gens profitaient comme Vous,

Je voudrais, Mon Ami, qu'ils voyageassent tous.

Voilà le sentiment Mon tres

cher Ami dont je voulus

Vous faire Souvenir de Votr[...]

Ami qui Vous aime & qui Vou[...]

estime: Michel Galambos, Pro

fesseur de la Langue Allemande &

de la Gramati[...]

à N. Enyed le 2me Avril

1780.

126.

Velle Tuum sit velle Dei si nil cupis ultra,

Quod cupis hoc veniet, quod venit hoc cupies.

Weremfels.

[Werenfels Samuel, Epigrammatum XXXIV]

Haec scripsisse sat est verbum non amplius adda[...]

Ni condem memori sub pectore nomen Amici

Emericus Katona mp.

Windobonae 1780
5ta July.

127.

I Thess: V. 21.

[Görög szöveg]

Memoriam sui commendat

Eberhr Henr: Dan: Stosch

Theol D. et Prof Ord:

Eccl Ref: Inspector et

Pastor Primarius:

Francofurti ad Viadr:

d. XXIV. Julii 1780.

128.

----- Non uni insistere

Palmae.

Sed nomen factis quaerere et ingenio

Comes Gregorius de Bethlen

Secr Gublis mp

129.

Philosophia obitor libata a Deo abducit

Penitus hausta ad eundem reducit

Honoris et memoriae caussa

scr.

Joachim Georg Darjes –

consil. Regius intimus

Academ. viadrinae Director

Viadr: 1780 in Jul.

130.

Joannes Baptista Zauschner Medicinae Doctor, et

Historiae naturalis Professor Pragae Bohemorum. 1780 12 July

131.

[Görög szöveg]

In sui memoriam scribebat

Samuel Mende Bibliothec.

Pragens. 1780. d. 12. Jul.

132.

Est grave, scire hominum genios et noscere mores,

Res tamen est gravior, noscere posse suos.

Joach. Pastor.

In sui memoriam apposuit

Carolus Christianus Canzler.

Ser. El. Sax. a Bibliothecae.

Dresdae

d. XVII. Jul.

MDCCLXXX.

133.

Nil non mortale tenemus,

Pectoris exceptis ingenūque bonis.

[Ovidius, Tristia Lib. III, Eleg. VII, 43]

Ad sui memoriam commendandam

scripsit

M. Carolus Guilielmus Dassdorf

Seren. Elect. Sax. Biblothecarius

Dresdae,

d. XVII Jul. MDCCLXXX.

134.

Dr: Carolus Henricus Titius

Musaei Seren: Elektor: Saxoniae

Dresdensis Inspector Domino Possessori

se commendat Dresdae die 18 Julÿ 1780.

135.

Solemus dicere, Summum bonum esse, Secundum Naturam

vivere: Natura nos ad utrumq̃ genuit, et Contemplationi

rerum, et actioni. Seneca de Otio aut Secessu Sapientis.

[Cap. XXXI.]

Haec, in Fidem amicitiae, et monimentum

memoriae, in hoc, Plurimum Reverendi ac

Charissimi Possessoris Libello, exstare voluit

Michaël Pap Szathmári ms.

S. S. Theologiae in Coll. Ref. Claudiopolis Professor.

Symbolum: Est Deus in Coelis...

136.

Iranne Saver, cosa mortal non dura. Dante.

Lazare Spallanzani

Prof di Pavia.

Hermanstad 20. Sept. 1786.

137.

– Amicitia – pa --- gina --- cun --- git --- ami --- cos.

[A következő három bejegyző lapján is szétszotva]

Amicitia – pa ---

memoriae causa adposuit

C. F. Fischer de Ehrenbach.

Vindobonensis.

Goettingae,

die 24. Aug. 1782.

138.

--- gina --- cun---

Geselligkeit – oder Tod.

Hiemit[!]

empfiehlt sich ihrem bestaen –

digen Andenken und

Freundschaft

B Jo Jeszenák.

Gottingen den 17 Aug.

1782

139.

--- git --- ami ---

auf unsterblicher, Geist! berunden die Werke

Johannes!

Auf! und schringe dich, hin, mit zitterundem

Fittig zum Throne!

Singe Hymne des Danks, Dem, Der, Dich,

dem Thaas entwikte! - . - .

Ihr

Freund und Landesverwandter

B. von Prónay.

der Cameralien Be-

fliessener.

Göttingen den 17ten
Augustus: 1782.
S. Raufen wir Zeit!

140.

--- cos.

Les modes sont certaines usages,
Suivis de foux et quelque fois des sages,
Que le caprice invente et qu'aprove l'amour.
Votre très-humble Serviteur
et très-sincère ami.
B. Paul de Jeszenák
Gottingue l. 17 Aout
1782.

141.

Leidenschaft Begierde und partheilichkeit
regieren die Velt.
Zum Andenken Unserer
aufrichtigen Freundt
schaft geschrieben
vom Steph. Marton.
Götting. 1782
d. 20 Aug.

142.

Quanto quisque sibi plura negaverit,
A Diis plura feret.

[Horatius, Carmina Lib. III. 16, 21]

L. L. Q. posuit
Samuel L. Baro Kemény Mpr
Lipsiae 16a Augusti.
780.

143.

Veritas nondum est occupata: multum
ex illa futuris relictum est. Sen.
mem. c. Scr.
G. J. Zollicofer,
Past. Eccl: reform.
Lipsiae, d. 15. aug.
1780.

144.

[Görög szöveg]
memoria causa scripsi
D. Jo Augustus Ernesti.
Lipsiae mense Aug. 1780

145.

Horat.

I bone quo Virtus tua te vocat! i pede fausto
Grandia laturus meritorum praemia –

[Horatius, Epistulae Lib. II. 2, 37]

Honoris et memoriae

gratia Scripsit
Ern. Carol. Wieland
Professor Lipsiensis.

Lipsiae a. d. XII Aug. a. ae. v. (I)CCLXXX.

146.

True taste of life and constant thought of death
Are the supports of human happiness.

For memory's Sake
by your faithful friend
and obedient Servant

J. Ch: Fr: Caemmerer,

Aud. of divinity,
from Schwarzburch

at Gottingen

24. December

1780.

147.

[Görög szöveg]

Quae pauca memoriae
perpetuae ergo scripsit

J. F. Jacob. Orphanotr: Glauch. Hal.

Inspector

d. 9. Aug. 1780.

148.

Auch hier vereinigt!

[Az utolsó szó a következő lap bejegyzőjénél]
auch hier

Das Ende unserer Tage, Freund! eilt mit inden
Augenblick herbey; geniessen Sie dieses Leben, mit
der Erinnerung, dass es die Vorbereitung zu ei
nen weit vollkomenere sey.

Wenn Sie diese wenige
Zeulen lesen so erinnre
Sie sich an Ihren kurz ge-
kanten aber gewiss redlich
Freund. Matthias Rombauer.
Aus Leutschau. in Ob. Ungar.
Gött. d. 19. August.
1782,

149.

vereinigt! [Rombauer M. kézírása]
Verschwendete Zeit, ist daseyn; gebrauchte, Leben.
Zum Andenken geschrieben
von Ihrem aufrichtigen, un=
veränderlichen Freund u Verehrer
Martin Schwartner.
d. P. P. B.
aus Kässmarkt in Ober=
Ungarn gebürtig.
Göttingen. den 19. August
1782.

150.

[Görög szöveg]
Memoriam sui studiosissime
commaendans scrib.
Jo. Gottfr. Müller,
P. P. O. biblioth. vtrique publ.
Praefect. et alumnor. ducat.
Ephorus.
Jenae, a. d. XVIII Aug. (I)CCLXXX.

151.

[Görög szöveg] Marcus Antoninus Imperator.

[Marcus Antoninus, De Seipso Lib. XII, 11]

In tesseram amicitiae posuit

Nicolaus Kis de B. Madar[...]

S. S. Theologiae Cand.

Berolini.

Pridie Kal. Augusti.

MDCCLXXX.

152.

Ars longa, vita brevis.

[Hippokrates]

Memoriae caussa

scripsit

Lud. Frid. Euseb. Rumpel

Med. D. et Prof. Publ Ord.

Erfordiae

d. XX. August.

MDCCLXXX.

[Benkő F. kézírása:] in Bibl. Caesare[...]

153.

Soli fide Deo, soli constanter adhaere

a solo cunctis [?] eripiere malis.

hoc versiculo felicem pe-

regrinationem precatur

Johannes Sofalvi Theolo-

giae studiosus.

Frankfurt. 23tia Julii

1780

154.

C'est être heureux que d'avoir des Amis sincers.

Ladislav de Samblar

pour un tendre Souvenir.

Vienne ce 12. Octobre

782

155.

In memoria aeterna erit Justus.
Josephus Salat mpria
Agens Hungarico=Tran.
sylvanico=Aulicus.
Viennae. 23.ia 8bris
1782.

156.

Les grands besoins naissent des grands biens & souvent le
meilleur moyen de se donner les choses, dont on manque,
est de s'oter celles, qu'on a.
Rousseau.
Souvenir
de Votre ami sincère
Samuel Haller de
Hallerstein mp
Goettingue
ce 24. Aout.
1782.

157.

Silendo
Sam. Fr. Nathan. Morus
Professor Lips.
A.(I)I)CCLXXX
d. XI Augusti
Lipsiae

158.

In weiten [?] Baÿenlsam [?] Speinbares [?] Begeisten
Kan auch der klugste sich in fremde Bases ..rekinsen [?];
Und ere... [?] sein sichero Speilt sich nie r...[?] Pfad vergiest,
Siegt er am Ende doch, dass er am Anfang ist
Johann Christian Gabri[...]
Leipzig d. 16. Aug:
1780.

159.

Veritas odium parit!

[Terentius, Andria, I, 1, 41]

Memoriae caussa

Carolus Renatus Hausen

Universitatis litterarum

Trajectinae cis

Viadrum h. t. Rector

XXIV Julii

MDCCLXXX

160.

Ein Artz und Menschenhasser

Verdient nur Bitterwasser;

Und wird er denn geschmieger seyn,

So schenkt im Selterwasser ein.

Wind er drauf noch gelinder,

so nehmt ihn, schöne Kinder,

Und weihet ihn, bey Scherz und Wein,

Zum ganzen Philanthropen ein.

Vom Andenken zu empfehlen schrieb dieses

D. Peter Immanuel Hartmann,

Frankfurt an der Oder, d. 26. Jul. 1780.

161.

Vitae tempus ita metiendum, quasi et diu et parum victurissimus.

[Diogenes Laertius, De vita et sententiis Lib. I.]

Doctissimo ac Eruditissimo

Viro, Albi hujus Possessori, sui

memoriam commendaturus, a-

mica posuit manu.

Samuel Pap.

Trans-silvano-Hungaru[...]

S. S. Theologiae Candidat[...]

mpr

Trajecti ad Viadrum.

25a Julii.

1780 ./.

162.

Homines ad Deum nulla re proprius accedunt
Quam salutem hominibus dando. Cic. pro Lig.

[Cicero, Pro Ligario XII]

Memoriae caussa Scripsi
Jo. Aug. Eberhard.

Halae VIII. m. Aug. (I)CCLXXX.

163.

Warheit erkomen; Schönes lieben; Gutes wahlen;
das Beste thun.
Moses Mendelssohn
Berlin d 30 July
1780

164.

Omnis hominum vita et memoria quedam est historia
Sambucus
in memoriam sui scribebat
Ambrosi
Inspector et Pastor
Berolini die Ima Aug.
1780

165.

Hindurch entfielet sich
gehorsamst
Joh. Chr. Ilseman
apotheker
Clausthal
7. aug 1782

166.

Quantum est in natura quod nescimus
En parcourant avec vous
Monsieur les mines du Hartz
Je suis vivement frappé de
cette verité et c'est [utólag betoldva] pour perpetuer
le souvenir de [utólag betoldva] cette heureuse recontre que

Je n'hesite pas de satisfaire
a votre desir, etc [utólag betoldva] de me nommer
Votre très humble serviteur
J: Piligersman [?]
Goslar ce 8 d'août 1782.

167.

Den 7 August: 1782. Heb ik de ... gehad met
den Besikter van dit album, de Meinen
van Clausdale te besien, enter Aariden ken hieer
van, heb ik det ten Zynen verfoeke alhier
etange [?] tekenet.
P W Schonk
Golar [!] d August: 1782.

168.

Doctrina et virtute paritur gloria.
M. c. scripsit
D. Philippus Adolphus Boehm [...]
fac: med. Senior.
Dat.
Halae d. IX Aug.
(I)I CCLXXX.

169.

Wenn mich wird einst das Alter Kränken
und manchen frohen Blick entweÿhn
so wird mir doch Ihr Angedenken
auf immer unvergesslich Seÿn.
mit diesem Zeilen em=
pfiehlt sich zur beständi=
gen Erinnerung Ihr er=
gebnister Diener
J. W. E. Wachter
s Anhalt Bernburg.
(beÿ seiner Durchreise.)
Hermannstadt d. 2te Jan.
1787

170.

Integer vitae sceleris que purus
Non eget ---

[Horatius, Carmina Lib. I. 22,1]

M. C. S.

D. Carolus Friedricus Bahrdt

1780.

Halae 9na Aug

171.

Heureux qui cherche son plaisir dans
L'étude de belle Lettre
avec ces peu de Lignes se
recommende dans Votre
souvenir Le
Très humble Serviteur
Kruszewski Secretair de
S. A. Mrg Le Duc Reigna [...]
de Courland A. Semi [...]
Leiptzig,
ce 11. d Aout
1780

172.

Quidquid sub terra est, in aprium proferet aetas,
Defodiet, condetque intentia.

[Horatius, Epistulae Lib. I. VI. 24]

memoriae ergo posuit
Josephus Lénárt Mpr
Lipsiae. 16a Aug
780.

173.

Rom. VIII, 31. 32.

[árnykép]

D. Jac. Christian. Schaeffer,
Eccles. Euang. Ratisb. Pastor,
Superint. et Consistorii Assessor
primarius;

S. R. M. Daniae. Norvegiae a
consiliis et Professor
Ratisbonae
d. 31. Aug. 1782.

174.

In investigatione formae primae, et caussa=
rum, quae produxerunt caussas secundas, ubique DEVS occurrit,
et humanae sapien=
tiae finem figit.
Memoriae Caussa
pauca haec scribere
voluit,
Dr. Michael Neustaedter mp
protomedicus
Cibinii
d. 19te 8bs.
1790.

175.

[Görög szöveg]
Memoriae caussa
haec scribebat
I. C. F. Spilcker
Vinariae d. 13 Aug.
1780.
[Benkő F. kézírása:] in Bibl. Ducati

176.

[Héber és görög szöveg] Sustine et Abstine
Epictetus.
Cum sit praecipiti vicina senecta juventae
Cum sapere incipimus desipere incipimus. Martial.
Academicam peregrinationem repe=
titorum clarissimum. D. Franciscum
Benkő paterni instar affectūs bene=
dictione quantum sibi convenit prosequitu[...]
Stephanus Kolosvári V. D. M. rude do
natus octogenarium cum sesquianno Supe
rante per aetatis annum sicut Senior Veteran[...]
Nagy Banyae
1780. 16 Martii

177.

Tu, quancunque Deus Tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu, nec dulcia differ in annum.
[Horatius, Epistulae Lib. I, XI, 22]
Haec Viro Clarissimo, Albi huius
Possessori, cum voto perennantis
felicitatis, memoriam sui com=
mendaturus, adponere voluit
M. Daniel Cornides.
Viennae, d. 4. Jul.
780.

178.

Pietas ad omnia utilis.
Hoc Symbolo Viro Clarissimo Albi hujus
Possessore digno amicitiae et sincerita=
tis suae memoriam relinquere volui[...]
Ribitzeini d. 22a May 780.
Ladislaus Türi mp
Excls. R. Guber Secret
in Transylv

179.

----- Hoc est
Vivere bis, vita posse priore frui.
Mart: Lib X. Epig 13
Haec, Viro Clarissimo Albi hu=
jus Possessori lubens apposuit
Michaël Kassai mpi Med. stud.
Viennae Austriae
5 Julÿ 1780

180.

Nur Jugend Wissenschaft und Geist
ist war und streblich der sterblichkeit
entreist
H. Tischbein
Cassel d 29t August
1780.

181.

Vivant carolus et daniel ribitzei.
Vivat franciscus benkő,
Haec qui scripta legis, quisuam dic OEdipe scripsit?
Non prelum aut pictor, non homo, non animal.
Et tamen ad chartam hanc, calamo currente, ministro
Artifice scripsit, scribere docta manus.
[ennek az utólag beragasztott lapnak a versoján Benkő F. beírása:]
Inventa machina fuit
1760. ibidem
Scripsit Machina Fr
Knaus Viennae 5 Jul. 1780

182.

Vigilando; agendo, bene consulendo prospere omnia cedu[...]
[Sallustius, Catilina 52, 29]
Nominis hoc monumentum
adponere voluit et exstare
Samuel Mindszenti. SS The[...]
in I. Collegio Refor. Debrecinen[...]
Ao 1776. d 15 August

183.

Tunc naturae rerum gratias ago, cum illam non
ab hac parte video, qvae publica est, sed cum se-
cretiora eius intravi: cum disco qvae univer-
si materia sit, qvis auctor, aut custos: quid sit Deus.
Seneca Qvest. Nat. Lib. I.
Cum TU, VIR CLARISSIME scrutinio cor-
por, trium naturae regnorum, nec non sa-
crarum literarum omnem impendere
soleas operam; memoriam amicorum TU-
ORUM recoliturus has volveris pagellas, et TU-
OS in locum Senecae a me positum conieceris
oculos; fors et amici TUI meminisse TE non poenitebit.
Posuit. Joh. Sigism. Donner. Sopronio-hungarus.
In Academia Georgia Augusta
d. 20 Aug. 1782.

184.

Horat Serm. II Sat. VI.
O rus! quando ego te aspiciam? quandoque licebit

Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?

[Satirae Lib. II, 6, 60]

Huius a Horatio optatae felicitatis cum compos fueris.
Vir Clarissime, amici Sui
quoque Academici nonnunquam
recordare. Scripsit Carolus
Rahuitz. Posonio-hungarus
Göttingae d 20 Aug. 1782.

185.

Quantum nescimus!
Ignatius a Born. Eqv.
S. C. R. Ap. Majsti in re
metallica et monetaria
a cons. au.

24

17 82

10.

186.

Patriae utilem esse, ultima Studiorum meta.
Recordationis causa posuit
Joannes Honorius à Fichtel mpra
Consil: in Trannia Thesau=
rarialis.
Cibinii 28a Mar:
1783.

187.

Dies diem docet.
Franciscus Joseph Müller mp
Consiliari in Transylvania
Thesaurarialis.
Cibinii 2. Aprilis
783.

188.

Et veniens in Patriam docebat eos = Matth. 13. V. 54.
Memoriae causa posuit
Franciscus Xaverius Vizi
AA. LL. & Philos. Doct. Eccl.

Cath. Alba-Carolinens. Canonicus,
& Consistorialis, nec non ad
Catholicos Excelsi R. in Trannia
Gubernii Concionator, Patriotae
suo D. Francisco Benkő.
Cibinii 31a Martii
1783.

189.

Experientia acuit prudentiam
Prudentia vero Sapientiam
Jacobus Schneider mpri
Mont: magister
Kapnikini
die 1 Maj 783.

190.

Das heisst wissen:
wenn man weiss:
wie viel man wissen muss,
um Zu wissen, wie wenig man weiss.
Mein Wahlspruch, Zum
Andenken.
Daniel Filtsch mpr
Dechant u Ewang:
Stadt=Pfarrer in Herrmstä[...]
Herrmanstadt.
den 14te Oct: 1790.

191.

Una forte nascimur, virtute distingvimur, Min. Foel.
[Minutius Felix, Octavius XXXVII, 10]
Hisce Viro Clarissimo Francisco
Benkő Albi hujus Possessori
sui memoriam commendare vo
luit Michaël Teleki de Dálnok
jurat Advocatus mpr
Vindobonae Die 15 8bris
Anno 1782.

BENKŐ FERENC ALBUMÁNAK BEÍRÓI IDŐREND ÉS HELY SZERINT

1776

Pókafalva	márc. 02.	Zejk Ádám, zejkefalvi
Ribice	márc. 16.	Csernátoni Vajda Sámuel
	ápr. 21.	Horváth Mária
	ápr. 22.	Ribitzei Ádám
		Ribitzei Károly
		Ribitzei Dániel
		Ribitzei András
Sörényfalva	máj. 15.	Galatzi Miklós
Sárd	máj. 23.	Fábián László
Nagyenyed	jún. 07.	Gyarmathi Sámuel
	jún. 08.	Kováts József
	jún. 09.	Körösi György
		Szegedi József
	jún. 27.	Kis Mihály
	? ?	Ajtai Abód Mihály
Cége	júl. 14.	Szabó Zsigmond, bikfalvi
Désakna	júl. 27.	Fosztó Benjámin
Domokos	aug. 03.	Szerentsi (Nagy) István
		Benkő József
Debrecen	aug. 15.	Ormós András
		Mindszenti Sámuel
		Kolosvári István
		Nagy István , micskei
	aug. 16.	Péczei József
Augsburg	szept. 18.	Harwen , Friedrich Ernst
	szept. ?	Cortano , Johann Lorenz
Zürich (Tigurum, Turicum)	nov. 23.	Krainer , Wilhelm J:

1777

Basel (Basilea)	máj. 17.	Szügyi János rimaszombati
Bern (Berna)	máj. 21.	Jánosi Péter
	máj. 28.	Tasnádi Székely István
		Jenei György
Zürich	aug. 30.	Weber, Jakob

1778

Zürich	jún.01.	Katona Mihály
	júl.04.	Steller János
	aug. 06.	Mejer, Hans Kaspar
	aug. 11.	Ulrich, Johann Jakob
	aug.14.	Schinz, Salomon
		Hess, Jakob Johann
	aug. 15.	Hess, Kaspar
		Schinz, Regula
		Gessner, Johann
		Steinbryckel, Johann Jakob
		Eckhart, Ludwig
	aug. 16.	Lavater, Johann Kaspar
	aug. 17.	Eberhard, J. Kaspar
		Furksar, J. Rudi
		Kuthy Sándor
		Locher, Rudolf
		Magle, Mia Her...
		Locher, Susanna
		Ulrich, Johann Rudolf
Trautmansdorf an der Leitha	szept. 07.	Miller, Josef
Bécs (Vindobona, Vienna)	okt. 01.	Sövényfalvi János
	okt. 13.	Helmetzi István
	okt. 17.	Balog Sz. Pál
	okt. 18.	Szántó Pál

1779

Debrecen	márc. 14.	Szathmári Paksi István
	márc. 16.	Varjas János
	márc. 19.	Benedek Mihály
	márc. 20.	Mihályházi János
Felsőszőcs	ápr. 13.	Técsi Sámuel

1780

Nagybánya	márc. 16.	Kolosvári István
Dés	márc. 29.	Csernátóni Vajda Péter
Felvinc	ápr. 01.	Eperjesi Zsigmond
Nagyenyed	ápr. 02.	Galambos Mihály
Ribice	máj. 22.	Türi László
Bécs	júl. 04.	Cornides Dániel
	júl. 05.	Kassai Mihály
		Katona Imre
		Knaus , Friedrich
Prága	júl. 12.	Mende , Samuel
		Zauschner , Johann Baptista
		Josef
Drezda	júl. 16.	Crusius , Christian Gotthold
	júl. 17.	Dassdorf , Karl Wilhelm
		Canzler , Karl Christian
	júl. 18.	Titius , Karl Heinrich
Frankfurt am Oder	júl. 19.	Petermann , George
	júl. 22.	Hausen , Karl Renatus
	júl. 23.	Sófalvi János
	júl. 24.	Stosch , Eberhard Heinrich Dani- el
(Francofurti ad Viadrum, Tra- jectum ad Viadrum)	júl. 25.	Causse , Johann Isaak Ludwig
		Schickedanz , Abraham
		Philipp Gottfried
		Pap Sámuel
Berlin	júl. 26.	Hartmann , Peter Immanuel
	júl. ?	Darjes , Joachim Georg
	júl. 27.	Sack , August Friedrich Wilhelm

(Berolinum)	júl. 28.	Spalding , Johann Joachim
	júl. 29.	Formey , Jean Henri Samuel
	júl. 30.	Büsching , Anton Friedrich
	júl. 31.	Stosch , Ferdinand W.
	aug. 01.	Mendelssohn , Moses
Potsdam	aug. 05.	Kis Miklós, backamadarasi
Wittenberg	aug. 07.	Ambrosi , Jan
(Viteberga)		Bamberger , Johann Peter
Halle (Halla)	aug. 08.	Schröckh , Johann Matthias
	aug. 09.	Semler , Johann Salomo
		Mursinna , Samuel
		Eberhard , Johann August
	aug. 10.	Bahrdt , Karl Friedrich
Lipcse (Lipsia)	aug. 11.	Böhmer , Philipp Adolf
		Jacob , J. F.
		Nösselt , Johann August
		Kruszewski
		Morus , Samuel Friedrich Nathanael
	aug. 12.	Bél Károly András
Weimar	aug. 13.	Wieland , Ernst Karl
(Vinaria)		Spilcker , I. C. F.
Lipcse	aug. 15.	Zollicofer , Georg Joachim
	aug. 16.	Gabriel (?), Johann Christian
		Lénárt József
		Kemény Sámuel
		Ernesti , Johann August
	?	
Jéna	aug. 19.	Müller , Johann Gottfried
Erfurt	aug. 20.	Rumpel , Ludwig
(Erfordia)		Friedrich , Eusebius
Gotha	aug. 21.	Schläger , Julius Karl
		Hamberger , Julius Wilhelm
Kassel	aug. 29.	Tischbein , Johann Heinrich
Göttingen	dec. 24.	Caemmerer , J. Ch. Fr.
(Göttinga)		

1781

szept. 25. **Schlözer**, August Ludwig
 ? ? **Eberhard**, Johann Paul

1782

	márc. 25.	Péchy Imre, pécsújfalvi
	ápr. 15.	Mellin , Ludwig August
	júl. 16.	Less , Gottfried
	júl. 27.	Gmelin , Johann Friedrich
	aug. 01.	Beckmann , Johann
	aug. 03.	Koppe , Johann Benjamin
Clausthal	aug. 07.	Ilseman , Johann Christoph
		Lentin , Lebrecht Friedrich Benjamin
Goslar		Volkmar , P. C. G.
		Schonck, P. W.
	aug. 08.	Piligersman (?), J.
		Hermelin , Samuel Gustaff
Göttingen	aug. 14.	Blumenbach , Johann Friedrich
	aug. 15.	Böhmer , Georg Ludwig
	aug. 16.	Porubszky János Sámuel
	aug. 17.	Jeszenák János
		Prónay Sándor, prónai
		Jeszenák Pál
		Schaefer , Godofred
		Gatterer , Johann Christoph
	aug. 19.	Schwartner Márton
		Rombauer Mátyás
	aug. 20.	Márton István
		Donner János Zsigmond
		Rakwitz Károly
		Kulenkamp , Lüder
	aug. 21.	Dieze , Johann Andreas
	aug. 23.	Heyne , Christian Gottlob

	aug. 24.	Haller , Samuel de Hallerstein Fischer , C. F. de Ehrenbach Schar , J. H.
	?	Nilson , Christian Andreas
	?	Eberhard , Johann Paul
Regensburg (Ratisbona)	aug. 31.	Schaeffer , Jakob Christia
Bécs (Vindobona, Wien)	okt. 12.	Sambler , Ladislav
	okt. 15.	Teleki Mihály, dálnoki Salat József
	okt. 24.	Born Ignác
	okt. 28.	Nagy Sámuel

1783

Nagyszeben (Cibinium, Hermannstadt)	márc. 28.	Fichtel , Johann Ehrenreich Vizi Ferenc Xavér
	márc. 31.	Intze Mihály
	ápr. 02.	Müller , Franz Josef Kendeffi János
Kapnikbánya	máj. 01.	Schneider , Jakob

1786

Nagyszeben	szept. 20.	Spallanzani , Lazzaro
------------	------------	------------------------------

1787

	jan. 02.	Wachter , J. W. E. (?)
--	----------	-------------------------------

1789

Gernyeszeg	aug. 18.	Gesselius , Georg
------------	----------	--------------------------

1790

Nagyszeben	okt. 13.	Lerchenfeld, Josef
		Cserei József
		Eder, Josef Karl
	okt. 14.	Filtsch, Daniel
	okt. 16.	Brukenthal, Peter Karl
	okt. 19.	Neustädter, Michael Gottlieb

1813

Nagyenyed	ápr. 06.	Henning (?) Cornelia
	okt. 01.	Kovachich Márton György, senkvici
		Kovachich József Miklós, senkvici

Keltezetlen

Debrecen	Szilágyi Sámuel, piskárosi
	Fazekas János
Nagyszeben	Cserei Imre

Hely nélkül

1790	Bánffi Farkas, losonczi
1839	Benkő István

Keltezés és hely nélkül

Miháljházi Susanna
Klein, Johann Heinrich
Sylvester György
Kuthy István
Bartok Ferencz
Lang, Johann Nepomuk
Bethlen Gergely
Szathmári Pap Mihály

N É V M U T A T Ó

(Csak az album bejegyzőinek a nevét és adatait tartalmazza.
A számok a beírás sorrendjét jelölik, dőlt betűvel, zárójelben az
eredeti névforma szerepel.)

87. **Ajtai Abód** Mihály (*Mich. A. Ajtai*) (1704–1776) – tanár. Tanult Székelyudvarhelyen, Marosvásárhelyen, Nagyenyeden (1722) és Szászvároson. Árva Bethlen Kata támogatásával az Odera-frankfurti (1732) és franekeri (1734) egyetemet látogatta. Patrónája udvari papja (1735–1737) és 1737–1775 között a nagyenyedi kollégium tanára volt.

164. **Ambrosi, Ján** (*Ambrosi*) (1741–1796) – (magyar származású) ev. lelkész. Tanult Nagypalugyán, Besztercebányán, Lőcsén, Debrecenben, Pozsonyban, Bécsben és Halléban. A berlini cseh egyház prédikátora, majd hammelbergi prédikátor, és a berlini, valamint a rücksdorfi cseh egyházak felügyelője volt.

170. **Bahrddt, Karl Friedrich** (*D. Carolus Friedricus Bahrddt*) (1741–1792) – felvilágosult protestáns teológus, tanult Lipcsében. Professzor volt Erfurtban, Giessenben és Halléban.

81. **Balog Sz. Pál.** (*Paulo Sz. Balog*).

117. **Bamberger, Johann Peter** (*J. P. Bamberger*) (1722–1804) – lelkész. Udvari prédikátor, majd lelkész volt Berlinben és Potsdamban.

123. **Bánffi** Farkas, ifj. losonczi (*B. Wolfgangum Bánffi de Losontz*) (1724–1794) – jogász. Tanult Leidenben (1747). Királyi táblai ülnök, Kolozs vármegye főispánja, élete végén főkincstárnok.

95. **Bartók** Ferenc (*Bartok Ferentz*) (1717–1785) – református lelkész. Tanult Nagyenyeden (1733), Leidenben (1743). 1748–1785 között Felsőbányán lelkipásztor.

106. **Beckmann**, Johann (*Johannes Beckmann*) (1739–1811) – tanár, híres agrárszakember. Tanult Göttingában, tanított Szentpéterváron, 1766-tól Göttingában.

79. **Bél** Károly András (*D. Car. Andr. Bel*) (1717–1782) – történész, irodalomtörténész, tanár. Tanult Pozsonyban, az altdorfi, jénai és strassburgi egyetemen. 1741-től a lipcsei egyetemen tanított, szász választófejedelmi tanácsos volt. Szerkesztette az *Acta Eruditorumot* és a *Leipziger Gelehrte Zeitungot*.

64. **Benedek** Mihály (*Michaël Benedek*) (1748–1821) – ref. lelkész. Tanult Debrecenben, majd svájci, holland, angol és német egyetemeket látogatott. 1777-től debreceni lelkész, 1806-tól püspök volt. Nyelvészettel is foglalkozott.

61. **Benkő** István (*Steph. Benkő*) (1798–?) – ügyvéd. A történész Benkő József (1740–1814) unokaöccse.

13. **Benkő** József (*Josephus Benkő*) – Belső-Szolnok megye komisszáriusa, majd szolgabíró (1788), Benkő Ferenc testvére, 1817-ben még élt.

128. **Bethlen** Gergely (*Comes Gregorius de Bethlen*) (1760–1816) – hivatalnok. 1789-től a Szeben megyei törvényszék elnöke, a ref. konzisztórium ülnöke, 1792-től kamarás, 1794-től guberniumi titkár és a nagyenyedi kollégium főgondnoka, majd guberniumi tanácsos volt.

98. **Blumenbach**, Johann Friedrich (*Jo. Frid. Blumenbach*) (1752–1840) – természettudós. Tanult Jénában és Göttingában. 1776-tól az orvostudomány professzora Göttingában, az összehasonlító anatómia és antropológia megalapítója volt.

185. **Born** Ignác (*Ignatius à Born*) (1742–1791) – mineralógus, vegyész, bányász-kohász szakember. Tanult Nagyszebenben, Bécsben (1755) és Prágában (1760). Európai utazása során tanulmányozta a bányászatot és kohászatot. 1770-től kincstári bányai üggyeljes ülnök volt Prágában, 1776-tól Bécsben élt, a császári Természettudományi Múzeum gyűjteményeit rendezte, 1779-től a pénzverő és bányászati kamara tanácsosa volt. 1786-ban Szklenón

létrehozta az első nemzetközi bányászati társulatot, a Societät der Bergbaukundét.

45. **Böhmer**, Georg Ludwig (*Georgius Ludovicus Böhmer*) (1715–1797) – jogász, tanár. Tanított Halléban, 1740-től Göttingában, 1770-től titkos tanácsos volt. Just Henning Böhmer fia, Philipp Adolf Böhmer bátyja.

168. **Böhmer**, Philipp Adolf (*D. Adolphus Boehm[...]*) (1717–1789) – orvos, tanár. A weimari szász herceg orvosa volt, tanított Berlinben, porosz királyi tanácsos volt. Just Henning Böhmer fia, Georg Ludwig Böhmer öccse.

122. **Brukenthal**, Peter Karl Freiherr (*Carolus de Brukenthal*) (1753–1807) – jogász. Tanult Nagyszebenben és Göttingában (1774). A nagyszebeni városi tanácsnál, majd a guberniunál szolgált. A múzeum- és könyvtáralapító Bruckenthal Sámuel unokaöccse.

118. **Büsching**, Anton Friedrich (*Anton. Frid. Büsching*) (1724–1793) – geográfus, tanár. Tanult Halléban. Nevelősködött Szentpétervárott, 1754–1761 között tanított Göttingában, majd gimnáziumi igazgató és főtanácsos volt Berlinben.

146. **Caemmerer**, J. Ch. Fr. (*J. Ch. Fr: Caemmerer*).

132. **Canzler**, Karl Christian (*Carolus Christianus Canzler*) (1735–1786) – könyvtáros, 1763-tól a drezdai szász fejedelmi könyvtárban dolgozott.

124. **Causse**, Johann Isaak Ludwig (*Jo. Isaacus Ludovicus Causse*) (1728–1802) – a teológia professzora volt az Odera menti Frankfurtban.

177. **Cornides** Dániel (*M. Daniel Cornides*) (1732–1787) – történész, tanár. Tanult Körmöcbányán, Losoncon, Pozsonyban és Erlangenben. Német nyelvet tanított a kolozsvári kollégiumban, 1766–1785 között a koronaőr Teleki József titkára, majd egyetemi tanár és könyvtáros volt Pesten.

23. **Cortano**, Johann Lorenz (*Johann Lorenz Cortano*) – kereskedő, házaló.

111. **Crusius**, Christian Gotthold (*Christ. Gothold. Crusius*) (1717–1783) – szász választófejedelmi tanácsos és főkönyvtáros a drezdai fejedelmi könyvtárban.

19. **Cserei** Imre (*Emericus Cserei*) (?–1815) – katolikus pap, tanár. 1775-ben Bécsben végezte tanulmányait, 1779-től Nagyszebenben tanár, 1782-től a gyulafehérvári papneveldeben tanított, majd szebeni plébános, esperes, gimnáziumi igazgató, tiszteletbeli kanonok. Az EMNyT tagja. Cserei Elek táblai ülnök fia, az alábbi Cserei József testvére.

74. **Cserei** József (*Josephus Cserei*) (?–1809) – katolikus pap, tanár. Budán teológiát tanult (1779, 1782-től nagyszebeni tanár, majd marosváráshelyi gimnáziumi igazgató, 1797-től plébános, esperes, 1806-ban apát és címzetes kanonok. Ő is tagja az EMNyT-nak. Cserei Elek fia és a fenti Cs. Imre testvére.

96. **Csernátoni** Vajda Péter (*Petrus Wajda Tsernátoni*) (1717–1782) – ref. lelkész. Tanult Nagyenyeden (1734) és Leidenben (1743). Lelkész, majd esperes (1772) volt Désen, 1774–1781 között erdélyi püspök.

27. **Csernátoni** Vajda Sámuel (*Samuel W Tsernátoni*) (1750–1803) – tanár. Tanult Nagyenyeden (1767), Göttingában (1776) és Utrechtben (1778). 1780–1785 között tanított a székelyudvarhelyi kollégiumban, 1785–1803 között pedig a marosvásárhelyiben. Az előbbi Cs. V. Péter fia.

129. **Darjes**, Joachim Georg (*Joachim Georg Darjes*) (1714–1791). – jogász, tanár. 1735-től tanított Jénában, 1744-től eisenachi és weimari udvari tanácsos, 1773-tól az Odera menti Frankfurt egyetemén tanár.

133. **Dassdorf**, Karl Wilhelm (*M. Carolus Guilielmus Dassdorf*) (1750–1812) – könyvtáros. Tanult Lipcsében, 1775-től a drezdai szász választófejedelmi könyvtárban dolgozott.

101. **Dieze**, Johann Andreas (*Jo. Andr. Dieze*) (1729–1785) – tanár. 1764–1784 között tanított Göttingában és ugyanott másodkönyvtáros is volt.

183. **Donner** János Zsigmond (*Joh. Sigism. Donner*) – orvos. Soproni származású, teológiát tanult Göttingában Benkő Ferencsel egyidőben.

162. **Eberhard**, Johann August (*Jo. Aug. Eberhard*) (1739–1809) – filozófus, esztéta. Tanult Halléban, 1763-tól a halberstadti gimnázium konrektora és hitszónok, 1778-tól a filozófia professzora Halléban, 1786-tól a berlini akadémia tagja, 1805-től titkos tanácsos volt.

70. **Eberhard**, J. Kaspar (*J. Caspari Eberhardi*) – lelkész Zürichben.

46. **Eberhard**, Johann Paul (*M. Johann Paul Eberhard*, 30. *Joanész Paulosz Eberard* – görögül) (1723–1795) – építész, tanár. 1753-tól a matematika és a filozófia privátdocense volt Göttingában.

77. **Eckhart**, Ludwig (*Ludovicus Eckhart*) – bibliai szövegmagyarázó Zürichben.

10. **Eder**, Josef Karl (*Jos. Carol. Eder*) (1760–1810) – kat. pap, tanár, történész. Tanult Budán (1782). Tanított a marosvásárhelyi és a nagyszebeni gimnáziumban, 1787-től az itteni kat. elemi iskola igazgatója volt. 1798-ban a göttingai tudós társaság tagja lett, foglalkozott mineralógiával is.

99. **Eperjesi** Zsigmond (*Sigismundus Eperjesi*) (1726–1793?) – ref. lelkész. Tanult Kolozsváron, Franekerában (1751) és Utrechtben (1752). Szőkefalván, Vámosgálfalván és 1777-től Felvincen lelkész, 1781–1793 között püspök volt.

144. **Ernesti**, Johann August (*D. Jo. Augustus Ernesti*) (1707–1781) – híres filológus, tanár. Tanult Wittenbergben és Lipcsében. 1742-től tanított a lipcsei egyetemen.

38. **Fábián** László (*Ladislaus Fábián*) (?–1812) – ref. lelkész. Tanult Nagyenyeden (1762) és Utrechtben (1773). Sárdon lelkész, majd 1810–1812 között esperes.

39. **Fazekas** János (*Johannes Fazekas*) – öntőmester, tanult a debreceni református kollégiumban.

186. **Fichtel**, Johann Ehrenreich (*Joannes Honorius à Fichtel*) (1732–1795) – mineralógus, kormányszéki hivatalnok. Tanult Pozsonyban, ügyvéd, erdélyi főkormányszéki tanácsos volt. A berlini természettudósok társaságának a tiszteletbeli, a lipcsei gazdasági- és bányászegyesület tagja volt. Az erdélyi paleontológia megalapítója.

190. **Filtsch**, Daniel (*Daniel Filtsch*) (1730–1793) – ev. lelkész, tanár. Tanult Nagyszebenben és Jénában (1750). 1754–1767 között tanított a nagyszebeni gimnáziumban, 1767-től Keresztényszigeten, 1772-től Nagyszebenben volt lelképásztor. Az ő nevéhez fűződik az első erdélyi agrárirodalmi bibliográfia.

137. **Fischer**, C. F. de Ehrenbach (*C. F. Fischer de Ehrenbach Vindobonensis*).

100. **Formey**, Jean Henri Samuel (*JHS. Formey*) (1711–1797) – francia tudós. Teológiát tanult, 1731-től Brandenburgban prédikátor, 1737-től Berlinben a francia gimnáziumban tanított. 1748-tól a berlini tudós akadémia örökös titkára, 1788-tól az akadémia filozófiai osztályának az igazgatója, és tagja volt több más külföldi tudós társaságnak is.

85. **Fosztó** Benjámin (*Benjamin Fosztó*) (?–1817) – református lelkész. Tanult Nagyenyeden (1762), Genfben (1771), 1776-tól Désaknán lelképásztor, 1796–1817 közt esperes volt.

66. **Furksar**, J. Rudi (*J. Rudi Furksar*). – törvényszéki orvos, anatómiai demonstrátor volt Zürichben.

158. **Gabriel** (?), Johann Christian (*Johann Christian Gabri ...*).

125. **Galambos** Mihály (*Michel Galambos*) (?–1789) – tanár. Tanult Nagyenyeden (1766) és Odera-Frankfurtban (1775). 1778–1789 között a nagyenyedi kollégiumban tanított.

33. **Galatzi** Miklós (*Nicolaus Galatzi*) – ref. lelkész. Tanult Nagyenyeden, Benkő Ferencsel egyidőben (1764) subscribált. Sövényfalvi lelképásztor volt.

43. **Gatterer**, Johann Christoph (*Joh. Christoph Gatterer*) (1727–1799) – történész, tanár. Tanult Nürnbergben, Altdorfban. 1759–1799 között Göttingában a történelem professzora volt, a tudós annales írók nemzedékéhez tartozott, a Történelmi Intézet és a történelmi segédtudományok alapítója, udvari tanácsos volt.

93. **Gesellius**, Georg (*Georg Gesellius*) (1752–?) – író.

58. **Gessner**, Johann (*Johannes Gesnerus*) (1709–1790) – orvos, fizikus, botanikus. Tanult Leidenben és Bázelen – Boerhave és Bernouilli tanítványa volt. Zürichben orvos, majd fizika és matematika professzor volt. 1757-ben megalapította a Fizikai Társaságot.

36. **Gmelin**, Johann Friedrich (*Jo. Frid. Gmelin*) (1748–1804) – természettudós, orvos, utazó, tanár. 1772-től Tübingenben, 1775-től a göttingai egyetemen tanított. Behatóan foglalkozott botanikával és mineralógiával.

11. **Gyarmathi** Sámuel (*Samuel Gyarmathi*) (1751–1830) – orvos, tanár, nyelvész. Tanult Kolozsváron, Nagyenyeden (1769), Zilahon, orvostudományt Bécsben (1776), orvosdoktorrá 1782-ben avatták. Ráday Gedeonnál nevelő, Bethlen Gergelynél udvari orvos, majd 1787-től Hunyad vármegye főorvosa volt. 1795-től elkíséri Göttingába Bethlen Eleket, s ő is beiratkozik. 1800–1810 között a zilahi kollégiumban tanított. A göttingai tudós társaság tagja volt.

156. **Haller**, Samuel de Hallerstein (*Samuel Haller de Hallerstein*).

72. **Hamberger**, Julius Wilhelm (*Julius Guilielmus Hambergerus*) (1754–1813) – könyvtáros Gothában és Münchenben, 1807-től bajor királyi udvari tanácsos volt.

160. **Hartmann**, Peter Immanuel (*D. Peter Immanuel Hartmann*) (1727–1791) – orvos, tanár. Tanult Halléban. 1762-től Helmstädtben, majd Odera-Frankfurtban tanított.

82. **Harwen**, Friedrich Ernst (*Friedr Ernst Harwen*) (1738–?) – tanár volt Augsburgban.

159. **Hausen**, Karl Renatus (*Carolus Renatus Hausen*) (1740–1805) – történész, tanár. 1765-től Halléban, 1766-tól Odera Frankfurtban tanított.

80. **Helmetzi** István (*Stephanus Helmetzi*) – tanult Sárospatakon, Zürichben Benkő Ferenc egyetemi diáktársa volt.

97. **[Henning?]**, Cornelia (*Cornelia*) – Benkő Ferenc bejegyzése szerint a berlini híres mechanikus, Henning leánya.

115. **Hermelin**, Samuel Gustaf (*Samuel Gustaff de Hermelin, Baron de Noor*) (1744–1820) – térképész, mineralógus, svéd utazó. Tanult Uppsalában. 1774-től ülnök, 1781-1815 között bánya-tanácsos volt.

40. **Hess**, Jakob Johann (*Jacobus Hessius*) (1741–1828) – ev. lelkész. Tanult Zürichben, apátsági diakónus és előljáró volt.

65. **Hess**, Kaspar (*Gasparus Hes.*) – tanár, a zürichi Collegium Canonicumban tanított.

28. **Heyne**, Christian Gottlob (*Chr G. Heyne*) (1729–1812) – klasszika-filológus. Tanult Chemnitzben és Lipcsében. 1763-tól a göttingai egyetem filológus professzora, egyetemi főkönyvtáros, udvari tanácsos, az akadémia titkára és a Göttinger Gelehrter Anzeiger szerkesztője volt.

2. **Horváth Mária** (*Horváth Mária*) – Ribitzei Ádám felesége 1753-tól. Benkő Ferenc a Werner-fordításának az ajánlásában patrónájának nevezte az akkor (1782!) már özvegy Ribitzeinét.

165. **Ilseemann**, Johann Christoph (*Joh. Chr. Ilseemann*) (1725–?) – patikus Clausthalban és bányabiztos volt.

75. **ifj. Intze** Mihály, nagybaconi (*Michaël Intze*) (1762–1836) – orvos, tanár. Tanult Kolozsváron, Pesten és Göttingában (1787). A kolozsvári líceum tanára, gyulafehérvári tisztiorvos, a jénai mineralógiai társaság tagja. (Vagy a fentinek az apja: id. Intze Mihály, nagybaconi, (1723–1796?) – ref. lelkész. Tanult Kolozsváron, Leidenben (1745) és Odera-Frankfurtban (1749). 1751-től kolozsvári lelkipásztor, 1776-tól kolozs-kalotai esperes volt.)

147. **Jacob**, J. F. (*J. F. Jacob*) – a Francke-féle árvaház felügyelője volt Hallében.

63. **Jánosi** Péter (*Petrus Jánosi*) – ref. lelkész. Tanult Kolozsváron, Odera-Frankfurtban (1775) és Bernben (1776–1778). 1789-től lelkipásztor Széken.

52. **Jenei** György (*Georgius Jenei*) – teológiát tanult Bernben (1777).

138. **Jeszenák** János (*B. Jo. Jeszenák*) – jogot tanult Lipcsében, majd Benkő Ferencsel egyidőben Göttingában (1781–1782). Az alábbi Jeszenák Pál testvére.

140. **Jeszenák** Pál (*B. Paul de Jeszenák*) – jogot tanult Lipcsében, majd Benkő Ferencsel egyidőben Göttingában (1781–1782). A fenti Jeszenák J. testvére.

179. **Kassai** Mihály (*Michaël Kassai*) – orvos. 1781–1783 között Bécsben tanult. 1786-tól gr. Bethlen Gergely udvari orvosa, majd 1794–1796 között bányorvos Nagybányán, 1800-ban Kővár-vidék tisztiorvosa.

126. **Katona** Imre (*Emericus Katona*) (?1751–1792) – ref. lelkész. Tanult Kolozsváron, az Odera-Frankfurtban (1775) és Leidenben (1776). Zilahon rektor, 1783-tól lelkipásztor.

71. **Katona** Mihály (*Michaël Katona*) (1764–1822) – ref. lelkész. Tanult Debrecenben és Benkő Ferencsel egyidőben Zürich-

ben. Komáromban tanár, Técsőn lelkipásztor, 1807–1814 között esperes volt.

142. **Kemény** Sámuel (*Samuel L. Baro Kemény*) (?–1817) – jogász, főhivatalnok. Tanult Lipcsében (1780) és Göttingában (1782). 1786-tól Belső-Szolnok és Doboka megye alispánja, 1790-től Torda vármegye főispánja, 1795-től főkormányszéki tanácsos, majd kamarás. 1810-től a Királyi Tábla elnöke volt.

73. **Kendeffi** János (*C. Johannes Kendeffi*) (?–1801) – hivatalnok. Tanult Kolozsváron és Göttingában (1789). Főkormányszéki fogalmazó, EMNyT tagja volt.

41. **Kis** Mihály (*Michaël Kis*) (?1758–?) – ref. lelkész. Tanult Nagyenyeden (1771) és Leidenben (1781). Apán és Nagybányán lelkipásztor, 1806–1819 között esperes volt.

151. **Kis** Miklós, backamadarasi (*Nicolaus Kis de B. Madara...*) – tanult Marosvásárhelyen (1766) és Odera-Frankfurtban (1776).

21. **Klein**, Johann Heirich (*Joannes Henric... Klein*) – tanár.

181. **Knaus**, Friedrich (*Fri. Knaus*) – Benkő F. kézírásával, (1724–1789) – híres mechanikus, feltaláló. Tanult a darmstadti udvarban. Ugyanitt és Bécsben 1757-től udvari gépész, 1767-től az udvari fizikai kabinetben dolgozott, majd ennek igazgatója lett. 1757-ben „írógépet” készít, ami nem vált be.

176. **Kolosvári** István (*Stephanus Kolosvári*) (?1699–1780) – ref. lelkész. Tanult Nagyenyeden (1717), Brémában (1729) és Groningenben (1730). 1725-től rektor Szászvároson, 1732-től lelkipásztor Nagybányán, 1744-től Menyőn, 1755–1775 között újból Nagybányán, 1749–1779 közt a nagybányai tractus esperese volt.

49. **Kolosvári István** (*Stephanus Kolosvári*) – ref. lelkész. Tanult Debrecenben, ugyanitt lelkipásztor, majd esperes volt.

35. **Koppe**, Johann Benjamin (*J B Koppe*) (1750–1791) – tanár, lelkész. Tanult Lipcsében és Göttingában. 1776–1784 között tanított a göttingai egyetemen és ugyanott prédikátor volt.

103. **Kovachich** József Miklós, senkvici (*Josephus. Nikolaus Kovachich. Senqviciensis*) (1798–1878) – jogtörténetíró. Tanult Budán. 1810–1815 között apjával a hazai levéltárakban kutatott. 1816-ban a múzeumi könyvtár adjunktusa, 1817-től Borsod vármegyei táblabíró, 1825-től az országos levéltárban dolgozott, majd igazgatója volt. Több külföldi tudós társaság tagja volt. Az alábbi Kovachich Márton György fia.

102. **Kovachich** Márton György, senkvici (*Martinus Georgius Kovachich Senqviciensis*) (1744–1821) – történetíró. Tanult nagyszombaton, Bécsben és Pesten. 1774-től az egyetemi könyvtárban dolgozott, kincstári hivatalnok, 1804-től királyi tanácsos volt. Mercur von Ungarn című nevelésügyi folyóirat szerkesztője, számos forráskiadvány szerzője volt. Az előbbi K. József Miklós apja.

84. **Kováts** József (*Josephus Kováts*) (1732–1795) – tanár. Tanult Marosvásárhelyen (1747), Bázelen (1760), Utrechtben (1761). Tanított 1763–1767 között Székelyudvarhelyen, 1767–1795 között Nagyeneden.

90. **Körösi** György (*Georgius Kőrösi*) (?–1780) – tanár. Tanult Bázelen (1769) és Utrechtben (1773). 1774–1779 között Nagyeneden tanított.

22. **Krainer**, Wilhelm J. (*Wilhelm J. Krainer*) – írnok.

171. **Kruszewski** (*Kruszevski*) – titkár a kurlandi hercegségben.

44. **Kulenkamp**, Lüder (*L. Kulenkamp*) (1724–1794) – lelkész, tanár. Tanult Brémában és Odera-Frankfurtban. 1749-től vikárius, prédikátor volt Magdeburgban és Brémában, 1755–1794 között Göttingában tanított.

88. **Kuthy** István (*Stephanus Kuthy*) – lelkész?

68. **Kuthy** Sándor (*Alexander Kuthy*) – ref. lelkész. Tanult Debrecenben, és Zürichben Benkő Ferencsel egyidőben.

104. **Lang**, Johann Nepomuk (*Johann Nep: Lang v Hanstadt*) (1770–1842) – bányászakadémiai tanár. Tanult Selmecen. 1794 –

1812 között selmeci bányamérnök volt, 1803-tól bányaméréstant és bányaművelést oktatott, 1812–1840 közt pedig a bányászati tanszék tanára és vezetője volt.

57. **Lavater**, Johann Kaspar (*Johann Castar Lawater*), (1741–1801) – svájci német író, lelkész. Tanult Zürichben. 1769-től diákonus, 1778-tól a Szent Péter templom lelkésze volt. Jeles fizionómus, kapcsolatban állott a Sturm und Drang íróival.

172. **Lénárt** József (*Josephus Lénárt*) – jogász. Tanult Nagyenyeden (1759), Lipcsében (1782), majd Göttingában, itt Benkő Ferencsel egyidőben. 1784-ben Teleki Sámuel gazdatisztje Sárombérken, 1789-ben főkormányszéki tisztviselő.

113. **Lentin**, Lebrecht Friedrich Benjamin (*L. F. B. Lentin*) (1736–1804) – orvos. Tanult Göttingában. Orvosként működött Hannoverben és bányorvos volt Clausthalban.

121. **Lerchenfeld**, Josef (*Jos. Lerchenfeld*) (1753–1812) – tanár, botanikus. Az erdélyi elemi iskolák felügyelője, a nagyszabenyi katolikus elemi iskola igazgatója, 1810-től pedig cenzor volt.

37. **Less**, Gottfried (*G: Less*) (1736–1797) – lelkész, tanár. 1763-tól Göttingában tanított és egyetemi prédikátor volt, 1792-től udvari prédikátor és főszuperintendens volt Hannoverben.

24. **Locher**, Rudolf (*Rudolf Locher*)

26. **Locher**, Susanna (*Susanna Locher*)

25. **Magle**, Mia Her... (*Mia Magle. Her...*)

141. **Márton** István (*Steph. Marton*) (1756–1827) – orvos. Tanult Késmárkon, Sopronban, és Göttingában Benkő Ferencsel egyidőben, Bécsben és Pesten. 1804 után Lepencpatakon timsógyárat alapított.

53. **Mejer**, Hans Kaspar (*Joh. Casp. Mejerus*) (1730–1793) – tanár, lelkész. A teológia professzora Zürichben, 1759-től kanonok és gimnáziumi igazgató volt.

8. **Mellin**, Ludwig August (*Ludwig August Graf Mellin*) – porosz vezérkari százados.

131. **Mende**, Samuel (*Samuel Mende*) – könyvtáros volt a prágai egyetemen.

163. **Mendelssohn**, Moses (*Moses Mendelssohn*) (1729–1786) zsidó származású neves német filozófus. Tanult Berlinben. A zsidó felvilágosodás poroszországi úttörője, bibliafordító, esztéta volt.

4. **Miháljházi** Susánna (*Miháljházi Susánna*)

83. **Mihályházi** János (*Joannes Mihályházi*) – debreceni városi tanácsos.

7. **Miller**, Josef (*Josephus Miller*) (1750–1788) – kat. pap. Hitoktató Linzben, vikárius volt a Lajta menti Trautmannsdorfban.

182. **Mindszenti** Sámuel (*Samuel Mindszenti*) (1751–1806) – ref. lelkész, író, műfordító. Tanult Debrecenben, Bázelen és Bernben. Komáromban lelkész, majd esperes volt. A Komáromi Tudós Társaság tagja, a Mindenest Gyűjtemény társszerkesztője volt.

157. **Morus**, Samuel Friedrich Nathanael (*Sam. Fr. Nathan. Morus*) (1736–1792) – tanár. Tanult Laubenben és Lipcsében. 1761-től tanított a lipcsei egyetemen, 1785-ben Zeitzban, 1786-ban Meissenben, 1787-től ülnök volt a lipcsei Konzisztóriumnál.

110. **Mursinna**, Samuel (*Sam. Mursinna*) (1717–1795) – ref. lelkész, tanár. Tanult Halléban. 1758-tól a teológia professzora Halléban és a Francke-gimnázium ephorusa.

187. **Müller**, Franz Josef (*Franciscus Joseph Müller*) (1740–1825) – mineralógus. Tanult Bécsben (1768 előtt) és a selmeci akadémián. 1768-tól bányamérnök Dél-Magyarországon, 1770-től a bánsági bányák igazgatója, 1775-től Tirolban bányaigazgató és bányatanácsos. 1778-tól Nagyszebenben kincstári tanácsos, 1788-tól bányászati-kohászati főfelügyelő és kormányshéki tanácsos. Felfedezte a turmalint és a tellurt, több külföldi tudós társaság tagja volt.

150. **Müller**, Johann Gottfried (*Jo. Gottfr. Müller*) (1729–1792) – tanár. Tanított a jénai egyetemen, a nyilvános könyvtárak igazgatója és az ösztöndíjak ephorusa volt.

47. **Nagy** István, micskei (*Stephanus Nagy Mitskiensis*) – tanult Debrecenben.

92. **Nagy** Sámuel (*Samuel Nagy*) (?–1802) – teológus, ref. ágens. Teológiát Bázelen, orvostant Bécsben tanult. Az ifj. Ráday Gedeon nevelője és a ref. egyházak ágense volt Bécsben.

174. **Neustädter**, Michael Gottlieb (*Dr. Michael Neustaedter*) (1736–1806) – orvos. Tanult Segesvárt, Marosvásárhelyen, Bécsben (1756), Erlangenben (1760) és Strassburgban (1761). Nagyszébenben gyakorlóorvos, 1774-től városi orvos, 1784-től Erdély főorvosa, majd 1792-től császári egészségügyi tanácsos volt.

29. **Nilson**, Christian Andreas (*CHR. ANDR. NILSON*).

34. **Nösselt**, Johann August (*D. Jo. Aug. Noesselt*) (1734–1807) – tanár, lelkész. Tanult Halléban és az ottani akadémián teológiát tanított.

51. **Ormós** András (*Andreas Ormós*) (1750–1805) – ev. lelkész, tanár. Tanult Debrecenben és Genfben. Kórházi lelkész, kollégiumi tanár Debrecenben, majd lelkipásztor volt Hajdúszoboszlón.

161. **Pap** Sámuel (*Samuel Pap*) – ref. lelkész. Tanult Nagynyeden (1767), Utrechtben (1777) és Odera-Frankfurtban (1780).

18. **Péchy** Imre, pécsújfalvi (*Emericus Péchy de Péchujfalu*) (1753–1841) – jogász. Tanult Debrecenben, Pesten és Göttingában, itt Benkő Ferencével egyidőben. 1783-tól Bihar megyében aljegyző, majd főjegyző és alispán 1803-ig, Pest megye országgyűlési követe, 1813-tól alnádor, 1824-től a hétszemélyes tábla bírāja volt.

16. **Péczei** József id. (*Josephus Pétzeli*) (1750–1792) – ref. lelkész, költő, műfordító. Tanult Debrecenben, Lipcsében, Jénában, Genfben és Utrechtben. 1783-tól Komáromban lelkipásztor, a Komáromi Tudós Társaság megszervezője s a Mindenest Gyűjtemény szerkesztője volt. A francia felvilágosodás több művét magyarul tolmácsolta.

116. **Petermann**, George (*Georg Petermann*) (1710–1792) – lelkész. Tanult Pozsonyban és Hallében. 1748-tól cseh-német prédikátor volt Drezdában.

166. **Piligersman** [Peligersman?] J. (*J. Piligersman*).

94. **Porubszky** János Sámuel (*Samuel Porubszky*) – teológiát tanult Göttingában Benkő Ferencsel egyidőben.

139. **Prónay** Sándor, prónai (*B. von Prónay*) (1760–1839) – jogász. Tanult Pozsonyban, Pesten és Göttingában, itt Benkő Ferencsel egyidőben. Királyi kamarás, az ev. egyház felügyelője, az MTA igazgatósági tagja volt.

184. **Rakwitz** Károly (*Carulus Rakuitz*) – lelkész, tanár. Tanult Göttingában Benkő Ferencsel egyidőben. Sopronban volt lelkipásztor és tanár.

1. **Ribitzei** Ádám (*Adamus Ribitzei*) (?–1782. máj. 22.) – erdélyi bányatulajdonos, bányaszakember, alezredes. Benkő Ferenc patrónusa, az alábbi Ribitzei András, Dániel és Károly apja.

6. **Ribitzei** András (*Andreas Ribitzei*) – nagyenyedi diák (1786), R. Ádám legkisebb fia.

5. **Ribitzei** Dániel (*Daniel Ribitzei*) – jogász. Benkő Ferenc tanítványa, tanult Göttingában Benkő Ferencsel egyidőben. 1792-ben Zaránd vármegye országgyűlési követe. R. Ádám középső fia.

3. **Ribitzei** Károly (*Carolus Ribitzei*) – jogász. Benkő Ferenc tanítványa, tanult Göttingában Benkő Ferencsel egyidőben, R. Ádám legnagyobb fia.

148. **Rombauer** Mátyás (*Matthias Rombauer*) – ev. lelkész. Lőcsei származású, tanult Göttingában Benkő Ferencsel egyidőben.

152. **Rumpel**, Ludwig Friedrich Eusebius (*Lud. Frid. Euseb. Rumpel*) (1736–1811) – orvos, tanár. Az erfurti egyetem profeszszora volt.

42. **Sack**, August Friedrich Wilhelm (*A. F. W. Sack*) (1703–1786) – ev. lelkész. Berlinben híres udvari prédikátor, a főkonzisztórium tagja volt.

155. **Salat** József (*Josephus Salat*) – erdélyi udvari ágens Bécsben.

154. **Sambler**, Ladislav (*Ladislav de Sambler*).

9. **Schar**, J. (?) H. (?). (*JH? Schar*).

62. **Schaefer**, Godefred (*Godefredus Schaefer*) – a hesseni örökös fejedelmi tanács tagja volt.

173. **Schaeffer**, Jakob Christian (*D. Jac. Christian. Schaeffer*) (1718–1790) – ev. lelkész, tanár. 1741-től Regensburgban prédikátor, 1779-től püspök, dán és norvég királyi tanácsos volt. A londoni, berlini, uppsalai akadémia tagja volt.

112. **Schickedanz**, Abraham Philipp Gottfried (*Schickedanz*) (1747–1808) – lelkész, tanár. 1772-től az Odera menti Frankfurtban iskolaigazgató, 1776-tól ugyanott prédikátor, 1784-től a zerbsti gimnáziumban tanított.

60. **Schinz**, Regula (*Regula Schinz*).

59. **Schinz**, Salomon (*S. Schinz*) (1734–1784) – orvos, tanár, lelkész. 1778–1784 között a zürichi Carolinum fizika és matematika tanára, kanonok, az orvosi és Sebészeti Intézet társalapítója volt. Dolgozott a zürichi botanikus kertben is.

119. **Schläger**, Julius Karl (*Julius Carolus Schlaeger*) (1706–1786) – tanár, numizmatikus. Tanult a helmstedti egyetemen. 1736-tól ugyanott tanár, 1746-tól a hercegi könyvtárban dolgozott, udvari tanácsos volt.

105. **Schlözer**, August Ludwig (*Aug. Ludov. Schlözer*) (1735–1809) – történész, statisztikus, filológus, tanár. Tanult Göttingában és Wittenbergben. Nevelősködött Stockholmban és Uppsalában (1755–1759), majd 1761–1769 közt Oroszországban, hivatalos történetíró is, 1769–1809 között a göttingai egyetemen tanított. A Staat-Anzeigen szerkesztője, több tudós társaság tagja volt.

189. **Schneider**, Jakob (*Jacobus Schneider*) – bányamester. Tanult Selmecen.

167. **Schonck**, P. W. (*P W Schock*).

120. **Schröckh**, Johann Matthias (*Jo. Matthias Schroeckh*) (1733–1808) – tanár. Privátdocens, 1761-től professzor volt Lipcsében, majd Wittenbergben.

149. **Schwartner** Márton (*Martin Schwartzner*) (1759–1823) – tanár, statisztikus. Tanult Késmárkon, Sopronban, Pozsonyban és Göttingában, itt Benkő Ferencsel egyidőben. Prónay Lászlónál volt nevelő, majd tanított 1784-től Késmárkon, 1786-tól Sopronban, 1788-tól a pesti egyetemen az oklevéltan tanára, majd ugyanott könyvtáros is volt.

108. **Semler**, Johann Salomo (*D. Jo. Salomo Semleri*) (1725–1791) – lelkész, tanár. Tanult Hallében. 1749-től Koburgban, 1751-től Altdorfbán, 1752-től Halléban tanított. A történeti-kritikai bibliamagyarázat németországi úttörője volt, foglalkozott kémiával és ásványtannal is.

153. **Sófalvi** János (*Johannes Sofalvi*) – ref. lelkész. Tanult az Odera menti Frankfurtban (1780). Válaszúton lekipásztor, 1784–1807 között talán Gernyeszegen szolgált.

86. **Sövényfalvi** János (*J. Sövényfalvi*) (?1749–?) – ref. lelkész. Tanult Nagyenyeden (1765), Leidenben (1775).

109. **Spalding**, Johann Joachim (*J. J. Spalding*) (1714–1804) – ev. lelkész. 1749-től Lassahnban, 1757-től Barthban prédikátor, 1764-től Berlinben prépost és főkonzisztórium tanácsos volt.

136. **Spallanzani**, Lazzaro (*Lazare Spallanzani*) (1729–1799) – természettudós, tanár. Tanult Bolognában. 1756-tól Reggióban, Modenában és Páviában tanított, majd itt a múzeum igazgatója volt. Sokat utazott, 1786-ban mineralógiai utazást tett Erdélyben.

175. **Spilcker**, I. C. F. (*I. C. F. Spilcker*) – könyvtáros (?) a weimari hercegi könyvtárban.

56. **Steinbryckel**, Johann Jakob (*J. J. Steinbryckel*) (1729–1796) – lelkész, nyelvész. Tanult Zürichben, ugyanitt tanított 1763-tól.

76. **Steller** János (*Johannes Steller*) – ref. lelkész. Tanult Sárospatakon és Zürichben, itt Benkő Ferencsel egyidőben. Lelkipásztor volt Losoncon.

127. **Stosch**, Eberhard Heinrich Daniel (*Eberhr Henr: Dan: Stosch*) (1716–1781) – ev. lelkész, tanár. Tanult Berlinben és Odera-Frankfurtban. Tanított Duisburgban, Odera-Frankfurtban, itt a magyar ösztöndíjak ephorusa volt.

107. **Stosch**, Ferdinand W. (*F. W. Stosch*) (1717–1780) – tanár, lelkész. Tanult Berlinben és Odera-Frankfurtban. 1746-tól Berlinben tanár, 1771-től egyháztanácsos és püspök volt Detmoldban. (Vagy Stosch, Ferdinand [1750–1821] – lelkész.)

32. **Sylvester** György (*Georgius Sylvester*).

91. **Szabó** Zsigmond, bikfalvi (*Bikfalvi Szabó Sigmond*) – ref. lelkész. Tanult az Odera menti Frankfurtban (1771). Lelkipásztor volt Cegében 1774-től.

50. **Szántó** Pál (*Paulus Szánto*) – ref. lelkész. Tanult Debrecenben, Zürichben, itt Benkő Ferencsel egyidőben.

20. **Szathmári** Paksi István (*Steph. P. Szathmári*) (1719–1791) – ref. lelkész, tanár. Tanult Marosvásárhelyt, Sárospatakon, Odera-Frankfurtban (1740) és Franekerben (1741). 1745-től Aszalón lelkipásztor, 1747-től Debrecenben tanár, 1784-től püspök a tisztántúli egyházkerületben.

135. **Szathmári** Pap Mihály (*Michaël Pap Szathmári*) (1737–1812) – ref. lelkész, tanár. Tanult Kolozsvárt, Franekerben (1756–1757), Genfben (1760) és Leidenben (1761). 1765-től lelkipásztor és a főkonzisztórium papja, 1767-től a kolozsvári református kollégiumban tanított. Régiséggyűjtő, foglalkozott numizmatikával, tagja volt a hágai tudós társaságnak.

89. **Szegedi** József (*Josephus Szegedi*) (?–1779) – ref. lelkész, tanár. Tanult Nagyenyeden (1761), Leidenben (1769) és Duisburgban (1770). 1773-tól a nagyenyedi kollégiumban tanított.

48. **Szerentsi** Nagy István (*Stephanus Szerentsi*) (?–1789) – ref. lelkész. Tanult Székelyudvarhelyen, Nagyenyeden (1770), Odera-Frankfurtban (1777). 1783–1789 között győri lelkipásztor volt.

17. **Szilágyi** Sámuel, piskárosi, id. (*Sam. Szilágyi*) (1719–1785) – ref. lelkész, tanár. Tanult Debrecenben és Göttingában. 1742-től Debrecenben tanított, 1759-től Bihardiószenen, majd Szatmáron lelkipásztor, 1765-től tiszántúli püspök volt.

31. **Szügyi** János, rimaszombati (*Johannes Szügyi Rima-Szombatino*) – tanult Bázelen.

67. **Tasnádi** Székely István (*Stephano Székely de Tasnad*) (1746 k.–1800) – ref. lelkész. Tanult Sárospatakon, Bernben (1777). 1779-től Abaúj-Szepsiben lelkipásztor, 1793-tól esperes volt.

12. **Técsi** Sámuel (*Samuel Técsi*).

191. **Teleki** Mihály, dálnoki (*Michaël Teleki de Dálnok*) (kb.1720-5–1800) – jogász. Tanult Kolozsvárott. Kendeffi Elek nevelője volt, 1764-től ügyész a Doboka megyei Állandó Táblánál, majd a Kendeffiek, Wesselényiek és Kemények jogtanácsosa volt.

180. **Tischbein**, Johann Heinrich, id. (*H. Tischbein*) (1722–1789) – festő. Tanult Kasselben, Párizsban és Velencében. A hesseni fejedelmi udvar festőjeként Kasselben élt, a művészeti akadémia igazgatója, tanácsos volt.

134. **Titius**, Karl Heinrich (*Dr: Carolus Henricus Titius*) (1744–1813) – tanár, orvos. 1768-tól a drezdai orvosi-sebészeti Kollégiumban tanított, 1776-tól a drezdai természettudományi kabinet felügyelője, udvari tanácsos volt.

178. **Türi** László (*Ladislaus Türi*) – guberniumi titkár, királyi táblai ítélmester, főispán és udvari tanácsos volt.

55. **Ulrich**, Johann Jakob (*Joh. Jac. Huldricus*) (1714–1788) – lelkész, tanár. Tanított Zürichben, kanonok volt.

78. **Ulrich**, Johann Rudolf (*Joannes Rodolphus Huldricus*) – zürichi püspök.

15. **Varjas** János (*Joannes Varjas*) (1721–1786) – tanár. Tanult Csákváron, Kecskeméten, Debrecenben, Zürichben és Utrechtben. 1750-től Kecskeméten, 1752-től a debreceni kollégiumban tanított.

188. **Vizi** Ferenc Xavér (*Franciscus Xaverius Vizi*) (1731–1816) – kat. pap, tanár. Kolozsvári, majd 1793-tól brassai plébános, 1796-tól barcasági esperes, gyulafehérvári kanonok. Székelyudvarhelyen 1807-től plébános, 1805–1816 között gimnáziumi igazgató volt.

114. **Volkmar**, P. C. G. (*P. C. G. Volkmar*) – lelkész, assessor. 1794-től bányatanácsos és a braunschweigi bányák és kohók vezetője volt.

169. **Wachter**, J. W. E. (*J. W. E. Wachter*).

69. **Weber**, Jakob (*Jac: Weber*) – lelkész, felügyelő a steini reáliskolában.

145. **Wieland**, Ernst Karl (*Ern. Carol. Wieland*) (1755–?) – tanár. 1780-tól tanított Lipcsében.

130. **Zauschner**, Johann Baptista Josef (*Joannes Baptista Zauschner*) (1737–1799) – orvos, tanár. Prágában a császári természettudományi kabinet vezetője volt.

14. **Zejk** Ádám, zejkefalvi (*Adamus Zejk de Zejkfalva*).

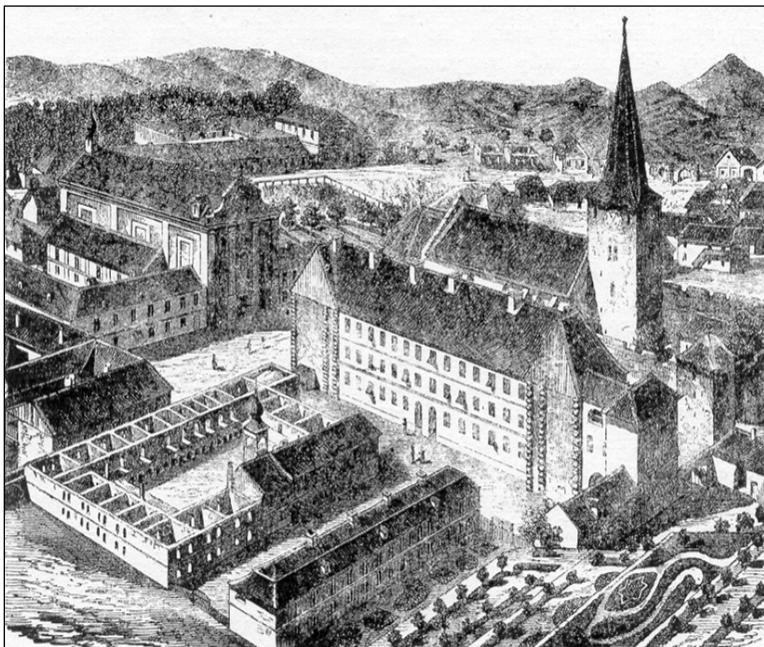
143. **Zollicofer**, Georg Joachim (*G. J. Zollicofer*) (1730–1788) – lelkész. Tanult St. Gallenben, Brémában, Utrechtben. 1758-tól lipcsei hitszónok volt.

M E L L É K L E T E K

1. *Nagyenyed* látképe a 19. század elején.
2. A *Diárium* címdala.
3. *Zürichi* látkép a 18. század végéről.
4. A *zürichi Collegium Carolinum* vizsganévsora.
5. *Benkő Ferenc* első és második peregrinációjának útvonala.
6. A peregrinációs *Album* címdala.
7. *Benkő Ferenc* árnyképe *Albumának* előzéklapján.
8. *Ribitzei Ádám* emléksorai.
9. *Johann Gessner* emléksorai.
10. *Johann Paul Eberhard* emléksorai.
11. *Benkő Ferenc* papi diplomája.
12. *Jean Henri Samuel Formey* emléksorai.
13. *Göttingeni* részlet a 19. század elejéről.
14. A *Göttingáról* szóló rész a *Diáriumban*.
15. *Johann Friedrich Gmelin* emléksorai.
16. A *Jénáról* írottak a *Diáriumban*.
17. A *Harz-hegységről* szóló följegyzései a *Diáriumban*.
18. *Nagyszeben (Hermanstad)* látképe a 18. században.
19. *Nagyszeben* látképe a 19. század közepén.
20. *Lazzaro Spallanzani* emléksorai.
21. *Bodola Károly* halotti beszéde *Benkő Ferenc* és felesége fölött.

1. sz. melléklet.

DIARIUM

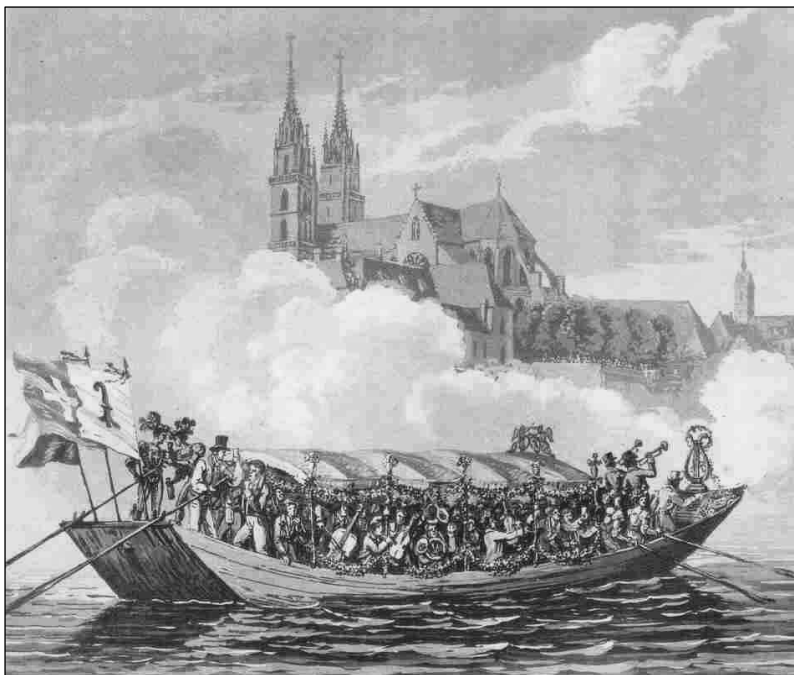
Varia Miscellanea continens, quae fidei confirmata
sunt, diversis temporibus, et personis auctorem,

FRANCISCUS BENKÓ.

Quis Regni N. Hungarici. Collegii

N. ENYEDIN.

MDCCLXV.

3. sz. melléklet.

CATALOGUS

7.) STUDIOSORUM
ET
SCHOLASTICORUM

GYMNASII TURICENSIS

Ad Examen Autumnale.

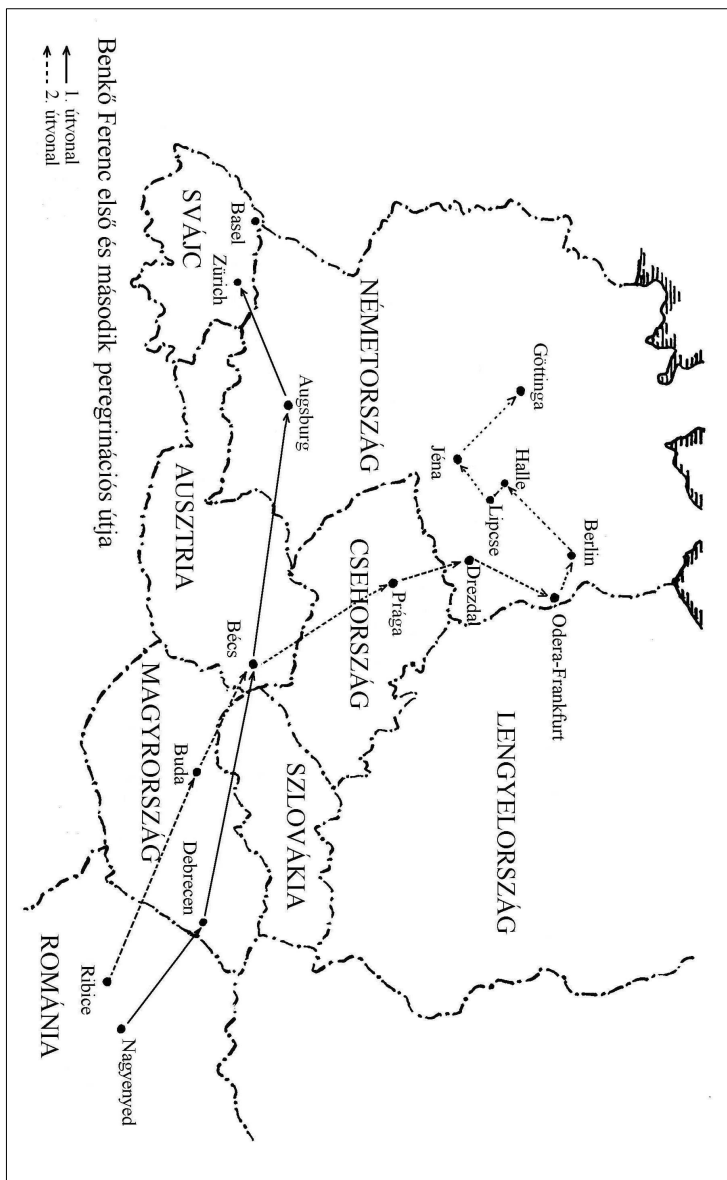
MDCCLXXVII.

COLLEGIUM CAROLINUM.

Classis Theologica.

AUDITORES HONORARII.

Franciscus	Benkö.	Transylvanus.
Andreas	Rethi.	Patak. Hung.
Paulus	Szando.	Debr. Hung.
Alexander	Kuthij.	Debr. Hung.
Steph.	Helmetzi.	Patak. Hung.
Steph.	Kánoi.	Debr. Hung.
Mich.	Wiráy.	Debr. Hung.
Joannes	Steller.	Patak. Hung.
Mich.	Katona.	Debr. Hung.
Jeremias	Allemanus.	} Rhæti.
Jacobus	Stupanus.	
Michael	Conradinus.	
Otto	Schucanus.	
Jacobus	Steinmüllerus.	Glaronenf.

5. sz. melléklet.

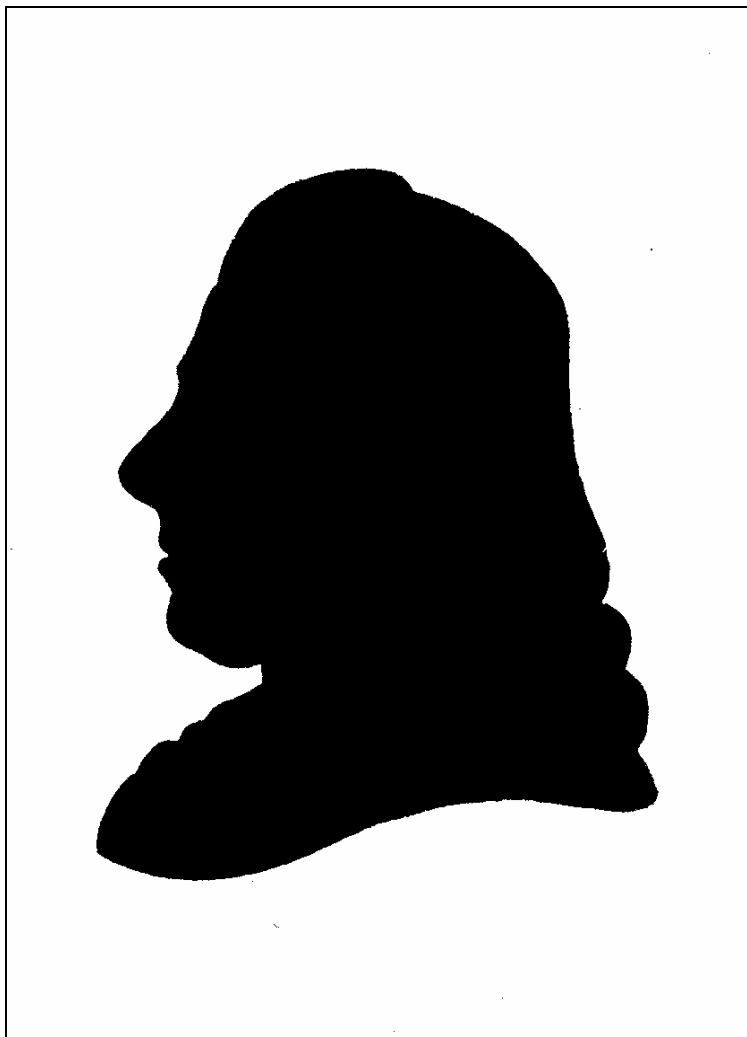
ALBVM

Dupliát do Extraos Peregrinarionis.

Ani 1776. máj. az Ani 1780. Máj.

FRANCISC. BENKČ.

K. Batem Trupff. v. d. M.

7. sz. melléklet.

Tranquilli Sint, Amantes tui.

Academico fursui se se procinger
Filionum suorum Patoli et Danielis
per quinquennium, et quod superat, Gadagi
vate Charo, Albi hujus Proprietario, in
Advenationem proprietatis dilectionis, videri
s. s. textam, signant. Ribitzge, 22. April.

Sana Sasano Regia et Apostolica
Majestatis, Decretali, et solomellus, Magnus C. Ribitzge

Ingeni cōmēta delet dies, Natura iudicia confirmat

CICERO

Reverendo & Notissimo Episcopo

Morum elegantia, Astutia Animarum, virtutibus
& pietatis incens amore, suo in studio Physica
& Astronomia Naturali, & Medicinam & Theologiam
applicata Quæstionibus elegantissime, gratissime
sanctissime quæque præcibus hæc pauca in
mei memoriam adponi

Juonici 29th 1686 Augusti

MDCCLXXXVI

Joannes Celsus M.D.
Phys. & Math. Prof.

Χαταμαδετε τα
Κληνα του αγγου

Lilium tenuiflorum!

Μνημης και Φιλιας εν εκα
εγχαψε

Ιωαννης Παυλος Ε. Βεργας
Διδασκαλος της Φιλοσοφιας
εν τη Ακαδημια Γερμαν. Αγγλων.
1782

OS, PETRUS^{WAJD A} TSERNÁTONI,

Ecclesiarum Hungaricarum, in Transilvania Helveticam Confessionem amplectentium, ut et quarundam Saxonicarum, Augustanae Confessioni addictarum, SUPERINTENDENS; item Sanctae Synodi Generalis Notarius, SIGISMUNDUS EPERJESI Caeterique Venerabilium Dioecesium Seniores. Omnibus, haec Vifuris et Lecturis Salutem et praesentis Vitae Prosperitatem a DOMINO Nostro JESU CHRISTO precamur.

Ecclesiis JESU CHRISTI non modo utile est, sed et pernecessarium, illos Verbi Divini Ministros, qui ad Ecclesiarum Gubernacula primum emittuntur, Publico Antistitem instructos esse debere Testimonio. Sic enim, tum Legitimi Sacrorum Ministri ab Erronibus, stellationumque in Re Sacra exercentibus, qui sine certa ac fixa sede passim vagantur, Ecclesiasque nonnunquam subdole invadentes, turbas in iis excitant, et monstrosas opiniones ac falsa ad eas inficiendas spargunt dogmata, discernuntur: tum Concives Ecclesiae cujusvis, de Legitima Pastorum suorum, jam conductorum, vel etiam conducendorum, Functione ac Sana Doctrina, nec non de Moribus, ac Vitae Innocentia pervasi, tutius illos recipiunt, majorique alacritate ad eos audiendos, alendos, ac sustentandos accenduntur. Eorum ex numero, qui ad Sacrum in Agro DOMINI Laborem recentem emittuntur, est Vir Rever. ac. *Bar. D. Franciscus Benke* Testimonio Hominum, fide dignorum, de Probitate Morum eximie Nobis commendatus. Is enim, quum Fundamentum ac Summam Christianae Pietatis, Puraeque Evangelii Doctrinae, recte tenere Publico compertus sit Examine, Constantiam adhaec suam in Sana Doctrina, Fidem item ac Diligentiam in Sacro Officio, sollempni promiserit Juramento: Sacro Ministrorum JESU CHRISTI Ordini in Sancta Nostra Synodo Generali adscriptus est, atque adeo Publica Ei Ordinatione secundum Apostolorum Consuetudinem commendatum est Ministerium docendi Evangelium SALVATORIS Nostri JESU CHRISTI, et Sacramenta, ab eodem SALVATORE Nostro instituta, administrandi, reliquasque Sacri Ministerii Partes exercendi. In cujus rei confirmationem hoc Ei Publicum Testimonium, Majore Superintendentiae Nostrae Sigillo roboratum, duximus concedendum, ac tradendum: prout et concessimus, ac tradidimus. Datum ex Generali Nostra Synodo, in Oppido Déva congregata, Anno Domini MDCCLXXIX. Die XIII. Mensis Junii.

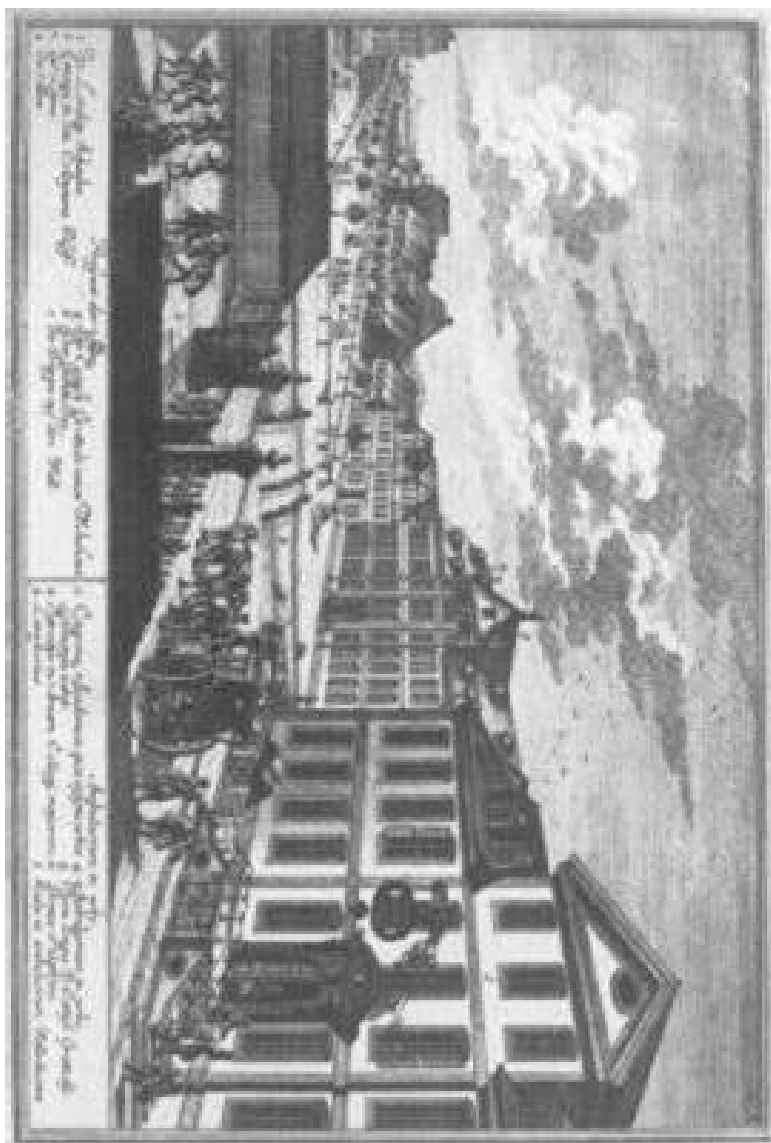
*Extradatum per Ordinem ac per Sanctae Synodi
Secretarium Sigismundum Eperjesi.*

Mens sana in corpore sano;

quod Deus O.M.
det. & perpetuam
habeat huius albi
possessioni.

Wm. Farmer A.M. Sec.
Confederate Union
Regist. Acad. Dent.
sec. perpetuel

Berlin
d. 28 Julii
1786

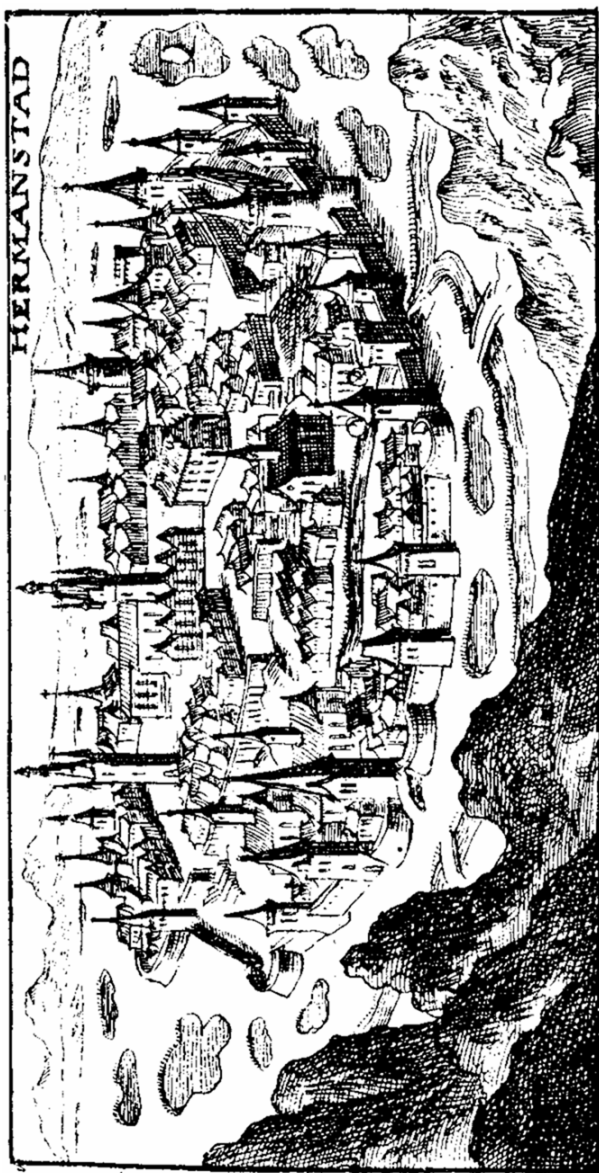

13. sz. melléklet.

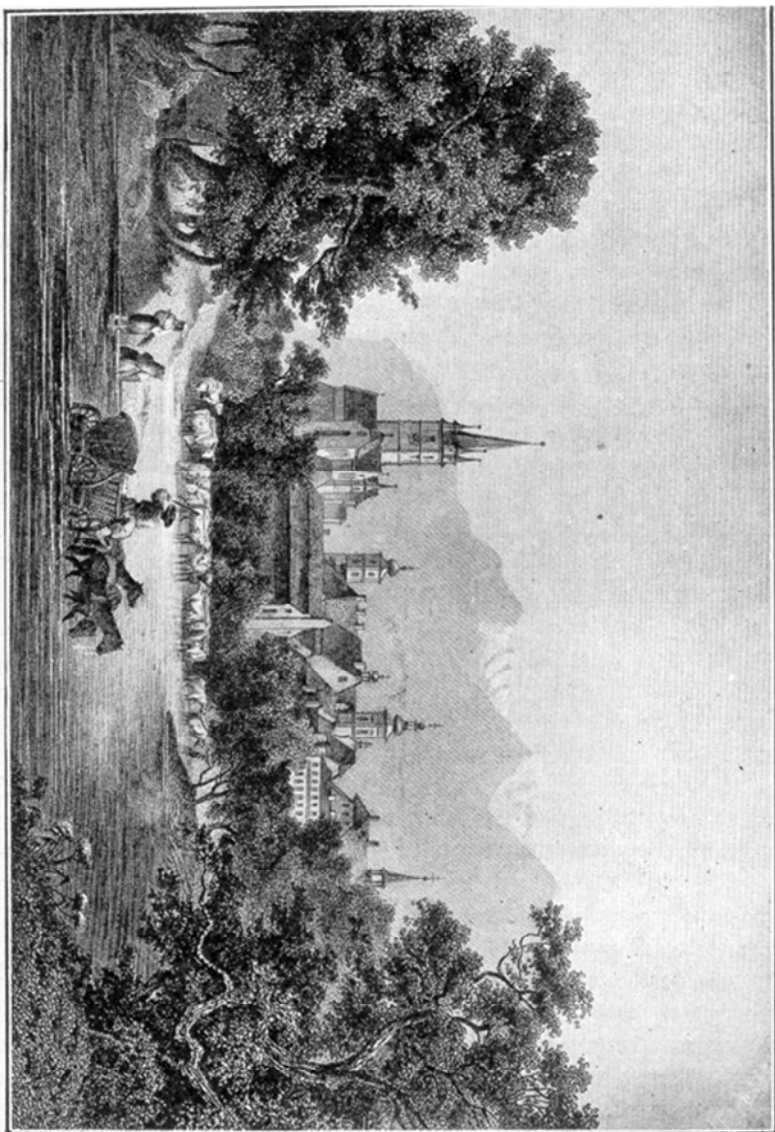
Mala esse, quam videri.

Gyathigae.
a. 2244. ind.
1702.

Javai: kora. Ananeth. Lipino
kugis. Albi. Pithon. Javai. Javai.
adherbar. et avicula. Lencor. Lencor.
Javai. Javai. Javai. Javai.
Javai. Javai. Javai. Javai.

NAGYSZEBEN

19. sz. melléklet.

Gianne Saver, cosa mortal non dura. Garbe.

Lazare Spallanzani
Prof di Favia.

Hermanstad 20. Apr. 1786.

T a r t a l o m

Bevezetés	3
Benkő Ferenc (1745 – 1816)	5
Egyetemjárása	17
Az Albumról	29
Jegyzetek	32
Album Dupplicis ad Exteros Peregrinationis	38
Benkő Ferenc albumának beírói időrend és hely szerint	90
Névmutató	97
Mellékletek	117

